

แนวทางการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพ
และเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

โดย

นาย กฤษณ์ จิตต์แจ้ง
กรรมการผู้จัดการ
ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 64
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2564-2565

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคลเรื่อง “แนวทางการเข้าถึงสินเชื่อบริการย่อยแบบมีคุณภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน” ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ ของนาย กฤษณ์ จิตต์แจ้ง เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 64 ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2564-2565

พลโท

(ไพศาล งามวงษ์วาน)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ

ผู้วิจัย นาย กฤษณ์ จิตต์แจ้ง **หลักสูตร** วปอ. **รุ่นที่** 64

หนี้สินภาคครัวเรือนเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจไทย ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงถูกจัดทำขึ้นภายใต้วัตถุประสงค์ 3 ด้าน ประการแรก คือ เพื่อประเมินสาเหตุและลักษณะของหนี้ ซึ่งช่วยให้สามารถทำความเข้าใจถึงปัญหาหนี้สินและปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อของประชาชนรายย่อย โดยการศึกษาพบว่า นอกจากครัวเรือนไทยจะมีปัญหาการกระจุกตัวของสินเชื่อเป็นหนี้สิน มีหนี้สินเพื่อการบริโภคที่ไม่มีหลักประกันเพิ่มขึ้น รวมถึงมีปัญหาในการชำระหนี้เพิ่มขึ้นแล้ว สัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ของภาคครัวเรือนไทยยังเพิ่มสูงขึ้นในช่วงที่ผ่านมา

ภาพสะท้อนข้างต้นนำมาสู่วัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อถัดมา คือ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของหนี้สินและการเข้าถึงบริการสินเชื่อทั้งกลุ่มที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้ว (Bankable) และกลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ (Underserved and Unserved) ซึ่งอาศัยข้อมูลการสำรวจภาวะหนี้สินภาคครัวเรือนของผู้วิจัยและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้บริการสินเชื่อ โดยพบว่า ปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อและหนี้สินภาคครัวเรือนมีสาเหตุมาจาก 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ปัญหาในระดับมหภาค ปัญหาที่มาจากผู้ให้บริการสินเชื่อ และปัญหาที่มาจากครัวเรือน

จากการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคข้างต้น นำมาสู่วัตถุประสงค์สุดท้ายของงานวิจัย ได้แก่ การเสนอแนะเชิงนโยบายใน 2 ส่วน โดยในส่วนของข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับภาครัฐและผู้กำกับดูแลในภาคการเงินนั้น จะเน้นไปที่การดูแลเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและรายได้ประชากร การยกให้ปัญหาหนี้ครัวเรือนเป็นวาระแห่งชาติ ปรับปรุงกฎเกณฑ์และแนวทางกำกับที่เกี่ยวข้อง การจัดทำฐานข้อมูล (Big Data) หนี้ครัวเรือนของประเทศ รวมถึงเพิ่มการแข่งขันระหว่างผู้ให้บริการเพื่อเพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อ โดยทั้งหมดนี้จะต้องดำเนินการอย่างจริงจังต่อเนื่องและสอดคล้องประสานกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับผู้ให้บริการสินเชื่อนั้น จะเน้นไปที่การปรับปรุงกลไกการบริหารความเสี่ยงและการตั้งราคา ในลักษณะ Risk-Based Pricing การพัฒนาบริการออนไลน์เพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อของกลุ่ม Underserved และ Unserved รวมถึงการออกผลิตภัณฑ์และแนวทางแก้ไขหนี้ให้เหมาะสมกับลูกค้าเฉพาะกลุ่ม เป็นต้น โดยข้อเสนอแนะและแนวทางดำเนินการทั้งหมดนี้ ก็เพื่อให้สามารถบรรเทาปัญหาหนี้ครัวเรือนและการเข้าถึงสินเชื่ออย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนอย่างแท้จริง

Abstract

Title Guidelines for Sustainable and Quality Increase in Financial Access of Retail Lending in Thailand

Field Economics

Name Mr. Krit Jitjang

Course: NDC **Class** 64

Household debt is one of Thailand's most-notable structural problems. In order to solve the problem in a sustainable manner, this research paper has thus been prepared to meet three objectives. Firstly, the paper elaborates the causes and characteristics of household debt, allowing better understanding of debt and financial access problems. In addition to the problem of household debt concentration, longer periods of indebtedness, higher proportion of clean loans among total loans and higher individual debt delinquency, the paper has found that Thai households' debt service ratio (DSR) has become higher.

The above finding leads to the second objective of the paper, featuring analysis of the problems of debt and financial access of bankable customers as well as those who are considered underserved or unserved. The paper has gathered additional information from a household survey and interviews of specialists and loan operators, before pointing out three main causes of the problems at the macro, service provider and borrower levels.

For the last objective of the paper, it aims to offer policy recommendations for authorities and supervisory bodies, as well as guidelines for loan service providers, in order to mitigate household debt and financial inclusion problems in an efficient and sustainable manner. Regarding the policy recommendations, the paper suggests the need for the government to maintain economic and income stability. Also, authorities will need to incorporate the household debt issue in the national agenda, with big data on household debt and measures to increase lending competition. Most importantly, any upcoming project implementations must be done in earnest and work harmoniously among all involved authorities, with continuity, constant performance assessment. As for guidelines for loan service providers, they should increase efficiency of risk management and introduce risk-based pricing models. This is in addition to development of online lending services to serve the underserved and unserved segments, as well as more customized products and debt management to fit varied groups of customers.

คำนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ปัญหาหนี้ครัวเรือนไทยทวีความรุนแรงและซับซ้อนขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในด้านหนึ่ง หนี้ภาคครัวเรือนในระดับสูงกลายเป็นอุปสรรคต่อการใช้จ่ายภาคครัวเรือน ซึ่งเป็นหนึ่งในเครื่องยนต์หลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย ขณะเดียวกัน ก็ส่งผลกระทบต่อบางทั้งในระดับเศรษฐกิจมหภาคและระดับครัวเรือน เนื่องจากภาวะหนี้ที่สูงขึ้นสวนทางกับเงินออม ทำให้ครัวเรือนมีขีดความสามารถในการรองรับเหตุการณ์ไม่คาดคิดได้ลดลง อาทิ การปรับขึ้นอัตราดอกเบี้ย หรือปัญหาที่กระทบรายได้ ซึ่งนำมาสู่ปัญหาคุณภาพชีวิตของครัวเรือน และปัญหาสังคมในมิติอื่นๆ ตามมา สุดท้ายแล้วก็จะส่งผลให้ภาครัฐต้องใช้ทรัพยากรมากกว่าเดิมในการเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งย่อมจะมีความท้าทายมากขึ้นในระยะข้างหน้าหากหนี้สาธารณะทยอยได้ระดับสูงขึ้นเข้าใกล้เพดานหนี้สาธารณะตามกรอบวินัยการเงินการคลังที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ ในอีกด้านหนึ่ง ประเทศไทยก็เผชิญกับปัญหาการเข้าถึงบริการทางการเงินในระบบ ซึ่งจะยิ่งสร้างความเหลื่อมล้ำทางรายได้และคุณภาพชีวิต มีผลกดดันเสถียรภาพและการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาวทั้งทางตรงและทางอ้อม

ภายใต้มุมมองดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาสถานการณ์และวิเคราะห์ปัญหาหนี้ครัวเรือนและการเข้าถึงสินเชื่อ โดยจำแนกมุมมองลึกลงไปในกลุ่มที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้ว และกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อ เพื่อให้สามารถนำมาสู่การเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดมากขึ้น ภายใต้กรอบการวิเคราะห์ด้วยข้อมูลจากผลสำรวจความคิดเห็นของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างของผู้วิจัยและการสัมภาษณ์ผู้ให้บริการสินเชื่อและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง ซึ่งช่วยจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และแบ่งปันความเห็นต่อแนวทางแก้ไขปัญหาในอนาคต โดยผู้วิจัยคาดหวังว่า ผลการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ อีกทั้งนำไปสู่การศึกษาต่อยอดประเด็นที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้นในอนาคต ที่สำคัญ คือ ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยผลักดันแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนเพื่อให้ประเทศและครัวเรือนไทยก้าวผ่านปัญหานี้ได้อย่างยั่งยืน

(นาย กฤษณ์ จิตต์แจ้ง)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 64

ผู้วิจัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 64 ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ ซึ่งผู้วิจัยมีความตั้งใจที่จะเลือกหัวข้อที่เกี่ยวกับปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อ และปัญหาหนี้ครัวเรือน เนื่องจากต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการสะท้อนมุมมองของการวิเคราะห์ ปัญหาที่เป็นกลาง เพื่อนำไปสู่ทางออกของปัญหาหนี้สินครัวเรือนในมิติที่หลากหลายและรอบด้าน มากขึ้น

ด้วยเจตนารมณ์ดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องอาศัยความอนุเคราะห์ด้านข้อมูล ความเห็นเชิงลึก และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้บริการทางการเงินหลายท่าน รวมถึงท่าน อาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้ได้ผลสัมฤทธิ์ดังที่ตั้งใจไว้ ซึ่งผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

(นาย กฤษณ์ จิตต์แจ้ง)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 64

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
คำนำ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
วิธีดำเนินการวิจัย	4
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	5
คำจำกัดความ	5
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงสินเชื่อ	
 ของประชาชนรายย่อย และผลกระทบต่อเศรษฐกิจ	8
ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานรายได้สมบูรณ์	8
ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานรายได้เปรียบเทียบ	8
ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานวัฏจักรชีวิต	9
ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานรายได้ถาวร	10
แนวคิดเรื่องการวางแผนการเงิน	12
แนวคิดเรื่องทักษะทางการเงิน	13
นิยามและประเภทของสินเชื่อ	14
แนวคิดเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	17
แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570)	19

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20
กรอบแนวคิดของการวิจัย	35
สรุป	35
บทที่ 3 หนี้ครัวเรือนและสินเชื่อย่อยของประเทศไทย	37
สถานการณ์และโครงสร้างหนี้ครัวเรือนในภาพรวม	37
วัตถุประสงค์ของการก่อหนี้ของครัวเรือนและประชาชนรายย่อย	41
สถานการณ์หนี้สินจากข้อมูลสำรวจรายครัวเรือน	43
เจาะประเด็นสำคัญของสถานการณ์หนี้สินของครัวเรือนแต่ละกลุ่ม	45
กฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือน	57
การเข้าถึงบริการสินเชื่อและปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อของภาคครัวเรือนไทย	65
สรุป	70
บทที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ	72
ผลการศึกษาจากข้อมูลการสำรวจภาวะหนี้สินของประชาชนรายย่อย	72
ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบการในตลาดสินเชื่อรายย่อย	80
การวิเคราะห์ปัญหาในภาพรวม	83
วิเคราะห์ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจจากการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อ ของประชาชนรายย่อย	88
สรุป	90
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	91
สรุป	91
ข้อเสนอแนะ	99
บรรณานุกรม	110
ประวัติย่อผู้วิจัย	119

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
2-1	สรุปทฤษฎีการบริโภคและการออมตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์	11
3-1	ภาพรวมหนี้สินครัวเรือนทั้งระบบ	47
3-2	สัดส่วนครัวเรือนที่ประสบปัญหาเงินไม่พอจ่าย	53
3-3	จำนวนผู้มีรายได้น้อยกว่าที่มีหนี้ในระบบจากฐานข้อมูลบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ	56
4-1	เครื่องชี้สถานะทางการเงินของประชาชนรายย่อยกลุ่มที่มีหนี้และกลุ่มปลอดหนี้	75
4-2	เครื่องชี้สถานะทางการเงินของประชาชนรายย่อย เฉพาะกลุ่มที่มีหนี้สิน	77
4-3	ตัวอย่างการปรับปรุงเกณฑ์ของรพท. เกี่ยวกับวิธีการคิดอัตราดอกเบี้ยและลำดับการตัดชำระหนี้เพื่อลดภาระผู้กู้	86
4-4	มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Benefits) จากการเพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อในระบบ	89
5-1	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับทั้งภาครัฐและผู้กำกับดูแลภาคการเงิน	106

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1-1 เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนและสัดส่วนเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนต่อจีดีพี	2
2-1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	18
2-2 สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าถึงบริการทางการเงินในภาพรวมและบริการด้านสินเชื่อ	25
2-3 ความสัมพันธ์ระหว่างการเพิ่มขึ้นของระดับรายได้ต่อหัวของประชากรกับการเข้าถึงบริการทางการเงินด้านสินเชื่อและเงินฝาก ซึ่งสะท้อนผ่านจำนวนเงินฝากและสินเชื่อ	29
2-4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเพิ่มขึ้นของระดับรายได้ต่อหัวของประชากรกับการเข้าถึงบริการทางการเงินด้านสินเชื่อและเงินฝาก ซึ่งสะท้อนผ่านจำนวนบัญชีเงินฝากและสินเชื่อ	30
2-5 ผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทยตั้งแต่ปี 2556-2563	32
3-1 ยอดคงค้างและสัดส่วนเงินกู้ยืมของภาคครัวเรือนเมื่อเทียบกับยอดคงค้างเงินกู้ยืมภาคเอกชนโดยรวม	38
3-2 ยอดคงค้างหนี้ครัวเรือนจำแนกตามสถาบันการเงินที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งเงินกู้	39
3-3 ยอดคงค้างหนี้ครัวเรือนจำแนกตามวัตถุประสงค์การกู้ยืม	42
3-4 สัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้	44
3-5 ความเชื่อมโยงระหว่างการออมน้อย การเป็นหนี้สูง และการเป็นหนี้นาน	45
3-6 ร้อยละของรายจ่ายปัจจุบันที่ควรลด จำแนกตามหมวดต่างๆ สำหรับครัวเรือนที่มีหนี้และมีปัญหาทางการเงิน	46
3-7 การคิดดอกเบี้ยเงินกู้ของ กยศ.	50
3-8 สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้นอกระบบ จำแนกตามอาชีพ	54
3-9 สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้นอกระบบ จำแนกตามอายุ	54
3-10 จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้นอกระบบ	55
3-11 หนี้นอกระบบเฉลี่ยต่อครัวเรือน	55
3-12 วัตถุประสงค์ของการใช้หนี้นอกระบบ	56
3-13 สถิติผู้มีรายได้น้อยที่เป็นหนี้นอกระบบ จำแนกตามภาค	57
3-14 ผู้ให้บริการทางการเงินภายใต้การกำกับดูแลของ ธปท.	58

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพที่	หน้า
3-15 กฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือน	65
3-16 การเข้าถึงและการใช้บริการสินเชื่อ (ไม่รวมบัตรเครดิต) ของภาคครัวเรือน	66
3-17 สัดส่วนการให้บริการบัตรเครดิตของครัวเรือน เปรียบเทียบกับการใช้บริการทางการเงินโดยรวมของภาคครัวเรือน	66
3-18 แหล่งเงินกู้ของครัวเรือน	67
3-19 การเข้าถึงและใช้แหล่งเงินกู้ ทั้งในและนอกระบบจากผลสำรวจของผู้วิจัย	68
3-20 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนรายย่อยเลือกใช้สินเชื่อจากแหล่งกู้ยืมอื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์เป็นหลัก	69
4-1 สรุปประเด็นสำคัญจากภาพรวมผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชน	73
4-2 สรุปประเด็นสำคัญจากการศึกษาแบบแบ่งกลุ่มย่อย	73
4-3 สรุปแนวทางการวิเคราะห์ปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อและหนี้ครัวเรือนไทย	84
5-1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่มีภาระหนี้สิน	93
5-2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่มี DSR < ร้อยละ 40	93
5-3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่มี DSR > ร้อยละ 40	94
5-4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีสินเชื่อ กับธนาคารพาณิชย์	94
5-5 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ (Unserviced)	95
5-6 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือนที่มีภาระหนี้สิน	96
5-7 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือนที่ DSR < ร้อยละ 40	96
5-8 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือนที่ DSR > ร้อยละ 40	97
5-9 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีสินเชื่อ กับธนาคารพาณิชย์ (Underserved)	97
5-10 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือน ที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ (Unserviced)	98

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

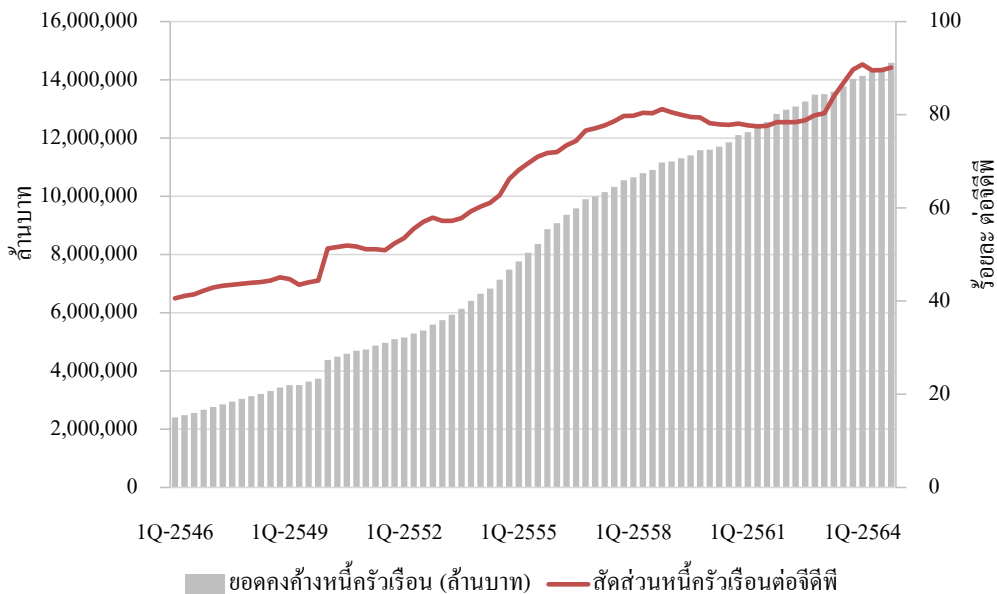
ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ปัญหาการเงินของภาคครัวเรือนไทยเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญของเศรษฐกิจไทยและได้รับความสนใจในวงกว้าง เพราะนอกจากจะเป็นประเด็นใกล้ตัวสำหรับประชาชนทุกภาคส่วนแล้ว ยังเป็นหนึ่งในปัจจัยประจวบที่อาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของเศรษฐกิจและระบบการเงินไทยในระยะยาว ทั้งนี้หากพิจารณาสถานการณ์ทางการเงินของภาคครัวเรือนไทยนั้น อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเด็นใหญ่ ได้แก่

ประเด็นที่ 1 ปัญหาภาระหนี้สินภาคครัวเรือนอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้ สถานการณ์หนี้ครัวเรือนในปัจจุบัน พบว่า ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 อยู่ที่ระดับ 14.58 ล้านล้านบาท นับเป็นยอดคงค้างหนี้ครัวเรือนที่สูงที่สุดเป็นประวัติการณ์ หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 90.1 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (หรือ จีดีพี) สูงขึ้นเมื่อเทียบกับร้อยละ 40.6 ต่อจีดีพี ณ สิ้นไตรมาสที่ 1 ปี 2546 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เริ่มมีการรายงานข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนอย่างเป็นทางการ โดยธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) เมื่อจำแนกตามประเภทของสินเชื่อจะพบว่า การเร่งตัวขึ้นของหนี้ครัวเรือนในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เป็นการเติบโตจากสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย สินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ และสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน ทั้งสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล ซึ่งแม้หนี้สินเพื่อซื้อรถซื้อบ้านส่วนหนึ่งจะสะท้อนแรงขับเคลื่อนจากนโยบายบ้านหลังแรกและรถคันแรกในปี 2554 แต่ก็มีผลทำให้ครัวเรือนที่มีหนี้สินก้อนใหญ่ดังกล่าว มีความสามารถในการก่อหนี้เพิ่มเติมลดลง และมีสถานะทางการเงินที่เปราะบางมากขึ้น ขณะที่การกู้ยืมสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลที่เติบโตขึ้นอาจเป็นสัญญาณที่สะท้อนถึงปัญหารายได้ที่ไม่เพียงพอต่อภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

นอกจากนี้ การศึกษาล่าสุดเกี่ยวกับหนี้ครัวเรือนไทย ยังบ่งชี้ว่า ครัวเรือนไทยส่วนหนึ่งไม่สามารถหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ได้ หรือติดกับดักหนี้ (Debt Trap) และมีหนี้สินล้นพ้นตัว (Over-Indebtedness) กล่าวคือ การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในช่วงสิบปีที่ผ่านมา เป็นการขยายตัวของผู้กู้รายเดิมมากกว่าผู้กู้รายใหม่ และมีพฤติกรรมกู้หลายบัญชีและเป็นหนี้กับหลายสถาบันการเงินเพิ่มขึ้น ซึ่งบ่งชี้ว่าครัวเรือนไทยบางส่วนมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคและชำระคืนหนี้ ทำให้จำเป็นต้องก่อหนี้เพิ่มขึ้น และนำไปสู่ภาวะการผ่อนชำระหนี้ที่มากและนานขึ้น ซึ่งท้ายที่สุด

แล้ว ครัวเรือนที่ติดกับคัทหนักี้ก็มักจะไม่มีเงินออมสะสมและขาดกันชนทางการเงินเพื่อรับมือกับความเสี่ยในอนาคด (โสมรศมี จันทรศน์ และคณะ, 2562)

แผนภาพที่ 1-1 เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนและศคส่วนเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนต่อจีดีพี

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565

ประเด็นที่ 2 ปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อกจากสถาบันการเงินในระบบ (Unserved และ Underserved Problem) ของครัวเรือนรายได้น้อยและธุรกิจขนาดเล็กที่เป็นส่วนฐานรากของพีระมิดประชารชซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นครัวเรือนในภาคเกษตรที่เป็นประชารชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ โดยการศีกษาของ Paulson and Townsend (2004 and 2005) พบว่า จากข้อมูล Townsend Thai Survey ครัวเรือนไทยที่มีรายได้น้อยนั้น เผชญูท้งข้อจ้กคดในการเข้าถึงบริการทางการเงินเพื่อลดคความผันผวนของการบริ โภค และข้อจ้กคดในการเข้าถึงแหล่งเงินเพื่อการลงทุนในธุรกิจและขยายกิจการ ท้งนี้รายงานผลการสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน ปี 2563 โดยธนาคารแห่งประเทศไทย พบว่า ในภาพรวมครัวเรือนไทยสามารถเข้าถึงบริการสินเชื่อก (ไม่รวมบ้ตรเครดิต) ประมาณร้อยละ 95.0 แบ่งเป็น การใช้บริการสินเชื่อกจากสถาบันการเงินเฉพาะกิจร้อยละ 17.5 ธนาคารพาณิชย์ร้อยละ 9.9 และแหล่งเงินกู้กึ่งในระบบร้อยละ 13.3 นอกจากนี้ผลสำรวจยังพบว่า มีครัวเรือนที่ใช้สินเชื่อกนอกระบบเพิ่มขึ้นเล็กน้อยมาที่ร้อยละ 1.7 จากระดับร้อยละ 1.6 ในปี 2561 เช่นเดียวกับศคส่วนของครัวเรือนที่เข้าไม่ถึงบริการสินเชื่อกที่เพิ่มขึ้นมาที่ร้อยละ 5.0 จากร้อยละ 4.2 ในปี 2561 ท้งนี้สาเหตุของปัญหาการเข้าถึงและการเลือกไม่ใช้บริการสินเชื่อกจากสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐและธนาคารพาณิชย์ที่ผลสำรวจพบ ได้แก่ ฐานะทางการเงินไม่ดีหรือรายได้น้อย

เพียงพอ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ประเภทสินเชื่อ กังวลเรื่องเงื่อนไขและขั้นตอนที่ยุ่งยาก และไม่กล้าไปติดต่อกับผู้ให้บริการ โดยคิดว่าจะถูกปฏิเสธ ตามลำดับ

จากข้อมูลข้างต้น กล่าวได้ว่าปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินและปัญหาหนี้ครัวเรือนที่ผ่านมา มีสาเหตุมาจากปัญหาเศรษฐกิจมหภาคซึ่งกระทบฐานะทางการเงินของภาคครัวเรือน ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้บริการสินเชื่อ อาทิ ความซับซ้อนของผลิตภัณฑ์และขั้นตอนการขอใช้บริการ ตลอดจนปัญหาของผู้กู้ที่ขาดทักษะทางการเงิน เป็นต้น ดังนั้น เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อของภาคครัวเรือนที่เป็นหน่วยเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน จึงจำเป็นต้องประเมินสาเหตุและลักษณะของหนี้ครัวเรือน ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสินเชื่อของประชาชนรายย่อย เพื่อนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อรายย่อยสำหรับกลุ่มต่างๆ ซึ่งหากสามารถดูแลปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ควบคู่ไปกับการรักษาสมดุลระหว่างการก่อหนี้ของครัวเรือนและความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนไม่ให้เกิดปัญหาการก่อหนี้ที่เกินความจำเป็น (Overleveraged Household Balance Sheet) ได้แล้ว นอกจากจะช่วยบรรเทาปัญหาความยากจน ลดความผันผวนของการบริโภค และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ก็ยังจะส่งเสริมให้ภาคครัวเรือนสามารถเป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้อย่างเต็มที่ และนำมาสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินสาเหตุและลักษณะของหนี้ในมุมมองของลูกหนี้และผู้ให้บริการสินเชื่อ เพื่อทำความเข้าใจปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อของประชาชนรายย่อย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสินเชื่อจากมุมมองของประชาชนรายย่อย ทั้งกลุ่มที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้วจากผู้ให้บริการต่างๆ และกลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ
3. เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายทั้งระยะสั้น ปานกลาง และยาว เพื่อแก้ไขปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน (Sustainability) สำหรับประชาชนรายย่อยในกลุ่มต่างๆ อันจะนำไปสู่การบรรเทาปัญหาและเพิ่มคุณภาพชีวิตในระยะยาว

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการศึกษารั้งนี้ ประกอบด้วย 2 ด้านหลัก ได้แก่ ขอบเขตด้านเนื้อหา และขอบเขตด้านประชากร ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 การวิจัยนี้เน้นการศึกษาสถานการณ์หนี้ครัวเรือนและการเข้าถึงบริการสินเชื่อรายย่อย ซึ่งครอบคลุมวัตถุประสงค์การกู้ยืมเพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนบุคคล และเพื่อประกอบอาชีพในนามบุคคลธรรมดาเท่านั้น

1.2 ผู้ให้บริการสินเชื่อรายย่อยในงานวิจัยนี้ครอบคลุมสถาบันรับฝากเงินซึ่งประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจที่รับฝากเงิน สหกรณ์ออมทรัพย์ และสถาบันรับฝากเงินอื่นๆ สถาบันการเงินอื่น ประกอบด้วย บริษัทบัตรเครดิต ลิซซิ่ง และสินเชื่อส่วนบุคคล บริษัทประกันภัยและประกันชีวิต บริษัทหลักทรัพย์ ธุรกิจบริหารสินทรัพย์สถาบันการเงิน ไร่รับจำนำ และสถาบันการเงินอื่นๆ ตลอดจนแหล่งกู้เงินกึ่งในระบบและนอกระบบ อาทิ กองทุนหมู่บ้าน ผู้ให้บริการทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลที่ไม่มีสถานะทางกฎหมายภายใต้กฎหมายจัดตั้งเป็นการเฉพาะและไม่มีหน่วยงานของทางการเป็นผู้กำกับดูแล

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ครอบคลุมประชากรในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปริมณฑล ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ดำเนินการโดยการสำรวจความคิดเห็นและมุมมองจากประชาชนรายย่อยในกลุ่มที่สามารถเข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้วจากผู้ให้บริการต่างๆ และกลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ จำนวนรวมทั้งสิ้น 417 ตัวอย่าง จากทุกภูมิภาคของประเทศไทย รวมถึงการสัมภาษณ์เพื่อสอบถามมุมมองจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบการที่อยู่ในแวดวงตลาดสินเชื่อรายย่อยอีกจำนวน 6 ราย

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ดำเนินการโดยศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ อาทิ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ บริษัท ข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด กองทุนการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการชำระหนี้ระหว่างประเทศ ตลอดจนหน่วยงานด้านเศรษฐกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการโดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลและเนื้อหาตามหลักการทางสถิติ และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบตามหลักการต่างๆ

3. การนำเสนอข้อมูล

นำเสนอข้อมูลแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ รวมถึงนำเสนอแนวทางการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงสถานการณ์หนี้สินของภาคครัวเรือนในมิติต่างๆ จากข้อมูลในฝั่งของลูกค้าและผู้ให้บริการสินเชื่อ
2. ทำให้เข้าใจปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงสินเชื่อของประชาชนรายย่อย ทั้งกลุ่มที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้ว และกลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ ซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ให้บริการในภาคการเงินในการวางแผนสนับสนุนด้านเงินทุนและด้านที่ไม่ใช่เงินทุน เพื่อเอื้ออำนวยให้ครัวเรือนเข้าถึงสินเชื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนมากขึ้น
3. ทำให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายทั้งระยะสั้น ปานกลาง และยาว สำหรับหน่วยงานกำกับดูแลต่างๆ ในภาคการเงินไทยเพื่อบรรเทาปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นระบบ และมีความเหมาะสมกับปัญหาของลูกค้าหรือครัวเรือนแต่ละกลุ่ม อันจะช่วยสร้างการเติบโตที่ยั่งยืนควบคู่กับการยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเหล่านั้นในระยะยาว ซึ่งจะส่งผลดีต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาวเช่นกัน

คำจำกัดความ

เงินให้สินเชื่อ	หมายถึง	เงินที่ผู้ปล่อยกู้ ซึ่งได้แก่ สถาบันการเงิน หรือผู้ที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน ให้กู้ยืมกับผู้กู้ โดยผู้กู้สัญญาว่าจะนำมาใช้คืนในภายหลัง ในเงื่อนไขด้านระยะเวลาและอัตราดอกเบี้ยที่ตกลงกัน โดยหากเป็นเงินให้สินเชื่อของสถาบันการเงิน จะอยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น เงินเบิกเกินบัญชี ชื้อ ชื้อลด รับช่วงซื้อลดตั๋วเงิน และการจ่ายเงินชดเชยตามภาระผูกพันทุกประเภท เป็นต้น ขณะที่ ผู้กู้อาจมีวัตถุประสงค์การกู้ยืมเงินต่างๆ เช่น ขยายธุรกิจ บริโภคสินทรัพย์ถาวร ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน รวมถึงชำระหนี้จากผู้ปล่อยกู้อื่น เป็นต้น
-----------------	---------	--

หนี้ครัวเรือน	หมายถึง	เงินให้กู้ยืมทั้งที่เป็นเงินบาทและเงินตราต่างประเทศที่ให้แก่ภาคครัวเรือน (บุคคลธรรมดาที่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศ) ของสถาบันการเงินทั้งที่รับฝากเงินและไม่รับฝากเงิน โดยอาจอยู่ในรูปของเงินเบิกเกินบัญชี เงินให้กู้ยืมทั่วไป เงินให้กู้ยืมในรูปตัวเงินที่เปลี่ยนมือไม่ได้ และเงินลงทุนในลูกหนี้
สถาบันรับฝากเงิน	หมายถึง	ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจที่รับฝากเงิน สหกรณ์ออมทรัพย์ และสถาบันรับฝากเงินอื่นๆ ประกอบด้วยบริษัทเงินทุน และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์
สถาบันการเงินที่ไม่รับฝากเงิน	หมายถึง	บริษัทบัตรเครดิต ลิซซิ่ง และสินเชื่อส่วนบุคคล บริษัทประกันภัยและประกันชีวิต บริษัทหลักทรัพย์ ธุรกิจบริหารสินทรัพย์สถาบันการเงิน โรงรับจำนำ และสถาบันการเงินอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วย กองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาระบบสถาบันการเงิน กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ บริษัทตลาดรองสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย และบริษัทประกันสินเชื่ออุตสาหกรรมขนาดย่อม
เงินกู้ยืมของภาคเอกชน	หมายถึง	เงินกู้ยืมที่ภาคเอกชนกู้ยืมในรูปของเงินเบิกเกินบัญชี เงินกู้ยืมทั่วไป เงินกู้ยืมในรูปตัวเงินที่เปลี่ยนมือไม่ได้ ทั้งนี้จะไม่ครอบคลุมสินเชื่อการค้า เงินกู้ยืมระหว่างกันของภาคเอกชนที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน และหนี้สินอื่นๆ สำหรับแหล่งกู้ยืมที่สำคัญของภาคเอกชน 3 แหล่งได้แก่ สถาบันรับฝากเงินที่ไม่ใช่ธนาคารแห่งประเทศไทย สถาบันการเงินที่ไม่รับฝากเงินอื่น และผู้มีถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ
สถาบันการเงินเฉพาะกิจที่รับฝากเงิน	หมายถึง	ธนาคารออมสิน ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย และ ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย

รีไฟแนนซ์ (Refinance)

หมายถึง การก่อหนี้ใหม่มาใช้สินหนี้เก่า โดยประโยชน์จากการก่อหนี้
 ก้อนใหม่ คือ การได้รับอัตราดอกเบี้ยที่ลดต่ำลง ทำให้
 สามารถลดจำนวนเงินที่ต้องผ่อนชำระในแต่ละงวด หรือ
 ต้องการรวมหนี้จากเจ้าหนี้หลายรายเป็นเจ้าหนี้รายเดียว หรือ
 ต้องการชำระเงินต้นให้รวดเร็วยิ่งขึ้น

แนวทางการให้สินเชื่ออย่างมีความรับผิดชอบ

หมายถึง แนวทางหรือหลักการการให้สินเชื่อที่ให้ความสำคัญกับการ
 พิจารณาสินเชื่อรายย่อยจากมุมมองผู้กู้ เพิ่มเติมจากการ
 พิจารณาเพียงความเสี่ยงด้านเครดิต ซึ่งจะช่วยให้ภาค
 ครัวเรือนเข้าถึงสินเชื่อที่สอดคล้องกับความสามารถในการ
 ชำระหนี้ โดยไม่กระตุ้นการก่อหนี้เกินจำเป็น

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงสินเชื่อของ ประชาชนรายย่อย และผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

การศึกษาครั้งนี้มุ่งความสนใจไปที่ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงสินเชื่อของภาคครัวเรือน ตลอดจนพฤติกรรมของภาคครัวเรือนในการก่อหนี้ ซึ่งครอบคลุมสาเหตุแห่งการก่อหนี้ รูปแบบหนี้สิน และความสามารถในการชำระคืนหนี้ เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างหนี้ครัวเรือน และปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อรายย่อยแต่ละกลุ่ม ดังนั้น งานศึกษาชิ้นนี้จึงวางรากฐานความรู้ทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริโภค การออม การวางแผนการเงิน ทักษะความรู้ทางการเงิน นิยาม และประเภทของสินเชื่อ เพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมของภาคครัวเรือนในมิติของการก่อหนี้และการบริหารเงิน อีกทั้งยังได้ทำการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แผนยุทธศาสตร์ชาติ ตลอดจนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศในระยะยาวของภาครัฐ พร้อมกันนี้ การศึกษานี้ยังทำการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนี้ภาคครัวเรือนและการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของภาคครัวเรือนทั้งในและต่างประเทศ ดังนี้

ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานรายได้สมบูรณ์

ทฤษฎีการบริโภคและการออมภายใต้สมมติฐานรายได้สมบูรณ์ (Absolute Income Hypothesis) โดย Keynes (1936) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับการบริโภคไว้ว่า การบริโภคมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับรายได้สุทธิส่วนบุคคลที่สามารถใช้จ่ายได้จริง (Disposable income) ในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้น เมื่อผู้บริโภคมีรายได้เพิ่มขึ้น การบริโภคจะเพิ่มขึ้นตาม แต่อาจไม่ได้ปรับเพิ่มขึ้นในอัตราเดียวกับการเพิ่มขึ้นของรายได้ โดยส่วนต่างระหว่างการบริโภคและรายได้จะถูกเปลี่ยนเป็นเงินออมหรือหนี้สินในกรณีที่รายได้ต่ำกว่าการบริโภค อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีการบริโภคของ Keynes จะอธิบายเฉพาะการบริโภคในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่ไม่ได้อธิบายถึงการบริโภคข้ามเวลาหรือการบริโภคในระยะยาว

ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานรายได้เปรียบเทียบ

ทฤษฎีการบริโภคและการออมภายใต้สมมติฐานรายได้เปรียบเทียบ (Relative Income Hypothesis) โดย Duesenberry (1949) ทฤษฎีดังกล่าวเชื่อว่าการบริโภคไม่ได้มีความสัมพันธ์กับ

รายได้เฉพาะตัวบุคคลเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับรายได้เปรียบเทียบ (Relative Income) ของบุคคลอื่นใน 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. การเปรียบเทียบรายได้เพื่อการบริโภคของตนเองกับคนอื่นๆ ในสังคมเดียวกัน โดยสมมติฐานนี้ เชื่อว่ามนุษย์มีพฤติกรรมการเลียนแบบการบริโภค (Demonstration Effect) ดังนั้น ผู้บริโภคแต่ละคนจึงทำการเปรียบเทียบรายได้ของตนเองกับผู้อื่นในสังคมเดียวกัน เพื่อรักษามาตรฐานการครองชีพของตนเองให้ใกล้เคียงกับเกณฑ์มาตรฐานของสังคม ดังนั้น ค่าใช้จ่ายในการบริโภคของแต่ละบุคคลจึงมีความสัมพันธ์กับระดับรายได้โดยเฉลี่ยของคนในสังคมนั้นๆ ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าระดับการบริโภคของคนในสังคมเดียวกัน จะมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคต่อรายได้สูงกว่าสัดส่วนโดยเฉลี่ยของครัวเรือนในสังคม ทำให้กลุ่มครัวเรือนดังกล่าวมีอัตราการออมต่ำกว่าโดยเปรียบเทียบ หรือมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้นเพื่อรักษาระดับมาตรฐานการครองชีพโดยเปรียบเทียบ ในทางตรงกันข้าม ครัวเรือนที่มีระดับรายได้ที่สูงเกินค่าเฉลี่ยของคนในสังคม จะมีสัดส่วนการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคต่อรายได้ต่ำกว่ากลุ่มอื่นๆ ในสังคม ทำให้อัตราการออมสูงกว่าค่าเฉลี่ยของคนในสังคมนั้นเอง

2. การเปรียบเทียบกับการบริโภคในอดีต กล่าวคือ ผู้บริโภคจะรักษามาตรฐานการบริโภคของตนเองกับระดับรายได้สูงสุดที่เคยได้รับ เนื่องจากมีพฤติกรรมเคยชินกับการบริโภค ดังนั้น หากรายได้มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลง ผู้บริโภคจะรักษาระดับการบริโภคให้คงเดิม และเปลี่ยนแปลงระดับการออมแทน โดยครัวเรือนที่มีรายได้ในปัจจุบันสูงกว่ารายได้ในอดีต อัตราการออมต่อรายได้ก็จะมีสัดส่วนสูงขึ้น ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้ลดลงเมื่อเทียบกับรายได้ในอดีตก็จะมีอัตราการออมต่ำลงหรือมีการออมที่ติดลบ ซึ่งก็คือมีการก่อหนี้เพื่อรักษาระดับการบริโภค

ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานวัฏจักรชีวิต

ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานวัฏจักรชีวิต (Life Cycle Hypothesis Framework) เป็นทฤษฎีตามแนวคิดของ Modigliani and Brumberg (1954) Quoted in Modigliani (2005) โดยทฤษฎีนี้อธิบายว่าระดับการบริโภคจะไม่ได้ขึ้นอยู่กับรายได้ ณ ขณะช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แต่จะขึ้นอยู่กับรายได้ตลอดช่วงอายุขัยของผู้บริโภค โดยแนวคิดนี้จะคล้ายคลึงกับทฤษฎีรายได้ถาวรของ Friedman (1957) ที่ผู้บริโภคเน้นรักษาระดับการบริโภค แต่รายได้ในทฤษฎีรายได้ถาวรของ Friedman จะแยกความแตกต่างของรายได้ออกเป็น 2 แบบ คือ รายได้ถาวรซึ่งเสมือนเป็นระดับรายได้เฉลี่ยระยะยาวที่ผู้บริโภคคาดการณ์ว่าจะได้รับตลอดช่วงอายุ และรายได้ชั่วคราวซึ่งมีความไม่แน่นอน โดยสามารถเป็นได้ทั้งค่าบวกหรือค่าลบที่ทำให้ระดับรายได้ในปัจจุบันเบี่ยงเบนออกจากรายได้ระยะยาว

ภายใต้ทฤษฎีการบริโภคตามสมมติฐานวัฏจักรชีวิตนั้น ระดับการบริโภคของบุคคลขึ้นอยู่กับรายได้ที่บุคคลนั้นคาดว่าจะได้รับตลอดอายุขัย กล่าวคือ ในช่วงอายุน้อยที่บุคคลมีรายได้ต่ำ แต่ต้องการรักษาระดับการบริโภคและมาตรฐานการครองชีพให้ค่อนข้างคงที่ไม่ให้ผันผวนตลอดช่วงอายุ ผู้บริโภคจึงจำเป็นต้องกักเงินในช่วงเวลาดังกล่าว ส่งผลให้การออมติดลบ แต่เมื่อบุคคลนั้นมีอายุและประสบการณ์ทำงานที่เพิ่มขึ้น รายได้ก็จะทยอยเพิ่มสูงขึ้นจนถึงระดับที่สูงกว่าระดับการบริโภค ผู้บริโภคก็จะนำเงินส่วนที่เกินจากระดับการบริโภคที่ต้องการรักษาไว้ไปชำระคืนหนี้สินที่เกิดขึ้นในช่วงที่มีรายได้ต่ำ และนำไปออมเพื่อให้มีเงินสำหรับการบริโภคในช่วงเกษียณอายุ และเมื่อเข้าสู่วัยเกษียณอายุที่รายได้จะค่อยๆ ลดต่ำลง บุคคลจะใช้จ่ายเงินออมที่สะสมไว้เพื่อรักษาระดับการบริโภคในช่วงบั้นปลาย ส่งผลให้เงินออมค่อยๆ ลดลงจนหมดในช่วงสิ้นอายุ ในช่วงต่อมา Ando and Modigliani (1963) ใช้ข้อมูลของสหรัฐอเมริกาทำการศึกษาเชิงประจักษ์ ซึ่งผลการศึกษาที่ได้ก็สนับสนุนสมมติฐานตามแนวคิดทฤษฎีการบริโภคตามสมมติฐานวัฏจักรชีวิต

ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานรายได้ถาวร

ทฤษฎีการบริโภคภายใต้สมมติฐานรายได้ถาวร (Permanent Income Hypothesis) พัฒนาขึ้นโดย Friedman (1957) ภายใต้กรอบความคิดของทฤษฎีนี้ ผู้บริโภคจะแบ่งการบริโภคออกเป็น 2 ส่วน คือ การบริโภคถาวร (Permanent Consumption) และการบริโภคชั่วคราว (Transitory Consumption) สอดคล้องกับการแบ่งรายได้ออกเป็น 2 ส่วน คือ ระดับรายได้ถาวร (Permanent Income) และระดับรายได้ชั่วคราว (Transitory Income) ในทฤษฎีนี้ ผู้บริโภคจะตัดสินใจกำหนดระดับการบริโภคถาวรตามระดับรายได้ถาวรที่ผู้บริโภคคาดว่าจะได้รับตลอดช่วงอายุ ขณะที่การบริโภคชั่วคราวจะเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นแบบนอกเหนือการคาดการณ์ เช่น ค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น หรืออาจสามารถกล่าวได้ว่า การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของระดับรายได้ชั่วคราวจะไม่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับการบริโภค แต่จะกระทบต่ออัตราการออมและการกู้ยืมของผู้บริโภคในแต่ละช่วงเวลาแทน ดังนั้น การออมหรือการกู้ยืมภายใต้กรอบทฤษฎีนี้จะมาจากรายได้ถาวรส่วนที่เหลือจากการบริโภค รวมกับรายได้ชั่วคราว ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง

หนึ่งในงานศึกษาเชิงประจักษ์ที่มีความสำคัญในการทดสอบแนวคิดทฤษฎีการบริโภคตามสมมติฐานรายได้ถาวรในวัฏจักรชีวิต (Life Cycle-Permanent Income Hypothesis) คือ Hall (1978) ทั้งนี้ Hall กำหนดให้ผู้บริโภคมีการคาดการณ์แบบสมเหตุสมผลโดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดในการประเมินตัวแปรต่างๆ ในอนาคต เช่น ระดับรายได้ในอนาคต และใช้วิธีการทางเศรษฐมิติเพื่อทดสอบสมมติฐาน The Random-Walk Hypothesis โดยหากผู้บริโภคมีพฤติกรรมสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการบริโภคตามสมมติฐานรายได้ถาวรในวัฏจักรชีวิตและมีการคาดการณ์แบบ

สมเหตุสมผลแล้ว การบริโภคนั้นจะมีลักษณะเป็นแบบ Random Walk หรือการเปลี่ยนแปลงของระดับการบริโภคจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า หรือเมื่อมีข้อมูลข่าวสารเปลี่ยนแปลงไป (Random Shock) หรืออีกนัยหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงของรายได้หรือความมั่งคั่งที่สามารถคาดการณ์ได้จะเป็นข้อมูลที่น่าไปใช้ในการคาดการณ์รายได้ตลอดช่วงอายุที่เป็นตัวกำหนดระดับการบริโภคอยู่แล้ว ซึ่งจะทำให้มีเพียงการเปลี่ยนแปลงของรายได้หรือความมั่งคั่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้และสามารถส่งผลทำให้ระดับรายได้ตลอดช่วงอายุเปลี่ยนแปลงไปเท่านั้น ที่จะมีผลกระทบต่อระดับการบริโภค เท่ากับว่า การเปลี่ยนแปลงของนโยบายที่อยู่นอกเหนือการคาดการณ์เท่านั้นที่จะมีผลกระทบต่อระดับการบริโภค อย่างไรก็ตาม งานศึกษาเชิงประจักษ์ในช่วงต่อมาหลายงานพบข้อสรุปพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่สอดคล้องกับสมมติฐาน The Random-Walk Hypothesis ของ Hall

กล่าวโดยสรุป การบริโภคและการออมของครัวเรือนตามทฤษฎีการบริโภคและการออมในทางเศรษฐศาสตร์นั้น ขึ้นอยู่กับทั้งปัจจัยด้านรายได้ การคาดการณ์รายได้ ช่วงอายุ ตลอดจนมาตรฐานการครองชีพของคนในสังคม โดยความแตกต่างระหว่างทฤษฎีการบริโภคและการออมทั้ง 4 ทฤษฎีข้างต้นนั้น อาจสรุปได้ดังตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2-1 สรุปทฤษฎีการบริโภคและการออมตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์

ทฤษฎี	การบริโภค	การออม
ทฤษฎีการบริโภคตามสมมติฐานรายได้สมบูรณ์	การบริโภค ขึ้นอยู่กับรายได้สุทธิส่วนบุคคลที่สามารถใช้จ่ายได้จริง	การออมของครัวเรือนเป็นส่วนต่างของรายได้กับการบริโภค
ทฤษฎีการบริโภคตามสมมติฐานรายได้เปรียบเทียบ	การบริโภคของครัวเรือนขึ้นกับทั้งรายได้ส่วนบุคคล มาตรฐานการบริโภคของสังคม และการบริโภคของครัวเรือนในอดีต	การออมขึ้นอยู่กับส่วนต่างระหว่างรายได้และค่าใช้จ่ายเพื่อรักษาระดับบริโภคให้สอดคล้องกับมาตรฐานการบริโภคของสังคมและระดับการบริโภคของครัวเรือนในอดีต
ทฤษฎีการบริโภคตามสมมติฐานวัฏจักรชีวิต	การบริโภคจะขึ้นอยู่กับรายได้ที่บุคคลคาดว่าจะได้รับตลอดอายุขัย	เงินออมจะขึ้นกับช่วงอายุ โดยบุคคลจะมีเงินออมเป็นลบหรือมีการก่อหนี้ในช่วงอายุน้อย และจะมีการออมเพิ่มขึ้นในช่วงวัยทำงาน และนำเงินออมสะสมออกมาใช้ช่วงวัยเกษียณ

ตารางที่ 2-1 สรุปทฤษฎีการบริโภคและการออมตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ (ต่อ)

ทฤษฎี	การบริโภค	การออม
ทฤษฎีการบริโภคตามสมมติฐานรายได้ถาวร	การบริโภคถาวรจะขึ้นกับระดับรายได้ถาวร	เงินออมจะขึ้นกับระดับรายได้ถาวรที่เหลือจากการบริโภค รวมทั้งระดับรายได้ชั่วคราว
แนวทางการบริโภคตามสมมติฐาน The Random-Walk Hypothesis	การบริโภคจะมีลักษณะเป็นแบบ Random Walk หรือการเปลี่ยนแปลงของระดับการบริโภคจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า หรือเมื่อมีข้อมูลข่าวสารเปลี่ยนแปลงไป (Random Shock)	เงินออมจะขึ้นกับระดับรายได้ตลอดช่วงอายุที่เหลือจากการบริโภค รวมทั้งรายได้ที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากที่คาดการณ์ไว้

ที่มา : Keynes, 1936 ; Duesenberry, 1949 ; Modigliani and Brumberg, 1954 ; Friedman, 1957 ; Hall, 1978

แนวคิดเรื่องการวางแผนการเงิน

การวางแผนการเงิน หมายถึง การวางแผนการใช้จ่าย จัดทำงบประมาณ รายรับ รายจ่าย การออมระยะสั้น ระยะยาว และการออมเพื่อเกษียณ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการใช้เงินที่มีจำกัดอย่างคุ้มค่า ได้ประโยชน์สูงสุดจากการใช้จ่าย ตลอดจนเหมาะสมแก่สถานการณ์และความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน โดย Stillman (1984) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทางการเงินส่วนบุคคลว่าเป็นการจัดระเบียบการเงินของบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้จ่ายอย่างฉลาดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของครัวเรือนที่ตั้งไว้ ผ่านการวางแผนทางการเงินของครอบครัว ขณะเดียวกัน Bajtelsmit (2006) ได้นำเสนอกระบวนการวางแผนการเงินส่วนบุคคล 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การตรวจสอบสถานะทางการเงินในปัจจุบัน ด้วยการบันทึกแหล่งที่มาของรายรับและการใช้ไปของรายจ่ายในแต่ละเดือน เพื่อพิจารณาความสมดุลของแผนการใช้จ่ายเงิน
2. การกำหนดเป้าหมายทางการเงินระยะสั้น และระยะยาว
3. การกำหนดกลยุทธ์
4. การดำเนินการตามแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
5. ทบทวนข้อมูล และแก้ไขปรับปรุงแผนการเงินที่กำหนด

นอกจากนี้ Gitman, Lawrence and Joehnk (1999) ได้นำเสนอทฤษฎีการจัดการการเงินส่วนบุคคล โดยระบุว่าม็องค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการจัดการการเงิน 6 ประการ ได้แก่ หลักการขั้นพื้นฐานการวางแผนการเงิน การจัดการทรัพย์สิน การจัดการเรื่องสินเชื่อ การทำประกันชีวิต การจัดการด้านการลงทุน และการวางแผนด้านการเกษียณอายุ โดยการวางแผนจัดการการเงินแบ่งได้เป็น 2 ระยะ ได้แก่ การวางแผนระยะสั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการวางแผนการบริหารค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันและการบริหารสภาพคล่องระยะสั้น และการวางแผนระยะยาว ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างความมั่นคงในอนาคตของแต่ละบุคคล

แนวคิดเรื่องทักษะทางการเงิน

สำหรับแนวคิดเรื่องทักษะทางการเงิน (Financial Literacy) นั้น The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) International Network on Financial Education (INFE) หรือเรียกสั้นๆ ว่า OECD/INFE ได้ให้ความหมายของทักษะทางการเงิน (Financial literacy) ไว้ว่า ทักษะทางการเงิน หมายถึง องค์ประกอบมวลรวมของความตระหนัก ความรู้ ความสามารถ ทักษะคิด ตลอดจนพฤติกรรมที่จำเป็นต่อการตัดสินใจทางการเงินที่เหมาะสม ซึ่งจะนำไปสู่สุขภาพทางการเงินที่ดี (OECD/INFE, 2011)

ทั้งนี้ ทักษะทางการเงิน มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้านหลัก ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจทางการเงิน (Financial Knowledge) พฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavior) และทัศนคติทางการเงิน (Financial Attitudes) โดยในแต่ละองค์ประกอบ มีรายละเอียดดังนี้

1. ความรู้ทางการเงิน (Financial Knowledge) หมายถึง ความรู้และความเข้าใจที่เกี่ยวกับการเงิน อาทิ การจัดทำงบประมาณ ความรู้ความเข้าใจด้านดอกเบี้ย การกู้ยืม การลงทุนและความเสี่ยง ตลอดจนผลตอบแทนจากการลงทุน และการใช้ความเข้าใจเหล่านี้ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาทางการเงินที่เผชิญ
2. พฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavior) หมายถึง พฤติกรรมในการบริหารเงิน การตัดสินใจทางการเงิน การกู้ยืมเงิน การออม และการวางแผนรายรับและรายจ่ายทางการเงิน
3. ทัศนคติทางการเงิน (Financial Attitudes) หมายถึง แนวคิดด้านการเงิน การออม และการวางแผนใช้เงิน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่กำหนดทิศทางและการตัดสินใจทางการเงินต่างๆ อาทิ การวางแผนด้านรายได้ การใช้จ่าย การออม การลงทุน ตลอดจนการจัดการหนี้

โดยทักษะทางการเงินที่ดี ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการการเงินของบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ความมีอิสรภาพทางการเงิน (Financial Freedom) และ

ความมั่นคงทางการเงิน ตลอดจนช่วยให้เกิดความสุขทางการเงินในระยะยาว (Financial Well-being)

นิยามและประเภทของสินเชื่อ

ความหมายของ “สินเชื่อ” โดยทั่วไป หมายถึง ความไว้วางใจของบุคคลหรือนิติบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลหรือนิติบุคคลอื่น ซึ่งทำให้บุคคลหรือนิติบุคคลนั้นพิจารณาปล่อยเงินกู้หรือให้ซื้อสินค้าเป็นเงินเชื่อได้โดยมีสัญญาว่าจะชำระหนี้ในอนาคต (สมาคมสถาบันการศึกษาการธนาคารและการเงินไทย, 2546) ส่วนคำนิยามของ “การให้สินเชื่อ” ภายใต้อำนาจพระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ. 2551 หมายถึง การให้กู้ยืมเงิน หรือซื้อ ซื้อลด รับช่วงซื้อลดตัวเงินเป็นเจ้าหนี้เนื่องจากได้จ่ายหรือสั่งให้จ่ายเงินเพื่อประโยชน์ของผู้เคยค้า หรือเป็นเจ้าหนี้เนื่องจากได้จ่ายเงินตามภาระผูกพันตามเล็ดเตอร์ออฟเครดิตหรือภาระผูกพันอื่น นอกจากนั้น พระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ. 2551 ยังให้คำนิยามของ “ธุรกรรมที่มีลักษณะคล้ายการให้สินเชื่อ” หมายถึง ธุรกรรมแพ็คเกจอริง ธุรกรรมการให้เช่าซื้อ ธุรกรรมการให้เช่าแบบบิลิสซิ่ง และธุรกรรมอื่นที่มีลักษณะคล้ายการให้สินเชื่อตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด

ทั้งนี้ประเภทของเงินให้สินเชื่อในระบบการเงินจะครอบคลุมทั้งการให้สินเชื่อ และธุรกรรมที่มีลักษณะคล้ายการให้สินเชื่อ ซึ่งประเภทของสินเชื่อสามารถแบ่งได้ตามลักษณะเงื่อนไขหรือเกณฑ์ในด้านต่างๆ อาทิ สินเชื่อจำแนกตามประเภทของผู้กู้ยืมและวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม ระยะเวลาการชำระคืนหนี้ ตลอดจนการมีหลักประกันประกอบการขอสินเชื่อ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประเภทสินเชื่อจำแนกตามหลักประกัน ประกอบด้วย

1.1 สินเชื่อแบบมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน (Secured Loan) เป็นสินเชื่อที่ผู้กู้ต้องมีหลักประกันให้แก่ผู้ปล่อยกู้ไว้เพื่อชดเชยความเสี่ยงหากกรณีเกิดการผิดสัญญา โดยหลักทรัพย์ที่นิยมนำมาใช้ค้ำประกันมีหลากหลายรูปแบบ อาทิ อสังหาริมทรัพย์ รถยนต์ พันธบัตร ทองคำ เงินฝากในบัญชี ตลอดจนเครื่องจักรและสินค้าคงคลัง

1.2 สินเชื่อแบบไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน (Unsecured Loan) เป็นสินเชื่อที่มีวงเงินจำกัด โดยสถาบันการเงินผู้ปล่อยกู้จะพิจารณาวงเงินสำหรับผู้ขอสินเชื่อหรือผู้กู้แต่ละรายตามระดับรายได้ ความเสี่ยง ความน่าเชื่อถือ ความสามารถในการชำระหนี้ของผู้ขอสินเชื่อ และปัจจัยประกอบอื่นๆ

2. ประเภทสินเชื่อจำแนกตามระยะเวลาการชำระคืน ประกอบด้วย

2.1 เงินให้กู้ยืมประเภทจ่ายคืนเมื่อทางถาม (Call Loan) และเงินให้กู้ยืมประเภทกำหนดชำระคืนไม่เกินหนึ่งวัน (Overnight Loan) โดยเงินให้กู้ยืมประเภทนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นเงินให้กู้ยืมสำหรับธุรกิจขนาดใหญ่ เพื่อเป็นเงินทุนระยะสั้นสำหรับใช้หมุนเวียนและเสริมสภาพคล่องสำหรับดำเนินกิจกรรมและประกอบธุรกิจ

2.2 สินเชื่อระยะสั้น (Short Term Loan) โดยสินเชื่อประเภทนี้ มีระยะเวลาในการชำระคืนไม่เกิน 1 ปี ซึ่งครอบคลุมทั้งการกู้ยืมเพื่อการอุปโภคบริโภคของบุคคลทั่วไป และการกู้ยืมเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนระยะสั้นของผู้ประกอบการ มักมีวงเงินต่ำกว่าสินเชื่อระยะกลางและยาว โดยอาจเป็นเงินกู้ยืมที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันหรือไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันก็ได้

2.3 สินเชื่อระยะกลาง (Intermediate Term Loan) ระยะเวลาการผ่อนชำระจะอยู่ในช่วง 1 - 5 ปี ซึ่งมักมีวงเงินสูงกว่าสินเชื่อระยะสั้นและมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเป็นหลักประกัน โดยส่วนใหญ่เป็นการกู้ยืมเพื่อซื้อสินค้ายานพาหนะของบุคคลทั่วไป และการกู้ยืมเพื่อลงทุนระยะสั้นของผู้ประกอบการ

2.4 สินเชื่อระยะยาว (Long Term Loan) ระยะเวลาในการผ่อนชำระมากกว่า 5 ปีขึ้นไป โดยเป็นสินเชื่อที่มีวงเงินสูงกว่าสินเชื่อประเภทอื่นๆ และมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเป็นหลักประกันส่วนใหญ่เป็นการกู้ยืมเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยและอสังหาริมทรัพย์ของบุคคลทั่วไป และการกู้ยืมเพื่อลงทุนระยะยาวของผู้ประกอบการ

3. ประเภทสินเชื่อจำแนกตามประเภทผู้กู้และวัตถุประสงค์การกู้ยืมของภาคเอกชน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

3.1 สินเชื่อรายย่อย เป็นสินเชื่อสำหรับผู้กู้ยืมที่เป็นบุคคลธรรมดาหรือประชาชนทั่วไป เพื่อนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ความต้องการของบุคคลนั้นๆ โดยอาจแบ่งได้เป็นผลิตภัณฑ์สินเชื่อ ดังนี้

3.1.1 สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย (Home Loan) ซึ่งเป็นเงินกู้ระยะยาวจากธนาคาร สถาบันการเงินเฉพาะกิจ หรือสถาบันการเงินอื่นๆ เพื่อซื้อที่อยู่อาศัย เช่น บ้าน ทาวน์โฮม ทาวน์เฮาส์ และคอนโด เป็นต้น โดยสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยเป็นสินเชื่อที่มีวงเงินสูง และระยะเวลาผ่อนชำระนานกว่าสินเชื่อประเภทอื่นๆ ดังนั้น เพื่อลดความเสี่ยงดังกล่าวสถาบันการเงินผู้ปล่อยกู้จะพิจารณา กำหนดวงเงินให้สินเชื่อต่ำกว่ามูลค่าหลักประกัน (loan-to-value ratio หรือ LTV) โดยผู้ขอสินเชื่อต้องหาเงินส่วนที่ขาดมาสมทบเอง

3.1.2 สินเชื่อเพื่อเช่าซื้อรถยนต์ (Hire Purchase) เป็นสินเชื่อสำหรับการซื้อรถยนต์ โดยสถาบันการเงินผู้ปล่อยกู้จะทำการจ่ายค่ารถยนต์ให้กับผู้ที่ขอสินเชื่อหรือผู้เช่าซื้อก่อน เท่ากับว่ากรรมสิทธิ์ในรถจะเป็นของสถาบันการเงิน ขณะที่ผู้กู้ต้องทำสัญญาชำระเงินคืนเป็นงวดๆ

ตามจำนวนและระยะเวลาที่กำหนด จนกระทั่งทำการชำระครบจำนวน สถาบันการเงินจึงจะทำการโอนกรรมสิทธิ์ในรถยนต์นั้นให้กับผู้เช่าซื้อ

3.1.3 สินเชื่อเนกประสงค์แบบมีหลักประกัน (Secured Loan) เป็นสินเชื่อส่วนบุคคลที่ผู้ขอสินเชื่อนำทรัพย์สินทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์หรืออสังหาริมทรัพย์มาเป็นหลักประกันในการกู้ยืม ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบโดยพิจารณาจากประเภทของหลักประกันเป็นสำคัญ เช่น ที่อยู่อาศัย รถยนต์ บัญชีเงินฝาก บำเหน็จตกทอด พันธบัตร ทั้งนี้ ลูกหนี้ไม่จำเป็นต้องระมัดระวังวัตถุประสงค์การกู้ สามารถนำเงินไปใช้จ่ายอะไรก็ได้ ไม่ว่าจะป็นใช้อุปโภคบริโภค ท่องเที่ยว ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ หรือใช้ในการประกอบอาชีพ

3.1.4 บัตรเครดิต (Credit Card) เป็นบัตรอิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้ออกบัตร (Issuer) ออกให้แก่ลูกค้าผู้ถือบัตร (Card Holder) เพื่อประโยชน์ในการใช้แทนเงินสดในการชำระค่าสินค้าและบริการ โดยไม่ต้องจ่ายเงินในทันที หรือเพื่อเบิกถอนเงินสดเพื่อใช้จ่ายล่วงหน้า โดยผู้ออกบัตรจะเรียกเก็บดอกเบี้ย ค่าปรับ ค่าบริการ และค่าธรรมเนียมใด ๆ จากผู้ถือบัตร ในกรณีที่ชำระค่าสินค้าและบริการไม่เต็มจำนวนภายในวันที่กำหนดหรือชำระล่าช้า หรือมีการเบิกถอนเงินสดเพื่อใช้จ่าย

3.1.5 สินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับ (Personal Loan under Supervision) เป็นสินเชื่อส่วนบุคคลที่ไม่มีหลักประกัน (Clean Loan) ที่ให้แก่บุคคลธรรมดาโดยไม่ได้รับอนุญาตประสงค์ ซึ่งรวมถึงการให้เช่าซื้อและการให้เช่าแบบลีสซิ่งในสินค้าที่ผู้ให้เช่าซื้อไม่ได้จำหน่ายเอง เช่น ซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าในห้างสรรพสินค้า เป็นต้น โดยสินเชื่อส่วนบุคคล แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การทำสัญญาและรับเงินไปตั้งก่อน การทำสัญญาเพื่อรับวงเงินหมุนเวียนแล้วใช้บัตรกดเงินสดเบิกเงินออกมาเมื่อต้องการใช้ และการทำสัญญาเช่าซื้อสินค้าแบบรายชิ้น

3.1.6 สินเชื่อรายย่อยอื่นๆ อาทิ สินเชื่อเพื่อการศึกษา โดยเป็นการกู้ยืมเพื่อเบิกใช้ตามจริงในแต่ละภาคการศึกษา โดยส่วนใหญ่การกู้ยืมประเภทนี้จะมีข้อกำหนดให้มีผู้ค้ำประกันหรือหลักประกัน เนื่องจากผู้กู้มักเป็นเด็กหรือเยาวชน

3.2. สินเชื่อเพื่อการลงทุนและเพื่อการพาณิชย์ เป็นสินเชื่อสำหรับผู้กู้ยืมที่เป็นผู้ประกอบการ สำหรับนำเงินกู้ยืมไปใช้เสริมสภาพคล่อง เป็นเงินทุนหมุนเวียนให้กับธุรกิจ หรือเพื่อการซื้อขายสินค้า ตลอดจนเพื่อการลงทุนจัดหาปัจจัยการผลิตหรือสินทรัพย์ถาวรต่างๆ เพื่อใช้ในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นผลิตภัณฑ์สินเชื่อดังนี้

3.2.1 วงเงินเบิกเกินบัญชี (Overdraft) โดยเป็นการให้กู้ยืมเงินเกินกว่าจำนวนเงินฝากที่ลูกค้ามีอยู่ภายในวงเงินที่กำหนด เพื่อเสริมสภาพคล่องและใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนภายในกิจการ

3.2.2 คำสัญญาใช้เงิน (Promissory Note) โดยเป็นบริการให้กู้ยืมระยะสั้น เพื่อนำไปใช้หมุนเวียนในการดำเนินกิจการ โดยให้ลูกค้าจัดทำคำสัญญาใช้เงินเป็นหลักฐานการกู้ยืม ตามจำนวนเงินที่ลูกค้าได้ขอกู้ยืมจากธนาคารในแต่ละครั้งและมีกำหนดระยะเวลาชำระคืนที่แน่นอน

3.2.3 สินเชื่อแบบมีระยะเวลา (Term Loan) โดยเป็นสินเชื่อที่มีระยะเวลาชำระคืนสั้นถึงยาว เพื่อนำไปใช้เป็นเงินทุนสำหรับหมุนเวียนในกิจการ หรือลงทุนในทรัพย์สินของกิจการ

3.2.4 สินเชื่อเช่าแบบลีสซิ่งและเช่าซื้อเครื่องจักรและอุปกรณ์ (Leasing and Hire Purchase) ซึ่งเป็นสินเชื่อสำหรับการจัดหาเครื่องจักรมาใช้ในกิจการ หรือเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในธุรกิจ โดยใช้เครื่องจักรเป็นหลักประกัน

3.2.5 สินเชื่อแฟ็กเตอร์ เป็นสินเชื่อระยะสั้นเพื่อเพิ่มเงินทุนหมุนเวียน ผ่านการขายลูกหนี้การค้า ด้วยการนำเอกสารการค้ามาขายให้กับผู้ให้บริการสินเชื่อ พร้อมโอนสิทธิ์การรับเงินให้กับผู้ให้บริการ

3.2.6 สินเชื่ออื่นๆ อาทิ หนังสือค้ำประกัน (Letter of Guarantee) การรับรองและอาวัลตัวเงิน (Aval / Acceptance) หนังสือรับรองเครดิต (Letter of Credit) ซึ่งเป็นกลุ่มผลิตภัณฑ์สินเชื่อที่ออกไว้เพื่อค้ำประกันและสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ถือตราสารว่าผู้ออกเอกสารจะชำระเงินให้เมื่อเป็นไปตามสัญญา หรือไม่เป็นไปตามสัญญา

แนวคิดเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หากพิจารณาแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เพื่อการจัดการหนี้สินและการมีวินัยทางการเงิน พบว่า มีการนำปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) มาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างความยั่งยืนและมั่นคง พร้อมรองรับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ไม่คาดคิด ทั้งนี้ คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้น ปรากฏครั้งแรกในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อพ.ศ. 2540 และถูกบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 เพื่อให้ประชาชนนำมาใช้เป็นหลักคิดและหลักการในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้อย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน

สำหรับแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินตามกำลังทรัพย์ของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน ทั้งนี้ จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2551) อธิบายถึงการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่

บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท ซึ่งประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ และเงื่อนไข 2 ประการ หรือเรียกว่า 3 ห่วง 2 เงื่อนไข โดยหลักการ 3 ประการ ประกอบด้วย

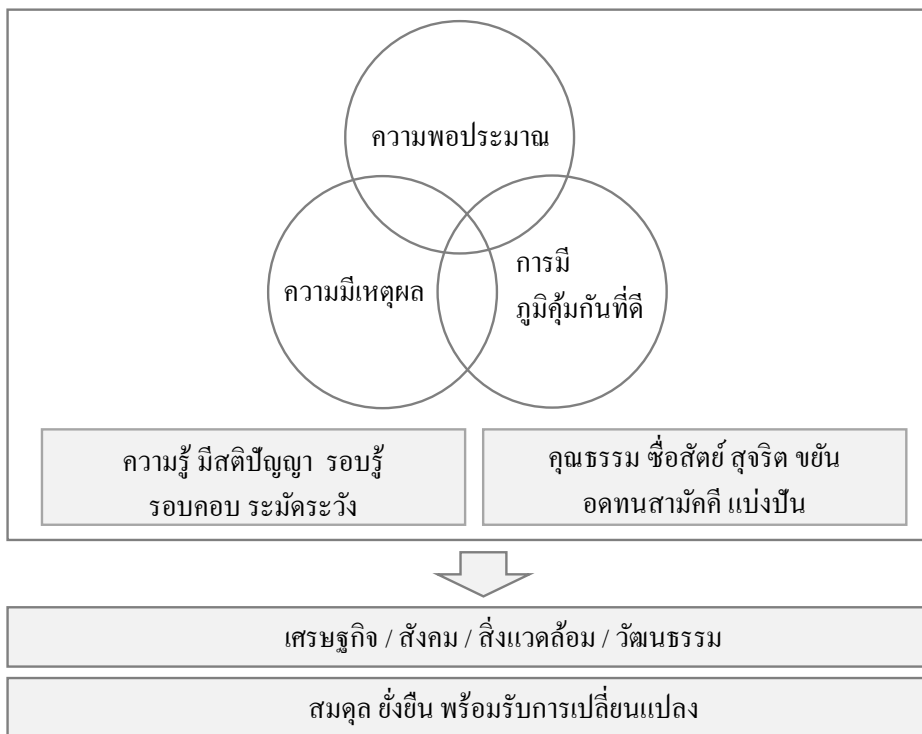
หลักการที่ 1 หลักความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

หลักการที่ 2 หลักความมีเหตุผล หมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ

หลักการที่ 3 หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกต่างๆ

ส่วนเงื่อนไขอีก 2 ประการ ได้แก่ เงื่อนไขคุณธรรม คือ คุณธรรมต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ช่วยเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้รักสามัคคี ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ และรู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น และเงื่อนไขหลักวิชา คือ การอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้วางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ดังแผนภาพที่ 2-1

แผนภาพที่ 2-1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : ญัตติพงษ์ ทองภักดี, 2550

ทั้งนี้ การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติใช้ในระดับบุคคลและครัวเรือนนั้น จะเน้นการพึ่งพาตนเองไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทำอะไรเกินตัว รู้ข้อมูลรายรับ รายจ่าย รู้จักใช้และรู้จักออมเงินอย่างเหมาะสม รวมทั้งพัฒนาตนเองเพื่อสร้างความมั่นคง เป็นที่พึ่งให้ตนเองและผู้อื่น ตลอดจนแบ่งปันทรัพยากรภายในครัวเรือนและสังคม

ขณะเดียวกัน ยังมีการศึกษาที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือน อาทิ การศึกษาของปิยะลักษณ์ พุททวงศ์ และคณะ (2559) ที่กล่าวถึงแนวทางการแก้ไขหนี้ครัวเรือนภายใต้หลักความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน กล่าวคือ การมีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย ไม่ใช้จ่ายเกินตัวหรือฟุ่มเฟือย เก็บออมก่อนใช้ จัดทำบัญชีเพื่อควบคุมค่าใช้จ่าย หากจำเป็นต้องก่อหนี้ กู้เงินก็ใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม และไม่ไปกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ ตลอดจนมีวินัยทางการเงิน สามารถวางแผนทางการเงินและเก็บออมเงินเพื่อชำระหนี้ได้ตรงเวลา

แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) และร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570)

ยุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่างๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อผลักดันไปสู่เป้าหมายตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) อันเป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยซึ่งต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติจะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1. ด้านความมั่นคง 2. ด้านการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน 3. ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ 4. ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม 5. ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ 6. ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ขณะเดียวกันเพื่อให้การดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี สามารถบรรลุเป้าหมายในระยะยาวได้อย่างเป็นรูปธรรม ภาครัฐจึงเตรียมจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) เพื่อทำหน้าที่เป็นแผนระบุทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาที่ประเทศควรให้ความสำคัญและมุ่งดำเนินการในระยะ 5 ปีของแผนยุทธศาสตร์ชาติ โดยคำนึงถึงพลวัตและเงื่อนไขการพัฒนาที่ประเทศเผชิญอยู่ในช่วงเวลาของแผน เพื่อเป็นแนวทางให้ภาคส่วนที่

เกี่ยวข้องปรับจุดเน้นการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ถือเป็นแผนพัฒนาฯ ฉบับแรก ที่เริ่มต้นกระบวนการยกร่างกรอบแผนภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติและจะมีผลในการใช้เป็นกรอบเพื่อกำหนดแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ และแผนปฏิบัติการในช่วง 5 ปีที่สองของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ทั้งนี้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 (ร่าง) ได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อพลิกโฉมประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” ซึ่งหมายถึงการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมตั้งแต่ระดับโครงสร้างนโยบาย และกลไก เพื่อมุ่งเสริมสร้างสังคมที่ก้าวหน้าพลวัตของโลก และเกื้อหนุนให้คนไทยมีโอกาสที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ พร้อมกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มที่สูง และคำนึงถึงความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้างต้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ได้กำหนดเป้าหมายหลักจำนวน 5 ประการ ประกอบด้วย 1. การปรับโครงสร้างการผลิตสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม 2. การพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่ 3. การมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม 4. การเปลี่ยนผ่านไปสู่ความยั่งยืน และ 5. การเสริมสร้างความสามารถของประเทศในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงภายใต้บริบทโลกใหม่

สำหรับในปี 2565 รัฐบาลได้ประกาศให้ปี 2565 เป็น “ปีแห่งการแก้หนี้ครัวเรือน” ซึ่งสะท้อนเจตนารมณ์ที่จะแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือนอย่างจริงจัง โดยเฉพาะประชาชนกลุ่มเปราะบางที่ปัญหาหนี้สินมีความรุนแรงมากขึ้นจากผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 โดยวาระการแก้หนี้สินภาคครัวเรือนนี้เป็นหนึ่งในแนวทางที่ช่วยสนับสนุนยุทธศาสตร์ชาติในด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และยังคงสอดคล้องกับเป้าหมายการมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรมแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 เนื่องจากการคลี่คลายปัญหาภาระหนี้ครัวเรือนจะช่วยให้สังคมไทยมีทรัพยากรมนุษย์และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพลิกฟื้นโครงสร้างทางสังคม ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อช่วยลดความเสี่ยงต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศบนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ครอบคลุมงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์หนี้ครัวเรือน ข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อของภาคครัวเรือนไทย ผลกระทบของหนี้ครัวเรือน และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของครัวเรือนต่อระบบเศรษฐกิจ

1. งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์หนี้ครัวเรือนในประเทศไทย

สำหรับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์และโครงสร้างหนี้ครัวเรือนไทย ในช่วงที่ผ่านมา มุ่งเน้นไปที่การศึกษาที่อธิบายสาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อการก่อหนี้ของ ครัวเรือน พฤติกรรมการก่อหนี้ของครัวเรือน ตลอดจนองค์ประกอบของหนี้ครัวเรือนทั้งในและ นอกกระบบ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

โสภรัศมี จันทรัตน์ และคณะ (ออนไลน์, 2560) ใช้ข้อมูลเชิงสถิติจากบริษัท ข้อมูล เครดิตแห่งชาติ จำกัด (เครดิตบูโร) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการก่อหนี้ของครัวเรือนจำแนกตามอายุ และพื้นที่ ตลอดจนการกระจายตัวของหนี้ครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนไทยเป็นหนี้เร็วขึ้น เป็นหนี้ นานขึ้น และเป็นหนี้เพิ่มขึ้น กล่าวคือ

คนไทยเป็นหนี้ในช่วงอายุน้อยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มอายุระหว่าง 25-35 ปี ซึ่งเป็น ช่วงอายุที่มีสัดส่วนคนเป็นหนี้มากที่สุด และมีสัดส่วนหนี้เสียในระดับสูงถึง 1 ใน 5 ซึ่งถือเป็น สัดส่วนที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับต่างประเทศ โดยส่วนใหญ่เป็นหนี้กลุ่มสินเชื่อเพื่ออุปโภคบริโภค และสินเชื่อบัตรเครดิต

คนไทยเป็นหนี้ยาวนานขึ้น โดยเริ่มเป็นหนี้ก่อนอายุ 30 ปี และคงอยู่ในระดับสูงตลอด วัยทำงานและไม่มีแนวโน้มลดลงแม้จะเข้าสู่วัยใกล้เกษียณอายุ นอกจากนี้ คนไทยยังมีหนี้มากขึ้น และมีแนวโน้มค้างชำระหนี้ โดยการศึกษาพบว่าประมาณร้อยละ 16 ของคนที่เป็หนี้ในฐานะข้อมูล ของเครดิตบูโร หรือราว 3 ล้านคนมีหนี้ค้างชำระเกินกว่า 90 วัน อีกทั้งแนวโน้มการเป็นหนี้ยังเพิ่ม สูงขึ้น จากค่ามัธยฐานของหนี้สินเฉลี่ยที่ระดับ 70,000 บาทต่อคนในปี 2553 มาอยู่ที่ 150,000 บาท ต่อคนในปี 2559 โดยเฉพาะประชาชนในเขตภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

นอกจากนั้น การศึกษาดังกล่าว พบข้อสังเกตบางประการของหนี้ครัวเรือนไทย กล่าวคือ ประชาชนไทยมีหนี้ในระบบราว 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ใกล้เคียง กับสถิติหนี้ครัวเรือนต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม หนี้ครัวเรือนไทยมีการกระจุกตัวค่อนข้างสูง ทั้งในมิติ พื้นที่หัวเมืองใหญ่ และในสินเชื่อบางประเภท เช่น สินเชื่อบ้าน ซึ่งทำให้สัดส่วนหนี้สินราว ร้อยละ 62.4 ของหนี้ในระบบทั้งหมด เป็นของผู้กู้เพียงร้อยละ 10 เท่านั้น อีกทั้งการเข้าถึงสินเชื่อเพื่อที่อยู่ อาศัยของครัวเรือนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับจำกัดเมื่อเทียบกับต่างประเทศ ทั้งนี้ ผลการศึกษานี้บ่งชี้ ว่า การกระจุกตัวของหนี้ครัวเรือนไทย ผวนกับการก่อหนี้เร็ว เป็นหนี้ยาวนาน และเป็นหนี้เพิ่มขึ้นใน สินเชื่อเพื่อการอุปโภคบริโภค อาจเป็นประเด็นเปราะบางที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบบ การเงินได้

ขณะเดียวกัน โสภรัศมี จันทรัตน์ และคณะ (ออนไลน์, 2561) ยังใช้ฐานข้อมูลเชิง สถิติของเครดิตบูโรสำหรับศึกษาโครงสร้างตลาดสินเชื่อรายย่อยและพฤติกรรมของสถาบันการเงิน

ในการให้สินเชื่อแก่ภาคครัวเรือน โดยผลการศึกษาพบว่า การแข่งขันของสถาบันการเงินอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นการก่อหนี้ของภาคครัวเรือน โดยเฉพาะกลุ่มผลิตภัณฑ์สินเชื่อรถยนต์ และสินเชื่ออุปโภคบริโภคอย่างสินเชื่อบัตรเครดิตที่มีการแข่งขันรุนแรงในกลุ่ม (Segment) ของผู้กู้ผู้น้อย และผู้กู้ที่อยู่ในชุมชนเมืองภายใต้เงื่อนไขการเข้าถึงสินเชื่อที่ผ่อนปรนมากขึ้น ทั้งนี้ จำนวนสถาบันการเงินที่หลากหลาย ส่งผลให้ต้นทุนต่างๆ ในการเข้าถึงสินเชื่อของรายย่อยปรับลดลง แต่ก็ก็นำมาสู่การด้อยลงของคุณภาพสินเชื่อด้วยเช่นกัน

นอกจากการศึกษาข้างต้น โสมรศมี จันทรัตน์ และคณะ (ออนไลน์, 2562) ยังได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพลวัตของหนี้ครัวเรือนจากฐานข้อมูลของเครดิตบูโรในช่วงระหว่างปี 2552–2561 เพื่อศึกษาการขยายตัวของหนี้ในระบบ การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการกู้ และการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะและคุณภาพของผู้กู้แต่ละกลุ่ม โดยผลการศึกษานั้นชี้ว่า การเติบโตของหนี้ครัวเรือนไทยในช่วงกว่าทศวรรษที่ทำการศึกษาเป็นการเติบโตของหนี้ในผู้กู้กลุ่มเดิมเป็นหลัก และเป็นการกู้ยืมเพื่อการบริโภคมากกว่าการลงทุน โดยครัวเรือนกลุ่มนี้มักมีพฤติกรรมการกู้หลายบัญชีจากหลายๆ สถาบันการเงิน ซึ่งสะท้อนว่าครัวเรือนไทยติดกับดักหนี้สิน มีรายได้ไม่เพียงพอรายจ่ายทำให้ต้องกู้เงินเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มขึ้นตลอดช่วงอายุ นอกจากนั้น คุณภาพหนี้สินของครัวเรือนกลุ่มนี้ยังมีแนวโน้มด้อยลงอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การส่งเสริมการเข้าถึงสินเชื่อที่มุ่งเป้ากลุ่มคนที่มีความพร้อม การเสริมสร้างวินัยทางการเงินให้แก่ภาคครัวเรือน ตลอดจนการกำกับดูแลสถาบันการเงินด้านการให้สินเชื่ออย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible lending) จึงเป็นนโยบายที่สำคัญสำหรับใช้กำกับดูแลปัญหาหนี้ครัวเรือนในภาพรวม

นอกจากนั้น ยังมีการศึกษาอีกจำนวนหนึ่งที่เน้นย้ำถึงสถานการณ์การก่อหนี้ของครัวเรือนไทยที่ติดกับดักหนี้สินสอดคล้องกับการศึกษาโสมรศมี จันทรัตน์ และคณะ (2562) อาทิ สรา ชื่น โชคสันต์ และคณะ (2562) ได้ศึกษาพฤติกรรมและวินัยทางการเงินของครัวเรือนไทยในกลุ่มต่าง ๆ ผ่านโครงการสำรวจศึกษาปัญหาหนี้สินของภาคครัวเรือนไทยและนโยบายเชิงนโยบาย หรือ “BOT-Nielsen Household Financial Survey” เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้จ่ายของครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจ 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 สาเหตุสำคัญของการก่อหนี้และปัญหาการชำระคืนหนี้ของครัวเรือนเป็นผลจากการมีรายรับไม่เพียงพอรายจ่าย โดยเฉพาะรายจ่ายไม่จำเป็น กล่าวคือ กลุ่มครัวเรือนที่มีหนี้มีพฤติกรรมการใช้จ่ายโดยเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีหนี้ อย่างไรก็ตามมีนัยสำคัญ ทั้งค่าใช้จ่ายประจำ อาทิ ค่าโทรศัพท์ และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และค่าใช้จ่ายไม่ประจำ เช่น ค่าซ่อมรถ

ประการที่ 2 ครั้วเรือนที่มีหนี้ที่เผชิญปัญหาในการชำระหนี้คืน จะมีแนวโน้มการใช้จ่ายที่ไม่ระมัดระวังกว่ากลุ่มครั้วเรือนที่มีหนี้แต่ไม่มีปัญหา โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายด้านความบันเทิง ค่าซื้อเครื่องแต่งกาย ตลอดจนค่าซ่อมรถและค่าดูแลบ้านที่สูงกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง อย่างไรก็ตามก็ได้นอกจากค่าใช้จ่ายที่สะท้อนแนวทางการใช้ชีวิตดังกล่าวข้างต้นแล้ว ครั้วเรือนที่มีปัญหาการชำระหนี้คืน มักมีแนวโน้มค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลที่สูงกว่ากลุ่มที่ไม่มีปัญหาอีกด้วย

ประการที่ 3 การมีวินัยในการใช้จ่ายใช้สอยของครั้วเรือนเอง การได้รับความรู้ทางการเงินเพิ่มเติม การปรับโครงสร้างหนี้ อาทิ การยึดอายุสินเชื่อ ตลอดจนการปรับลดดอกเบี้ยเพื่อลดภาระการชำระหนี้ เป็นปัจจัยสำคัญ 4 อันดับแรกที่ครั้วเรือนเชื่อว่ามีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครั้วเรือนได้

นอกจากการศึกษาข้างต้น ยังมีการศึกษาของสรา ชื่น โชคสันต์ และคณะ (2562) ยังได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการใช้จ่าย การออม และปัญหาการเงินของครั้วเรือน โดยใช้ฐานข้อมูลจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครั้วเรือน (Socio-Economic Survey: SES) ระหว่างปี 2552 – 2560 เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้จ่ายของครั้วเรือน โดยพบข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาทางการเงินของครั้วเรือน ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ครั้วเรือนที่มีความเปราะบางทางการเงินสูงเป็นครั้วเรือนที่มีหนี้สะสม โดยกว่าร้อยละ 60 ของครั้วเรือนกลุ่มนี้ มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ซึ่งปัญหาหลักมาจากภาระหนี้ในระดับสูงและการใช้จ่ายกลุ่มรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ค่าใช้จ่ายในหมวดเครื่องสำอาง เสื้อผ้า อาหาร เครื่องสำอาง การเดินทางท่องเที่ยว และการบันเทิง เป็นต้น ขณะที่ ครั้วเรือนที่ไม่มีหนี้จะมีความเปราะบางทางการเงินน้อยกว่า และมีรายจ่ายที่ไม่จำเป็นต่ำกว่ากลุ่มที่มีหนี้อย่างมีนัยสำคัญ โดยร้อยละ 24 ของครั้วเรือนกลุ่มไม่มีหนี้เท่านั้น ที่มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย

ประเด็นที่ 2 หากพิจารณาเฉพาะกลุ่มครั้วเรือนที่มีหนี้ จะพบว่า วินัยในการใช้จ่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครั้วเรือนที่มีหนี้ไม่พบปัญหาทางการเงิน โดยผลสำรวจพบว่า ครั้วเรือนที่มีหนี้สินและมีปัญหาทางการเงินนั้นเป็นครั้วเรือนที่มีรายจ่ายเพิ่มสูงขึ้นจากอดีตอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะกลุ่มครั้วเรือน Gen-Y หรือมีอายุเฉลี่ยต่ำกว่า 30 ปี ที่มีแนวโน้มใช้จ่ายสูงขึ้นมากเมื่อเทียบกับกลุ่มครั้วเรือนที่มีอายุเฉลี่ยมากกว่า 30 ปี ขณะที่ ครั้วเรือนที่มีหนี้ แต่ไม่พบปัญหาทางการเงินมีแนวโน้มที่จะมีวินัยทางการเงิน ใช้จ่ายอย่างระมัดระวังมากขึ้น หรือใช้จ่ายลดลงหลังมีหนี้

ประเด็นที่ 3 ปัญหาด้านรายได้ไม่มั่นคงหรือมีความผันผวนสูงอาจจะไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ครั้วเรือนก่อหนี้สิน แต่เป็นผลจากการที่ครั้วเรือนมีรายได้มั่นคงมากขึ้น ทั้งกลุ่มที่มีหนี้และไม่มีหนี้ ตลอดจนกลุ่มที่มีปัญหาและไม่พบปัญหาทางการเงิน เนื่องจากรายได้ที่มั่นคงมากขึ้น

ส่งผลทำให้ครัวเรือนสามารถเข้าถึงสินเชื่อได้ง่ายขึ้นกว่าในอดีต ขณะเดียวกัน การมีรายได้มั่นคงขึ้น ยังทำให้ครัวเรือนขาดความระมัดระวังในการใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และลดการออมลง

ประเด็นที่ 4 การเข้าถึงบริการอินเทอร์เน็ตและการซื้อของผ่านช่องทางออนไลน์ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้ครัวเรือนขาดความระมัดระวังในการใช้จ่าย โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในหมวดเสื้อผ้าและของใช้ส่วนบุคคล

ประเด็นที่ 5 การมีวินัยทางการเงินและการปรับพฤติกรรมค่าใช้จ่ายของครัวเรือน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ครัวเรือนจะหลุดพ้นจากปัญหาหนี้สินและสร้างฐานะทางการเงินที่ดีขึ้น โดยผลการศึกษาพบว่าหากครัวเรือนไทยที่มีหนี้ปรับลดรายจ่ายไม่จำเป็นลง จะทำให้ครัวเรือนมีปัญหาด้านการเงินลดลงในทิศทางที่สอดคล้องกัน

ทั้งนี้ การศึกษาดังกล่าว ได้ประเมินผลกระทบจากปัญหาหนี้ครัวเรือนไทยกับความยั่งยืนของการเติบโตทางเศรษฐกิจใน 2 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 การก่อหนี้เพื่อมาบริโภคในปัจจุบันมากเกินไปอาจส่งผลให้เศรษฐกิจเติบโตได้ดีในระยะแรกแต่จะแผ่วลงภายหลังตามภาระหนี้จ่ายที่สูง และมิติที่ 2 หนี้ครัวเรือนที่อยู่ในระดับสูงและความเปราะบางทางการเงินของครัวเรือน ทำให้ภาคครัวเรือนขาดภูมิคุ้มกันและอยู่ในสถานะที่อ่อนไหวต่อความผันผวนทางเศรษฐกิจมากจนเกินไป ซึ่งสุ่มเสี่ยงที่เศรษฐกิจจะเผชิญกับปัญหาการผิดนัดชำระหนี้ในวงกว้าง (Massive Default)

จากการศึกษาต่างๆ ข้างต้น อาจสรุปได้ว่าสถานการณ์หนี้ครัวเรือนไทยในปัจจุบันนั้น อาจเกิดจากทั้งปัจจัยด้านอุปสงค์สินเชื่อ กล่าวคือ ความจำเป็นของครัวเรือนที่มีรายได้ไม่เพียงพอจากรายจ่าย และการจับจ่ายใช้สอยในสินค้าที่ไม่จำเป็นที่อิงไปกับกระแสบริโภคนิยม และปัจจัยด้านอุปทานสินเชื่อ ซึ่งได้แก่ การแข่งขันของสถาบันการเงินในการให้สินเชื่อแก่ภาคครัวเรือนที่นำไปสู่การปล่อยสินเชื่อในเงื่อนไขที่ผ่อนปรนมากขึ้น ดังนั้น การแก้ไขปัญหานี้ครัวเรือนจึงไม่อาจแก้ไขได้ด้วยนโยบายสถาบันการเงินเพียงลำพัง แต่ยังคงต้องเพิ่มวินัยทางการเงินให้กับครัวเรือนด้วยอีกทางหนึ่ง

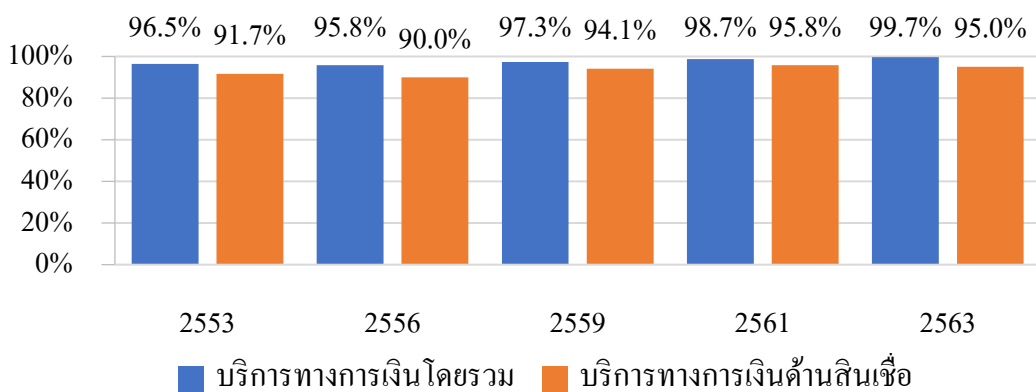
2. งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับข้อจำกัดการเข้าถึงสินเชื่อของภาคครัวเรือนไทย

สำหรับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับข้อจำกัดของการเข้าถึงสินเชื่อของภาคครัวเรือนไทยนั้น ประกอบด้วย 2 หัวข้อหลัก ได้แก่ ความรุนแรงของปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินในระบบ รวมถึงข้อจำกัด ปัญหา และอุปสรรคที่ทำให้ครัวเรือนไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบ (Formal Sector) ได้อย่างเพียงพอภายใต้ต้นทุนทางการเงินที่เหมาะสม

ทั้งนี้ หากพิจารณาสถานการณ์การเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินในระบบของภาคครัวเรือนผ่านผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินของภาคครัวเรือนที่จัดทำโดยธนาคารแห่ง

ประเทศไทยตั้งแต่ ปี 2553 จนถึงปี 2563 จะพบว่าสัดส่วนครัวเรือนที่เข้าถึงบริการทางการเงินมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ทั้งบริการทางการเงินโดยรวม และบริการด้านสินเชื่อ ดังสะท้อนผ่านแผนภาพที่ 2-2 โดยผลสำรวจในปี 2563 พบว่า ครัวเรือนสามารถเข้าถึงบริการทางการเงินทั้งสิ้นร้อยละ 99.7 เพิ่มขึ้นจากระดับร้อยละ 98.7 ในปี 2561 และสูงกว่าปี 2553 ซึ่งอยู่ที่ระดับร้อยละ 96.5 อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเฉพาะบริการสินเชื่อในระบบและกึ่งในระบบแล้ว จะพบว่า มีครัวเรือนที่เข้าถึงบริการด้านสินเชื่ออยู่ที่ระดับร้อยละ 95.0 ในปี 2563 ลดลงจากระดับร้อยละ 95.8 ในปี 2561 และ ระดับร้อยละ 91.7 ในปี 2553

แผนภาพที่ 2-2 สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าถึงบริการทางการเงินในภาพรวมและบริการด้านสินเชื่อ

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2553 – 2563

อย่างไรก็ดี แม้ว่าอุปสรรคการเข้าถึงสินเชื่อในภาพรวมจะดูบรรเทาจากอดีต แต่ปัญหาของผู้ที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อส่วนใหญ่ต้องเผชิญ ยังคงเป็นปัจจัยเดิมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ครัวเรือนที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการสินเชื่อในระบบ มักมีสาเหตุมาจากสถานะการเงินไม่ดี และไม่มีหลักประกันในการขอสินเชื่อ ขณะเดียวกันครัวเรือนกลุ่มนี้ยังมีความกังวลไม่กล้าติดต่อกับสถาบันการเงินในระบบ เพราะคาดว่าจะถูกปฏิเสธสินเชื่อ อีกทั้งยังขาดความรู้ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ตลอดจนเงื่อนไขและขั้นตอนในการขอสินเชื่อที่ยุ่งยากซับซ้อน

ส่วนการศึกษาของอัจฉนา ลำชา และคณะ (ออนไลน์, 2561) ที่ทำการศึกษาระยะยาวของแหล่งบริการทางการเงิน และการเข้าถึงบริการทางการเงินแต่ละประเภทในมุมมองจากระยะการเดินทางไปยังแหล่งบริการทางการเงินแต่ละประเภท ซึ่งถือเป็นหนึ่งในอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ครัวเรือนไทยในบางพื้นที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อในระบบ โดยผลการศึกษาพบ ว่า ในภาพรวมประเทศไทยมี 66.3 จุด ATM 27.3 สาขา และ 20.8 สหกรณ์ต่อประชากรผู้ใหญ่ 100,000 คน ซึ่งนับเป็นระดับที่ค่อนข้างสูงเป็นอันดับต้นๆ ของโลก

อย่างไรก็ดี การกระจายตัวของแหล่งบริการทางการเงินในประเทศยังไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร กล่าวคือ จำนวนจุดบริการต่อจำนวนประชากรผู้ใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ในระดับต่ำสุดเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ ขณะเดียวกัน จังหวัดในภูมิภาคเดียวกันที่เป็นหัวเมืองใหญ่จะมีจุดบริการสูงกว่ากลุ่มจังหวัดชายขอบ

นอกจากนั้น หากพิจารณาจากระยะการเดินทางไปยังจุดบริการทางการเงิน จะพบว่ากว่าร้อยละ 55 ของหมู่บ้านทั้งประเทศยังห่างไกลจากจุดบริการทางการเงินในระบบ และกว่าร้อยละ 30 ที่ยังคงห่างไกลจากทุกแหล่งบริการทางการเงินทั้งในและนอกระบบ ทั้งนี้ หมู่บ้านในชนบทห่างไกลมักเข้าถึงบริการทางการเงินทั้งในระบบหรือนอกระบบได้ก่อนสถาบันการเงินในระบบ และเข้าถึงสถาบันการเงินเฉพาะกิจ (Specialized Financial Institutions : SFIs) ได้ก่อนธนาคารพาณิชย์ ซึ่งอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้บริการทางการเงินทั้งในระบบหรือนอกระบบเข้ามามีบทบาทในการทดแทนบริการทางการเงินแก่ภาคครัวเรือนและประชาชนรายย่อยโดยเฉพาะในต่างจังหวัดที่ห่างไกลจุดให้บริการของสถาบันการเงินในระบบ

ขณะที่ การศึกษาของอาชว์ ปวีณวัฒน์ (ออนไลน์, 2560) ได้รวบรวมผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจดำเนินธุรกิจของครัวเรือนไทย พบว่า ครัวเรือนในประเทศไทยเผชิญกับข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ทำให้บางครัวเรือนที่มีความสามารถสูงแต่มีสินทรัพย์ต่ำไม่สามารถรวบรวมทุนได้เพียงพอที่จะเริ่มทำธุรกิจ และเผชิญข้อจำกัดในการขอสินเชื่อเพื่อนำมาขยายกิจการ ขณะเดียวกัน ครัวเรือนที่มีระดับสินทรัพย์สูงจะเผชิญกับข้อจำกัดในการขยายขนาดของกิจการน้อยกว่าครัวเรือนที่มีระดับสินทรัพย์ต่ำ

นอกจากนั้น ยังมีการศึกษาของเชาว์ เก่งชน และคณะ (2557) ที่ศึกษาพัฒนาการการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบธนาคารพาณิชย์ของผู้ประกอบการและครัวเรือนไทย โดยผลการศึกษาพบว่าภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ข้อจำกัดต่างๆ ในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนจากธนาคารพาณิชย์ของภาคธุรกิจและครัวเรือนมีทิศทางผ่อนคลายลง ดังสะท้อนผ่านเครื่องชี้วัดต่างๆ อาทิ สัดส่วนหลักประกันต่อสินเชื่อและส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์ที่มีแนวโน้มปรับลดลงเทียบกับก่อนวิกฤต ตลอดจนสัดส่วนสินเชื่อสำหรับธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs : เอสเอ็มอี) ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของธุรกิจเอสเอ็มอี (GDP SMEs) ที่ปรับตัวสูงขึ้น อย่างไรก็ดี ผลการศึกษายังพบเพิ่มเติมว่า แหล่งเงินทุนภายในกิจกรรมยังคงเป็นแหล่งเงินทุนหลักของกลุ่มผู้ประกอบการขนาดเล็กเพื่อลงทุนในสินทรัพย์ถาวร ซึ่งอาจมีนัยถึงการเผชิญข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนภายนอกของผู้ประกอบการรายย่อย เมื่อเทียบกับธุรกิจขนาดใหญ่ที่เข้าถึงเงินทุนจากระบบธนาคารพาณิชย์ได้ภายใต้เงื่อนไขที่ผ่อนคลายมากกว่าโดยเปรียบเทียบ

ทั้งนี้ นอกจากการศึกษาต่างๆ ข้างต้นแล้ว ยังมีการศึกษาของคณะกรรมการการเศรษฐกิจ การเงิน และการคลัง สถาบันบัญญัติแห่งชาติ (2560) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของธุรกิจเอสเอ็มอีจากระบบสถาบันการเงิน ทั้งธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินเฉพาะกิจ และการเข้าถึงมาตรการช่วยเหลือของภาครัฐในการสนับสนุนช่วยเหลือด้านแหล่งเงินทุน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของธุรกิจเอสเอ็มอี โดยผลการศึกษาพบว่า สัดส่วนการเข้าถึงสินเชื่อจากระบบสถาบันการเงินของผู้ประกอบการเอสเอ็มอีมีแนวโน้มปรับเพิ่มขึ้นตลอดช่วงเวลาที่ทำการศึกษาระหว่างปี 2555 – 2560 โดยเป็นสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์มากกว่าสถาบันการเงินเฉพาะกิจ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังพบข้อสังเกตว่า ผู้ประกอบการที่มีสถานะเป็นบุคคลธรรมดา ยังมีแนวโน้มได้รับสินเชื่อในสัดส่วนที่น้อยกว่าผู้ประกอบการนิติบุคคล

ส่วนปัญหาและอุปสรรคของผู้ประกอบการเอสเอ็มอีนั้น อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ปัญหาความไม่พร้อมของผู้ประกอบการ ปัญหาข้อจำกัดในการให้สินเชื่อของสถาบันการเงิน และปัญหาความไม่พร้อมของปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัญหาความไม่พร้อมของผู้ประกอบการ ซึ่งประกอบด้วย 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ ประเด็นที่ 1 ปัญหาพื้นฐานในการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการ อาทิ ขาดการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการ อันส่งผลให้ผลิตภาพการผลิตต่ำ และไม่มีศักยภาพเพียงพอต่อการแข่งขันในตลาด ขาดความสามารถในการทำตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและการพัฒนาองค์ความรู้ เป็นต้น ส่วนประเด็นที่ 2 นั้น เป็นปัญหาด้านการขอสินเชื่อ เนื่องจากไม่สามารถจัดทำข้อมูลด้านแผนธุรกิจหรือแผนการตลาดให้สถาบันการเงินพิจารณาได้ อีกทั้งยังขาดการจัดทำบัญชีอย่างเป็นระบบ ซึ่งเมื่อผนวกกับการขาดประวัติทางการเงินกับสถาบันการเงิน หรือมีประวัติค้างชำระสินเชื่อในฐานะข้อมูลของเครดิตบูโร และขาดหลักทรัพย์ค้ำประกันที่เพียงพอต่อวงเงินสินเชื่อ จึงทำให้ผู้ประกอบการรายย่อยไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อได้อย่างเพียงพอ

2. ปัญหาข้อจำกัดในการให้สินเชื่อของสถาบันการเงิน ซึ่งต้องปฏิบัติตามการกำกับดูแลของหน่วยงานกำกับดูแลอย่างเคร่งครัด และพิจารณาหลักเกณฑ์การให้สินเชื่อโดยยึดหลักมาตรฐานสากล ซึ่งทำให้ธุรกิจเอสเอ็มอีที่ขาดแผนธุรกิจที่ชัดเจน ตลอดจนขาดบัญชีการเงิน และหลักทรัพย์ค้ำประกันที่น่าเชื่อถือไม่ผ่านเกณฑ์การพิจารณาสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์

3. ปัญหาความไม่พร้อมของปัจจัยสนับสนุน อาทิ กลไกการเตรียมความพร้อมให้แก่ธุรกิจเอสเอ็มอีก่อนเข้ารับสินเชื่อยังไม่เพียงพอ การยอมรับและการใช้หลักประกันประเภทใหม่ๆ ตามกฎหมายหลักประกันทางธุรกิจยังมีไม่มากนัก ตลอดจนแหล่งเงินทุนทางเลือกสำหรับ

เอสเอ็มอียังมีค่อนข้างจำกัด อาทิ การระดมทุนจากประชาชนหมู่ผ่านเว็บไซต์ที่เป็นตัวกลาง โดยอาศัยเทคโนโลยีของระบบอินเทอร์เน็ต (Crowdfunding)

จากการศึกษาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า แม้ข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของครัวเรือนและผู้ประกอบการจะทยอยผ่อนคลายลงตามลำดับ แต่ยังมีครัวเรือนและผู้ประกอบการ โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีรายได้น้อยและผู้ประกอบการขนาดเล็กและขนาดย่อมบางส่วนที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนภายใต้ต้นทุนทางการเงินที่เหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการ

3. งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของหนี้ครัวเรือน และการเข้าไม่ถึงแหล่งเงินทุนของครัวเรือนต่อระบบเศรษฐกิจ

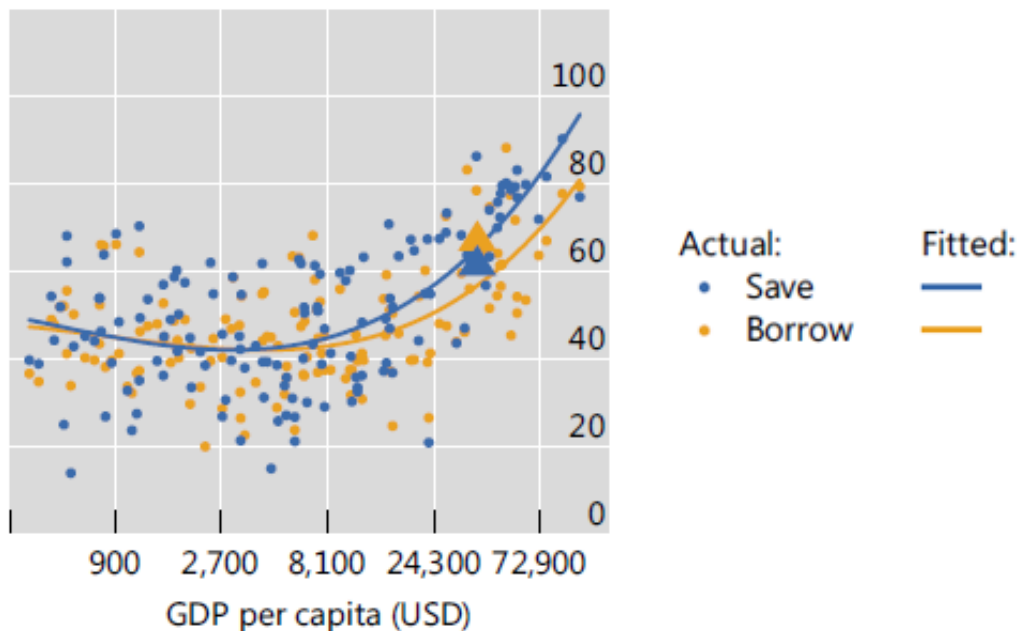
งานวิจัยที่ศึกษาผลกระทบของหนี้ครัวเรือนและการเข้าไม่ถึงแหล่งเงินทุนนั้น ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่ผลกระทบของภาวะหนี้ครัวเรือนสูงที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตและสถานะทางการเงินในระดับครัวเรือน และระบบเศรษฐกิจ อาทิ การศึกษาของ Mian, Rao and Sufi (2013) พบว่า เศรษฐกิจในพื้นที่ที่มีครัวเรือนที่ยากจนและมีการก่อหนี้สูงมักมีสัดส่วนการบริโภคต่อรายได้สูงตามมาด้วย อันเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เศรษฐกิจเผชิญกับผลกระทบที่รุนแรงในช่วงวิกฤต ขณะเดียวกัน ปัจจัยดังกล่าวยังส่งผลเสียต่อบุคคลและคะแนนเครดิตของครัวเรือน อันมีผลกระทบต่อการเข้าถึงสินเชื่อและการขอใช้บริการรีไฟแนนซ์สินเชื่อ (Refinance) ในระยะข้างหน้า

สำหรับการศึกษาในระดับมหภาคนั้น การศึกษาของ Mian, Sufi and Verner (2017) พบว่า ประเทศที่มีวัฏจักรการปรับขึ้นของหนี้ครัวเรือนที่เร่งขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจเติบโตในอัตราที่ชะลอลง โดยเฉพาะในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี ค.ศ. 2007 นอกจากนี้ ผลการศึกษาของธนาคารเพื่อการชำระบัญชีระหว่างประเทศ (BIS) โดย Lombardi, Mohanty, and Shim (2017) พบว่าในระยะยาวการปรับตัวขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนทุกๆ ร้อยละ 1.0 จะกดดันการเติบโตของเศรษฐกิจร้อยละ 0.1 ขณะเดียวกัน ก็พบว่าระดับหนี้ครัวเรือนที่สูงกว่าร้อยละ 80 ต่อจีดีพีจะเริ่มส่งผลกระทบต่อ การเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ International Monetary Fund (2017) ที่พบว่าหากหนี้ครัวเรือนปรับตัวสูงขึ้นเกินกว่าร้อยละ 70 ต่อจีดีพี จะทำให้ความเสี่ยงต่อการเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินมีแนวโน้มสูงขึ้น ส่วนการศึกษาของ Alter, Feng and Valckx (2018) ชี้ว่าการขยายตัวอย่างรวดเร็วของหนี้ครัวเรือนเพิ่ม โอกาสที่จะเกิดวิกฤตการณ์ในระบบสถาบันการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสัดส่วนหนี้ครัวเรือนอยู่ในระดับสูงกว่าร้อยละ 65 ของจีดีพี

ขณะเดียวกันการศึกษาลักษณะหนึ่งยังพบเพิ่มเติมว่าภาระหนี้จ่ายของครัวเรือนที่อยู่ในระดับสูงอาจนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจได้ อาทิ การศึกษาข้อมูลสถิติในระดับครัวเรือนของ Dey, Djoudad, and Terajima (2008) ที่ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัดส่วนภาระหนี้จ่ายต่อรายได้ (Debt Service Ratio: DSR) ของครัวเรือน กับความเสี่ยงของการผิดนัดชำระหนี้ โดยใช้

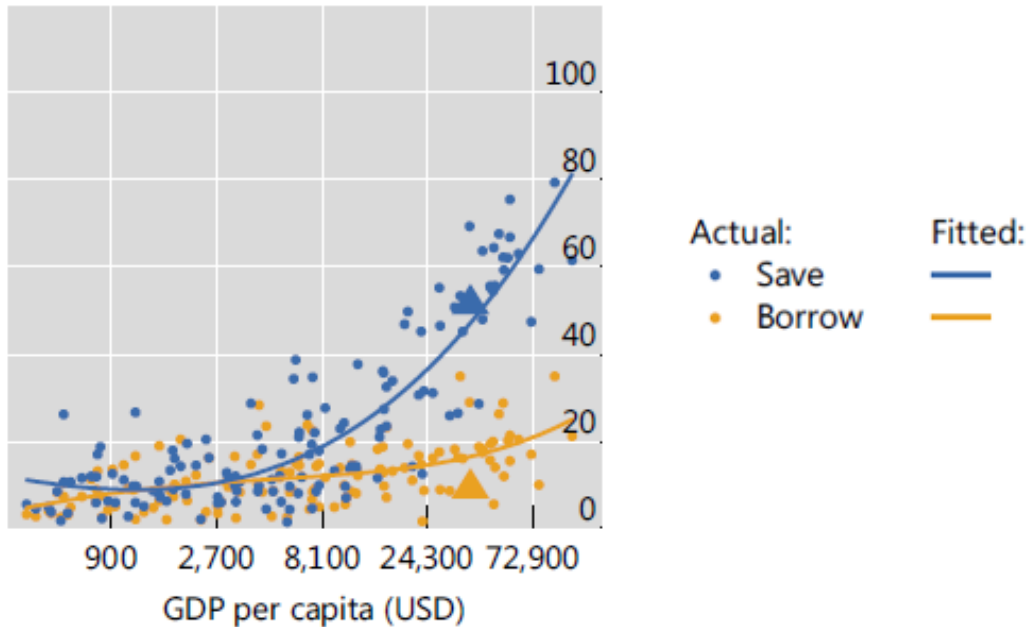
ข้อมูลของสถาบันการเงินในประเทศแคนาดา โดยผลการศึกษาพบว่า ระดับ DSR ที่ไม่เกินร้อยละ 40 ซึ่งธุรกิจสถาบันการเงินใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสินเชื่อ มีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงในการผิดนัดชำระหนี้อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ หากครัวเรือนใดมี DSR เกินกว่าร้อยละ 40 จะมีความเสี่ยงต่อการผิดนัดชำระหนี้สูงกว่าครัวเรือนที่มี DSR ในระดับต่ำกว่าร้อยละ 40 ของรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Athiphat Muthitacharoen, Phacharaphot Nuntramas and Pasit Chotewattanakul (2014) ที่พบว่า ครัวเรือนไทยที่มี DSR สูงกว่าร้อยละ 40 จะมีความเปราะบางทางการเงินและมีแนวโน้มผิดนัดชำระหนี้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ DSR ที่อยู่ในระดับสูงยังส่งผลกระทบต่อการบริโภคของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญอีกด้วย ขณะที่ การศึกษาของธนาคารเพื่อการชำระเงินระหว่างประเทศ โดย Drehmann and Juselius (2012) ชี้ว่า DSR สามารถใช้เป็นสัญญาณเตือนล่วงหน้า (Early Warning Signal) ของภาวะเศรษฐกิจถดถอย (Economic Recession) รวมถึงโอกาสเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงิน (Financial Crisis) ได้ 1-2 ปีล่วงหน้า

แผนภาพที่ 2-3 ความสัมพันธ์ระหว่างการเพิ่มขึ้นของระดับรายได้ต่อหัวของประชากรกับการเข้าถึงบริการทางการเงินด้านสินเชื่อและเงินฝาก ซึ่งสะท้อนผ่านจำนวนเงินฝากและสินเชื่อ

ที่มา : Chen et al., 2022

แผนภาพที่ 2-4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเพิ่มขึ้นของระดับรายได้ต่อหัวของประชากรกับการเข้าถึงบริการทางการเงินด้านสินเชื่อและเงินฝาก ซึ่งสะท้อนผ่านจำนวนบัญชีของเงินฝากและสินเชื่อ

ที่มา : Chen et al., 2022

อย่างไรก็ดี ในระยะสั้นการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนอาจช่วยหนุนการบริโภคและการเติบโตของเศรษฐกิจ ซึ่งผลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการศึกษาในไทยที่ Suparit Suwanik and Kanin Peerawattanachart (2018) พบว่า หนี้ภาคครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นช่วยกระตุ้นการบริโภคในระยะสั้น โดยพบว่าหนี้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ช่วยเพิ่มการบริโภคประมาณร้อยละ 0.3 ในช่วง 2-4 ปีแรก แต่ในระยะยาว จะส่งผลกระทบต่อบริโภค

สำหรับประเด็นข้อจำกัดของการเข้าถึงแหล่งเงินทุนต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ การศึกษาของ Ayyagari, Demirguc-Kunt and Maksimovic (2006) พบว่า อุปสรรคด้านการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของผู้ประกอบการมีผลต่อการเติบโตของภาคธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจที่มีขนาดค่อนข้างเล็ก ซึ่งปัจจัยดังกล่าวกีดกันการบริโภค การลงทุน ตลอดจนการเติบโตของกิจการ และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาพรวมด้วย

ขณะเดียวกัน มีการศึกษาที่พบว่า การเข้าถึงบริการทางการเงินในระบบ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับรายได้ต่อหัวของประชากร (GDP per Capita) อาทิ การศึกษาของ Levine (2003) Sethi and Acharya (2018); Ratnawati (2020); Chen et al. (2022) ที่ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าถึงบริการทางการเงินกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยใน Chen et al. (2022)

ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อหัวของประชากรกับการใช้บริการทางการเงินเมื่อชี้วัดผ่านการมีบัญชีเงินออมหรือบัญชีเงินเชื่อกับสถาบันการเงิน โดยใช้ข้อมูลจาก 139 ประเทศทั่วโลก ซึ่งพบว่า ระดับรายได้ต่อหัวของประชากรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเข้าถึงบริการการเงินทั้งเงินออมและเงินเชื่อ กล่าวคือ รายได้ต่อหัวของประชากรจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่อประชากรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินออมหรือเงินเชื่อในระบบสถาบันการเงินเพิ่มขึ้น ดังสะท้อนผ่านแผนภาพที่ 2-3 และแผนภาพที่ 2-4 ข้างต้น

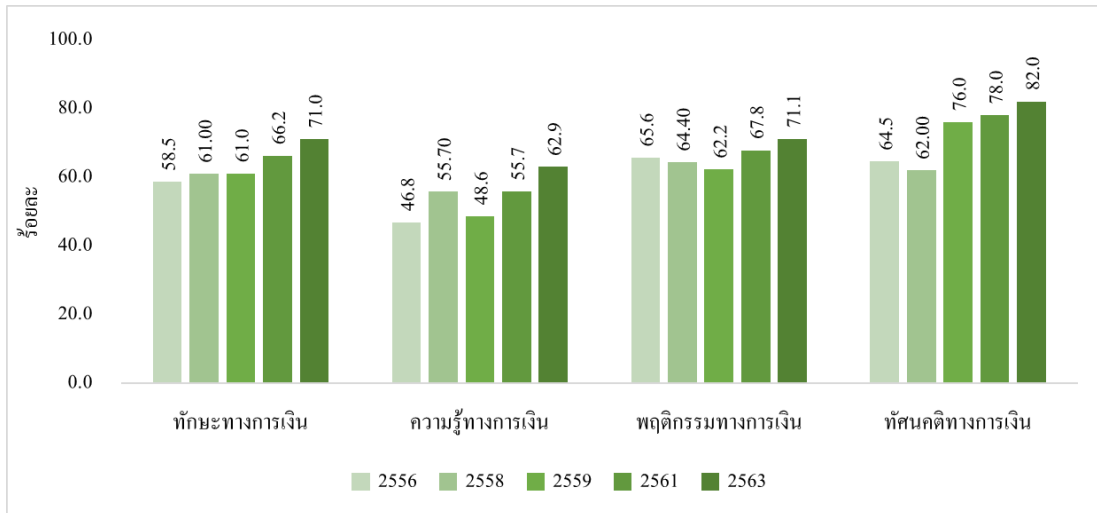
4. งานศึกษาเรื่องทักษะทางการเงิน (Financial Literacy) และความสัมพันธ์กับสถานการณ์หนี้ครัวเรือน

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับทักษะทางการเงินของบุคคล เริ่มขึ้นอย่างชัดเจนจากการพัฒนาแบบสำรวจทักษะทางการเงินส่วนบุคคลของ OECD/INFE (2011) ซึ่งได้วางแนวทางการสำรวจทักษะทางการเงินของบุคคลเพื่อประโยชน์ต่อการวางรากฐานการศึกษาและวางนโยบายด้านการให้ความรู้ทางการเงินของหน่วยงานกำกับดูแล ทั้งนี้ OECD/INFE (2011) ได้วางแนวทางในการสำรวจทักษะทางการเงินและรูปแบบคำถามเพื่อวัดทักษะทางการเงินใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านทัศนคติทางการเงิน (Financial Attitudes) ด้านความรู้ทางการเงิน (Financial Knowledge) และด้านพฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavior) พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ เช่น อายุ เพศ ระดับการศึกษา พื้นที่อาศัย ระดับรายได้ เป็นต้น โดยแนวคำถามเพื่อวัดทักษะทางการเงินด้านทัศนคติทางการเงิน (Financial Attitudes) ประกอบไปด้วยการสอบถามแนวคิดด้านการออมเงินเพื่ออนาคตและการวางแผนทางการเงิน ขณะที่แนวคำถามเพื่อวัดทักษะทางการเงินด้านความรู้ทางการเงิน (Financial Knowledge) ประกอบไปด้วยการวัดความรู้และความเข้าใจด้านการคำนวณดอกเบี้ยประเภทต่างๆ การประเมินความเสี่ยงและการกระจายความเสี่ยง ความเข้าใจเรื่องเงินเพื่อผลกระทบของเงินเพื่อต่อมูลค่าของเงิน ตลอดจนความเข้าใจในด้านผลิตภัณฑ์ทางการเงินประเภทต่างๆ ส่วนแนวคำถามเพื่อวัดทักษะทางการเงินด้านพฤติกรรมทางการเงิน (Financial Behavior) ประกอบไปด้วยการสอบถามการใช้ผลิตภัณฑ์ทางการเงิน การเปรียบเทียบข้อมูลผลิตภัณฑ์ การจัดการทางการเงินของบุคคล การตัดสินใจทางการเงิน ตลอดจนการจัดสรรเงินออมและเงินลงทุน

ทั้งนี้ แนวคำถามดังกล่าวของ OECD/INFE ถูกนำมาใช้เพื่อสำรวจทักษะทางการเงินของบุคคลในประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยในส่วนของประเทศไทยนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เริ่มทำแบบสำรวจเพื่อวัดทักษะทางการเงินตามแนวทางของ OECD/INFE มาตั้งแต่ปี 2556 จนถึงปัจจุบัน โดยผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทยล่าสุดในปี 2563 พบว่า คนไทยมีพัฒนาการระดับทักษะทางการเงินอยู่ที่ร้อยละ 71 สูงขึ้นจากการสำรวจครั้งก่อนในปี 2561 ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ

ละ 66.2 อีกทั้งยังสูงกว่าค่าเฉลี่ยผลการสำรวจทักษะทางการเงินครั้งล่าสุดของ OECD/INFE ในปี 2563 ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 60.5 ดังสะท้อนผ่านแผนภาพที่ 2-5

แผนภาพที่ 2-5 ผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทยตั้งแต่ปี 2556-2563

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย (2556, 2559, 2561, 2563) และ Asian Development Bank (2015)

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของทักษะทางการเงินในแต่ละด้าน พบว่า ประชากรไทยมีพัฒนาการดีขึ้นทุกด้าน โดยด้านความรู้ทางการเงินอยู่ที่ระดับร้อยละ 62.9 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 55.7 ในปี 2561 ด้านพฤติกรรมทางการเงินอยู่ที่ระดับร้อยละ 71.1 เพิ่มขึ้นจากระดับร้อยละ 67.8 ในปี 2561 และด้านทัศนคติทางการเงินอยู่ที่ร้อยละ 82.0 เพิ่มขึ้นจากระดับร้อยละ 78.0 ในปี 2561

ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาระดับทักษะทางการเงินในแต่ละด้านของแต่ละช่วงอายุ พบว่า มีความแตกต่างกันเล็กน้อย โดยกลุ่ม Gen Y (ช่วงอายุระหว่าง 20 – 39 ปี) มีระดับความรู้และพฤติกรรมทางการเงินสูง แต่ทัศนคติทางการเงินยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ส่วนกลุ่ม Gen X (ช่วงอายุระหว่าง 40 – 54 ปี) มีคะแนนทัศนคติทางการเงินสูงที่สุด ขณะที่กลุ่มประชาชนอายุต่ำกว่า 20 ปี หรือกลุ่ม Gen Z มีคะแนนด้านพฤติกรรมและทัศนคติทางการเงินน้อยที่สุด แต่มีพัฒนาการของระดับทักษะทางการเงินดีขึ้นมากเมื่อเทียบกับปี 2561 ส่วนประชาชนกลุ่มอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป หรือ Baby boomer มีทักษะทางการเงินต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับช่วงวัยอื่นๆ

นอกจากปัจจัยด้านอายุแล้ว ผลการสำรวจยังพบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป อาชีพลูกจ้างรัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ เป็นกลุ่มที่มีระดับทักษะทางการเงินดีกว่ากลุ่มอื่น ส่วนกลุ่มที่ควรได้รับการส่งเสริมทักษะทางการเงินเป็นพิเศษ ได้แก่ กลุ่มผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมปลาย และกลุ่มที่ไม่มีรายได้จากการประกอบอาชีพ อาทิ คนป่วย คนพิการ และคนชรา ทั้งนี้ ผลการสำรวจของไทยเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาในต่างประเทศ กล่าวคือ ระดับทักษะ

ทางการเงินจะขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านสถานภาพต่างๆ เช่น เพศ อายุ รายได้ และการศึกษา นอกจากนี้ การศึกษาของ Atkinson and Messy (2012) ยังบ่งชี้ว่า ประเทศที่มีระดับทักษะทางการเงินต่ำ จะส่งผลให้ความสามารถในการเข้าถึงบริการทางการเงินอยู่ในระดับต่ำไปด้วยเช่นกัน

นอกจากผลการสำรวจทักษะทางการเงินข้างต้นแล้ว ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2565) ยังได้ทำการสำรวจเพิ่มเติมเรื่องพฤติกรรมทางการเงินและทัศนคติของนักลงทุน (Investor) และผู้มีศักยภาพเป็นนักลงทุน (Potential Investor) ในช่วงอายุระหว่าง 18 – 39 ปี โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มอายุ 18-22 ปี (Undergrad) กลุ่มอายุ 23-29 ปี (First Jobber) และกลุ่ม 30-39 ปี (Worker) โดยผลการสำรวจพบประเด็นน่าสนใจ 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 ทัศนคติของนักลงทุนในทุกช่วงอายุเห็นความสำคัญของการวางแผนการเงิน แต่ทัศนคติในด้านการออม การใช้ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ การยอมรับความเสี่ยง และการเป็นผู้ประกอบการ มีความแตกต่างกันตามอายุ โดยการตัดสินใจลงทุนจะขึ้นกับสถานการณ์ปัจจุบันมากกว่าประสบการณ์ในอดีต

ประการที่ 2 กลุ่มที่ตัดสินใจเข้าลงทุนในตลาดทุน เป็นกลุ่มที่มีความมั่นใจในการตัดสินใจลงทุนด้วยตนเอง ไม่กลัวความล้มเหลวจากการเห็นคนอื่นล้มเหลว และสนใจการลงทุนในตลาดทุนมากกว่าการเปิดกิจการส่วนตัว โดยคนที่พร้อมเข้าลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ จะต้องมีความมั่งคั่ง (Wealth) มากพอหรือ มีเงินออมอยู่ในระดับที่สามารถอยู่ได้ไม่น้อยกว่า 6 เดือน โดยไม่มีรายได้หรือสามารถออมเงินได้มากกว่าร้อยละ 20 ของรายได้ต่อเดือน

ประการที่ 3 การกระจายพอร์ตการลงทุนมีความแตกต่างกันไป แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ความสนใจลงทุนในหุ้นสามัญมีแนวโน้มลดลง ขณะที่สินทรัพย์ประเภท Cryptocurrency และสินทรัพย์สมัยใหม่ได้รับความสนใจสูงขึ้น เนื่องจากเป็นสินทรัพย์ที่ทันสมัย ปลอดภัยจากการกำกับดูแล อีกทั้งเชื่อว่าเป็นการลงทุนแบบใหม่ที่ให้ผลตอบแทนสูง และสามารถใช้จ่ายเพื่อกระจายพอร์ตการลงทุนได้

ส่วนการศึกษาในระดับจุลภาคเรื่องทักษะด้านการเงินกับสถานการณ์หนี้ครัวเรือน พบผลการศึกษาที่ระบุว่า การมีทักษะด้านการเงินมีผลต่อการใช้บริการทางการเงิน การออมของครัวเรือน ตลอดจนการก่อหนี้สินเกินตัวของครัวเรือน อาทิ การศึกษาของ Mahzan and Tabiani (2013) ที่พบว่า ทักษะการเงินเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมของครัวเรือน ขณะเดียวกัน ทักษะทางการเงินและระดับเงินออมของครัวเรือน มีความสัมพันธ์โดยตรงกับระดับรายได้ครัวเรือน ระดับการศึกษา และความมั่งคั่งของครัวเรือน กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีรายได้และ

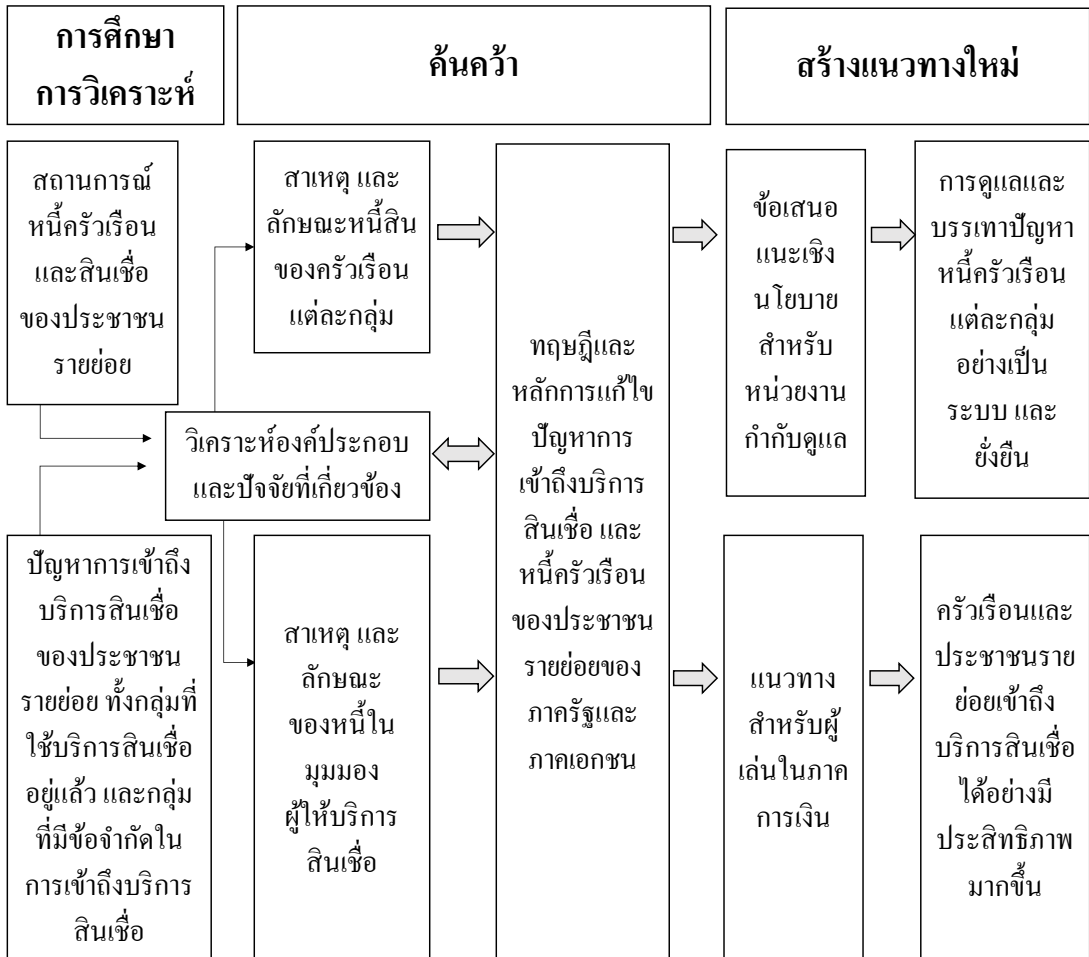
การศึกษาสูง จะมีทักษะทางการเงินและเงินออมสูงกว่าโดยเปรียบเทียบกับครัวเรือนที่มีรายได้น้อย หรือมีการศึกษาในระดับต่ำ

ขณะที่ การศึกษาของ Robb and Woodyard (2011) ; Mian (2014) พบว่า ทักษะทางการเงินเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงกับพฤติกรรมทางการเงินของครัวเรือน โดยครัวเรือนที่มีระดับทักษะทางการเงินต่ำ มีโอกาสจะเผชิญปัญหาทางการเงิน อาทิ การไม่สามารถชำระหนี้ การไม่สามารถลงทุนในตลาดทุนและกองทุนรวม ตลอดจนไม่สามารถสะสมความมั่งคั่งและวางแผนการเกษียณอายุ ในทางตรงข้าม ครัวเรือนที่มีทักษะทางการเงินที่ดี จะมีการออม การวางแผนหลังเกษียณอายุ การบริหารความเสี่ยงและการจัดการสินเชื่อที่ดี ซึ่งนำไปสู่การมีสุขภาพทางการเงิน (Financial Well-Being) ที่ดีกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีทักษะทางการเงินในระดับต่ำ

นอกจากการศึกษาข้างต้นแล้ว ยังมีการศึกษาอีกจำนวนหนึ่งที่พบว่า การมีทักษะทางการเงินในระดับต่ำ มีผลต่อการใช้จ่ายเงินอย่างไม่เหมาะสม และการก่อหนี้สินเกินตัว ซึ่งนำไปสู่ภาวะตึงเครียดทางการเงินหรือปัญหาทางการเงินในที่สุด อาทิ การศึกษาของ Lusardi and Tufano (2015) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะทางการเงิน โดยเฉพาะความรู้และความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับการกู้ยืมเงิน กับการก่อหนี้ของครัวเรือน โดยผลการศึกษาพบว่า กลุ่มคนที่มีทักษะทางการเงินต่ำ มีแนวโน้มที่จะก่อหนี้ด้วยต้นทุนทางการเงินที่สูงกว่ากลุ่มที่มีทักษะทางการเงินสูง อีกทั้งยังมีโอกาสมากกว่าที่จะก่อหนี้ในระดับที่เกินความสามารถในการชำระหนี้ในอนาคต เนื่องจากไม่สามารถประเมินความเหมาะสมของระดับหนี้ของตนเพื่อการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง โดยผลการศึกษาข้างต้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Sevim, Temizel and Sayilir (2012) ซึ่งพบว่า กลุ่มคนที่มีทักษะทางการเงินในระดับต่ำ จะมีแนวโน้มก่อหนี้เกินความสามารถในการชำระคืนหรือเผชิญปัญหาทางการเงินจากการก่อหนี้สูงกว่ากลุ่มที่มีทักษะทางการเงินสูง

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษานี้มีกรอบแนวคิดของการวิจัยดังนี้

สรุป

จากการทบทวนทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การก่อหนี้ของครัวเรือนเป็นผลจากหลายปัจจัย ทั้งการเปลี่ยนแปลงของรายได้ ส่วนต่างระหว่างรายได้ครัวเรือนและค่าใช้จ่ายที่สอดคล้องกับมาตรฐานการบริโภคของสังคมและครัวเรือน วัฏจักรชีวิตในช่วงอายุน้อยจะมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค การขาดทักษะทางการเงินทำให้ขาดการวางแผนด้านเงินออม และข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยเหมาะสมซึ่งทำให้การกู้ยืมเงินของครัวเรือนบางกลุ่มมีต้นทุนทางการเงินสูง ดังนั้น แนวทางหรือทฤษฎีที่ถูกนำมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนจึงเป็นการให้ความรู้ด้านการวางแผนทางการเงิน การเพิ่มพูนทักษะทางการเงิน ตลอดจนการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เพื่อให้ครัวเรือนมีความรู้

ทางการเงินที่เพียงพอต่อการตัดสินใจด้านการเงิน สามารถบริหารรายรับ รายจ่าย ตลอดจนวางแผนทางการเงินได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ภาครัฐยังตั้งเป้าหมายให้ปี 2565 เป็นปีแห่งการแก้ไขหนี้ครัวเรือนที่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจไทย ซึ่งความสำเร็จของการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจะช่วยสนับสนุนให้ประเทศเกิดการพัฒนาอย่างสมดุล ยั่งยืนและมั่นคงพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น รวมถึงสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561 - 2580) และร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566 - 2570) ซึ่งจัดทำขึ้นภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศของรัฐบาลในระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาว เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”

สำหรับสถานการณ์หนี้ครัวเรือนไทย เกิดขึ้นจากทั้งปัจจัยด้านอุปสงค์หรือความต้องการสินเชื่อของประชาชนรายย่อย และปัจจัยด้านอุปทานสินเชื่อ ซึ่งได้แก่ การนำเสนอผลิตภัณฑ์สินเชื่อรายย่อยของสถาบันการเงินเพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์การอุปโภคบริโภคในด้านต่างๆ ของภาคครัวเรือน ทั้งนี้ความรุนแรงของปัญหาหนี้สินในภาคครัวเรือนยังมีความสอดคล้องกับระดับทักษะทางการเงิน ซึ่งสำหรับครัวเรือนที่ขาดทักษะทางการเงิน มีโอกาสเผชิญปัญหาทางการเงินมากกว่ากลุ่มที่มีทักษะทางการเงินที่ดี เนื่องจากไม่สามารถวางแผนการใช้จ่าย ประเมินความเหมาะสมของระดับหนี้ที่สอดคล้องกับความสามารถในการชำระคืนหนี้ ตลอดจนวางแผนการลงทุนของตนเพื่อการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ขณะที่เงื่อนไขข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของครัวเรือนและผู้ประกอบการไทย มีแนวโน้มผ่อนคลายลงตามลำดับ แต่ยังมีครัวเรือนและผู้ประกอบการ โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีรายได้น้อยและผู้ประกอบการขนาดเล็กขนาดย่อมบางส่วนที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนภายใต้ต้นทุนทางการเงินที่เหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการ ซึ่งอุปสรรคในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนมีผลกดดันการบริโภคและการลงทุน ตลอดจนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาพรวม

บทที่ 3

หนี้ครัวเรือนและสินเชื่อรายย่อยของประเทศไทย

ภาระหนี้สินภาคครัวเรือนที่อยู่ในระดับสูงเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีผลกระทบต่อระดับการบริโภคของภาคครัวเรือน และเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยในระยะข้างหน้า (รชต ตั้งนราวิชกิจ, 2565) ดังนั้น ในบทนี้จะทำการศึกษาสถานการณ์หนี้ครัวเรือนและสินเชื่อรายย่อย รวมถึงสถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคของประชาชนรายย่อยในการเข้าถึงบริการสินเชื่อในประเทศไทยที่สะท้อนผ่านฐานข้อมูลของหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสำรวจที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้น เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์เศรษฐกิจและการเงินของภาคครัวเรือน ซึ่งท้ายที่สุดแล้ว จะนำไปเป็นแนวทางสำหรับการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ และการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับทั้งหน่วยงานกำกับดูแลในภาคการเงิน รวมถึงสถาบันการเงินและผู้เล่นอื่นๆ ในตลาดสินเชื่อรายย่อยในบทถัดๆ ไป

สถานการณ์และโครงสร้างหนี้ครัวเรือนในภาพรวม

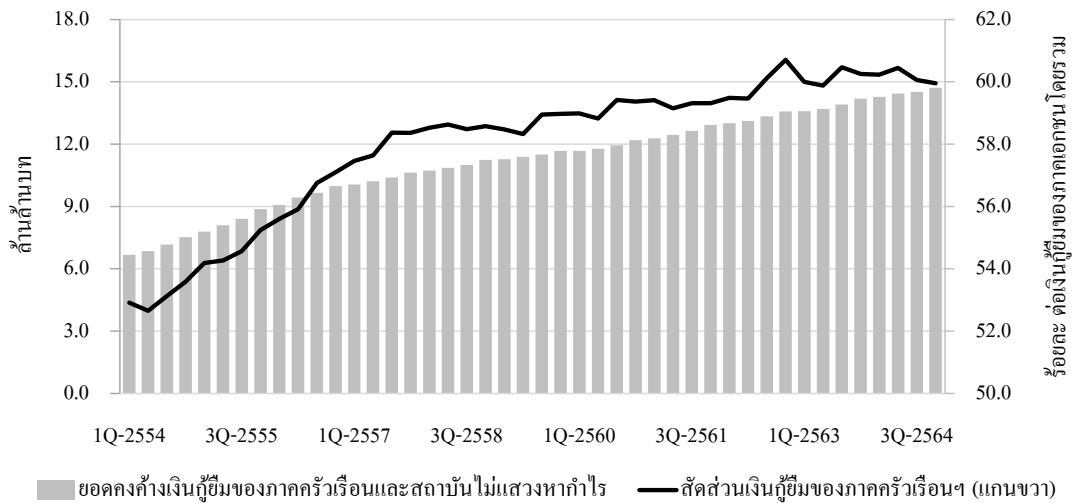
สถานการณ์หนี้ครัวเรือนไทยที่สะท้อนจากข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนตามนิยามของธนาคารแห่งประเทศไทย (ชปท.) คือ เงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงินที่ให้แก่ภาคครัวเรือน ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาที่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศ ซึ่งบุคคลดังกล่าวอาจนำเงินที่กู้ยืมไปใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนบุคคล เพื่อการประกอบธุรกิจ และเพื่อการใช้จ่ายใช้สอยตามวัตถุประสงค์อื่น โดยข้อมูลหนี้ครัวเรือนในฐานข้อมูลของ ชปท. จะครอบคลุมเฉพาะเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงินที่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ ดังนั้น ข้อมูลหนี้ครัวเรือนในส่วนนี้จึงไม่รวมถึงหนี้ในระบบและเงินกู้ยืมจากกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.)

ในช่วงเกือบ 20 ปีที่ผ่านมา หรือนับตั้งแต่ปี 2546 หนี้สินของภาคครัวเรือนไทยทยอยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ก็เริ่มมีอัตราการขยายตัวที่ชะลอลงมาเป็นตัวเลขหลักเดียวตั้งแต่ไตรมาสที่ 2 ปี 2557 เป็นต้นมา โดยข้อมูลล่าสุด ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนมียอดคงค้างอยู่ที่ระดับ 14.58 ล้านล้านบาท ขยายตัวเพียงร้อยละ 3.9 เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันปีก่อน เทียบกับ ณ สิ้นไตรมาสที่ 1 ปี 2557 ที่ขยายตัวร้อยละ 10.1 เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันปีก่อน อย่างไรก็ตาม ยอดคงค้างหนี้สินของภาคครัวเรณดังกล่าวยังคงทรงตัวอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับขนาดเศรษฐกิจ โดยหนี้ครัวเรือนไทย ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 90.1 เมื่อเทียบกับ

มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ หรือ จีดีพี ณ ราคาประจำปี จะลดลงเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับข้อมูลในไตรมาสที่ 1 ปี 2564 ที่มีสัดส่วนร้อยละ 90.8 ต่อจีดีพี ณ ราคาประจำปี และยังนับเป็นระดับที่สูงมากเมื่อเทียบกับสัดส่วนร้อยละ 40.6 ต่อจีดีพี ณ ราคาประจำปี ในไตรมาสที่ 1 ปี 2546 ที่ ธปท. เริ่มรายงานข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนอย่างเป็นทางการ

หากพิจารณาภาพรวมเงินกู้ยืมของภาคเอกชนไทย ซึ่งประกอบด้วย ภาคครัวเรือนและสถาบันไม่แสวงหากำไรและภาคธุรกิจ ที่ทำการกู้ยืมเงินจาก 3 แหล่งเงินกู้สำคัญ ได้แก่ สถาบันรับฝากเงินอื่น (ที่ไม่ใช่ ธปท.) สถาบันการเงินที่ไม่รับฝากเงิน และผู้มีถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ ตามรายงานสถิติของ ธปท. จะพบว่า ผู้กู้ยืมส่วนใหญ่เป็นภาคครัวเรือนฯ คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 60.0 ของเงินกู้ยืมภาคเอกชนโดยรวม ขณะที่เงินกู้ยืมของภาคธุรกิจคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 40.0 ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 เทียบกับข้อมูล ณ สิ้นไตรมาสที่ 1 ปี 2554 ที่สัดส่วนเงินกู้ยืมของภาคครัวเรือนฯ และภาคธุรกิจคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 52.9 และร้อยละ 47.1 ของเงินกู้ยืมภาคเอกชนโดยรวม ตามลำดับ

แผนภาพที่ 3-1 ยอดคงค้างและสัดส่วนเงินกู้ยืมของภาคครัวเรือนเมื่อเทียบกับยอดคงค้างเงินกู้ยืมภาคเอกชนโดยรวม

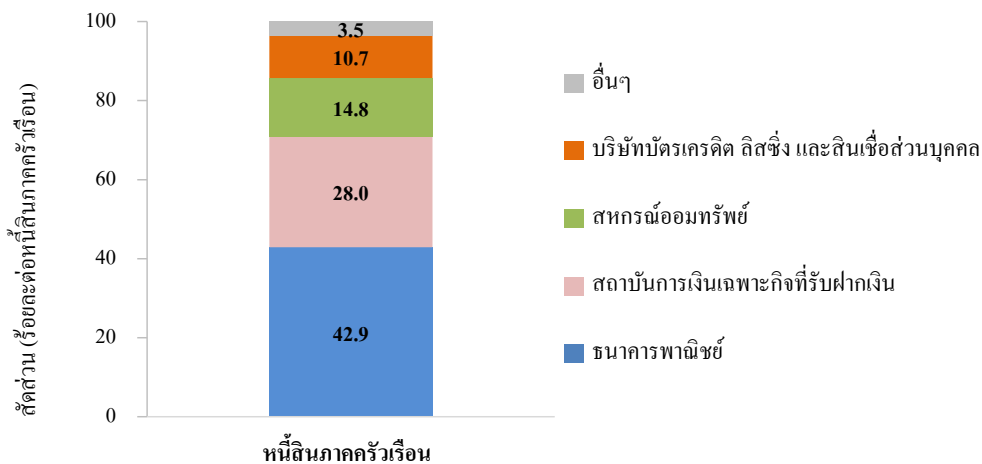

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565

สถาบันการเงินที่เป็นแหล่งเงินกู้ยืมที่สำคัญของภาคครัวเรือน ประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจที่รับฝากเงิน สหกรณ์ออมทรัพย์ ตลอดจนบริษัทบัตรเครดิต ลิซซิ่ง และสินเชื่อส่วนบุคคล โดยข้อมูลล่าสุด ณ ไตรมาสที่ 4 ปี 2564 เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนที่มาจาก การปล่อยกู้ของธนาคารพาณิชย์มียอดคงค้างที่ 6.26 ล้านล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 42.9 ของยอดคงค้างหนี้ครัวเรือนโดยรวม รองลงมา ได้แก่ เงินให้กู้ยืมจากสถาบันการเงินเฉพาะกิจที่รับฝาก

เงิน (ยอดคงค้างที่ 4.09 ล้านล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 28.0 ของหนี้ครัวเรือนโดยรวม) สหกรณ์ออมทรัพย์ (ยอดคงค้างที่ 2.15 ล้านล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 14.8 ของหนี้ครัวเรือนโดยรวม) บริษัทบัตรเครดิต ลิสซิ่งและสินเชื่อส่วนบุคคล (ยอดคงค้างรวมทั้ง 1.56 ล้านล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 10.7 ของหนี้ครัวเรือนโดยรวม) และแหล่งเงินกู้ยืมอื่นๆ (ยอดคงค้างรวมทั้ง 5.11 แสนล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 3.5 ของหนี้ครัวเรือนโดยรวม) ตามลำดับ

แผนภาพที่ 3-2 ยอดคงค้างหนี้ครัวเรือนจำแนกตามสถาบันการเงินที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งเงินกู้

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565

แม้ในภาพรวมครัวเรือนทำการกู้ยืมเงินจากบริษัทบัตรเครดิต ลิสซิ่งและสินเชื่อส่วนบุคคลในจำนวนที่น้อยกว่าผู้บริการสินเชื่อที่เป็นสถาบันรับฝากเงิน อาทิ ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ และสหกรณ์ออมทรัพย์ แต่จากข้อมูล que เริ่มมีการรายงานตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา พบว่า สัดส่วนการกู้ยืมจากกลุ่มผู้ให้บริการสินเชื่อที่เป็นบริษัทบัตรเครดิต ลิสซิ่งและสินเชื่อส่วนบุคคลได้ทยอยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากที่มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 9.5 ของหนี้ครัวเรือนในปี 2550 มาอยู่ที่ร้อยละ 10.7 ของหนี้ครัวเรือนในไตรมาสที่ 4 ปี 2564

นอกจากนี้ งานวิจัยของสถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์ (2560) ศึกษาข้อมูลเชิงสถิติขนาดใหญ่ (Big Data) ของบริษัทข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด (NCB) ที่ครอบคลุมหนี้ในระบบทั่วประเทศและมีรายละเอียดในระดับสัญญาและผู้กู้ ซึ่งถือเป็นข้อมูลในระดับจุลภาคที่มีจุดเด่นและมีความแตกต่างจากการศึกษาหนี้ครัวเรือน โดยทั่วไปของไทยที่ใช้ข้อมูลในระดับมหภาคที่ได้จากผลสำรวจรายครัวเรือนที่กลุ่มตัวอย่างอาจไม่ได้ครอบคลุมคนทุกกลุ่มของประเทศและเป็นข้อมูลที่ครัวเรือนตัดสินใจตอบเอง ซึ่งอาจไม่สะท้อนความเป็นจริงทั้งหมด ทั้งนี้ การศึกษาดังกล่าว พบประเด็นสำคัญหลายด้าน ได้แก่

1. หนี้ครัวเรือนไทยมีการกระจุกตัวสูง โดยผู้กู้รายใหญ่สุดร้อยละ 10 มีหนี้รวมกันถึงร้อยละ 62.4 นอกจากนี้ความกระจุกตัวของหนี้ยังมีความแตกต่างกันมากในเชิงพื้นที่ โดยกรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและภาคกลางเป็นภูมิภาคที่มีสัดส่วนของประชากรที่มีหนี้สูงสุดที่สุดในขณะที่ภาคเหนือ อีสาน และได้ มีปริมาณหนี้ต่อหัวมากที่สุด และสัดส่วนผู้กู้ที่มีหนี้เสียมากที่สุดอยู่ในภาคใต้และภาคกลาง และน้อยที่สุดในภาคเหนือ
2. หนึ่งในสามของประชากรไทยมีหนี้ในระบบ และมีค่ากลางของปริมาณหนี้ต่อผู้กู้ที่ 147,068 บาท โดยตั้งแต่ปี 2552 เป็นต้นมา หนี้ครัวเรือนโดยรวมที่เพิ่มขึ้น เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของทั้งจำนวนประชากรไทยที่มีหนี้ และปริมาณหนี้ต่อผู้กู้
3. หนึ่งในห้าของคนไทยที่มีหนี้จะมีหนี้เสีย และมีค่ากลางของปริมาณหนี้เสียรายคนอยู่ที่ 56,529 บาท โดยตั้งแต่ปี 2552 เป็นต้นมา สัดส่วนของผู้กู้ที่มีหนี้เสียได้ลดลงเรื่อยๆ ผิดกับปริมาณหนี้เสียรายคนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงเวลาเดียวกัน
4. ลักษณะการมีหนี้สอดคล้องกับช่วงอายุ โดยคนไทยมีหนี้ตั้งแต่อายุยังน้อย โดยหนึ่งในสองของคนวัยเริ่มทำงานจะมีหนี้ และเป็นช่วงอายุที่มีสัดส่วนคนเป็นหนี้มากที่สุด ทั้งนี้ คนไทยที่อายุน้อยกว่า 25 ปีมักมีหนี้สินเชื่อส่วนบุคคลก่อน ตามมาด้วยบัตรเครดิต และสินเชื่อรถยนต์ ขณะที่หนี้สินจะเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยกลางคนหรือวัยทำงานในช่วง 25-35 ปี โดยมีสินเชื่อบ้านเพิ่มเข้ามา และมีสินเชื่ออื่นๆ เพิ่มมากขึ้น และจะเริ่มมีหนี้เชื่อบุคคลเพื่อทำธุรกิจเมื่อมีอายุมาก ก่อนที่หนี้สินจะลดลงเมื่อเข้าใกล้วัยเกษียณ
5. คนไทยมีหนี้ยาวนาน โดยทั้งสัดส่วนของประชากรที่เป็นหนี้และปริมาณหนี้ต่อผู้กู้ไม่ได้ลดลงมากนักตั้งแต่เริ่มทำงานจนเกษียณ หรือแม้แต่เมื่อเข้าสู่วัยชรา ทั้งนี้ ประมาณร้อยละ 20 ของคนกลุ่มนี้ (60-80 ปี) ยังคงมีหนี้ และมีปริมาณหนี้ต่อผู้กู้ที่ค่อนข้างสูงอยู่ ขณะที่ คนวัยเริ่มทำงานเป็นกลุ่มที่มีหนี้เสียสูงที่สุด โดยเกินหนึ่งในห้าของกลุ่มนี้จะมีหนี้เสีย
6. คนไทยมีสินเชื่อส่วนบุคคลมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวัยเริ่มทำงาน โดยร้อยละ 30 ของคนกลุ่มนี้มีสินเชื่อส่วนบุคคล เปรียบเทียบกับสัดส่วนร้อยละ 17 ของประชากรทั้งประเทศ นอกจากนั้น กลุ่มวัยเริ่มทำงานดังกล่าวยังมีสัดส่วนผู้กู้สินเชื่อส่วนบุคคลที่มีหนี้เสียสูงที่สุดด้วยถึงร้อยละ 20 เปรียบเทียบกับสัดส่วนร้อยละ 15 ของผู้กู้ทั่วประเทศ
7. ประชากรที่มีสินเชื่อบ้านมีเพียงร้อยละ 4 โดยสัดส่วนดังกล่าวมีค่าสูงสุดที่ร้อยละ 10 สำหรับช่วงอายุ 40 ปีต้นๆ ซึ่งน้อยเมื่อเทียบกับต่างประเทศ ขณะที่ สัดส่วนผู้กู้บ้านที่มีหนี้เสียก็มีเพียงร้อยละ 4 แม้ว่าจะมีสัดส่วนหนี้เสียคิดเป็นร้อยละ 19.8 ของปริมาณหนี้เสียในระบบ เนื่องจากสินเชื่อบ้านมีปริมาณสินเชื่อรายคนที่สูง

8. ประชากรที่มีสินเชื่อบัตรเครดิตอยู่ที่ร้อยละ 9 ซึ่งน้อยเมื่อเทียบกับต่างประเทศ ขณะที่ร้อยละ 8.6 ของผู้ที่มีบัตรเครดิต มีหนี้เสีย ซึ่งน้อยเมื่อเทียบกับสินเชื่อบริษัทอื่นๆ โดยกลุ่มวัยเริ่มทำงานจะมีสัดส่วนของคนมีบัตรเครดิตมากที่สุดที่ร้อยละ 20 และมีสัดส่วนของคนมีหนี้เสียสูงสุดด้วย

9. ประชากรไทยมีสินเชื่อบัตรเครดิตอยู่ที่ร้อยละ 2 แต่สินเชื่อบัตรเครดิต เป็นสินเชื่อที่กลุ่มวัยเริ่มทำงานมีสัดส่วนสูงที่สุด โดยร้อยละ 20 ของกลุ่มวัยเริ่มทำงานจะมีสินเชื่อบัตรเครดิต และมีสัดส่วนผู้กู้ในกลุ่มนี้ที่มีหนี้เสียอยู่ถึงเกือบร้อยละ 20 ขณะที่ สินเชื่อมอเตอร์ไซค์เป็นสินเชื่อที่มีสัดส่วนผู้กู้ที่มีหนี้เสียสูงที่สุดถึงร้อยละ 37.2

วัตถุประสงค์ของการก่อหนี้ของครัวเรือนและประชาชนรายย่อย

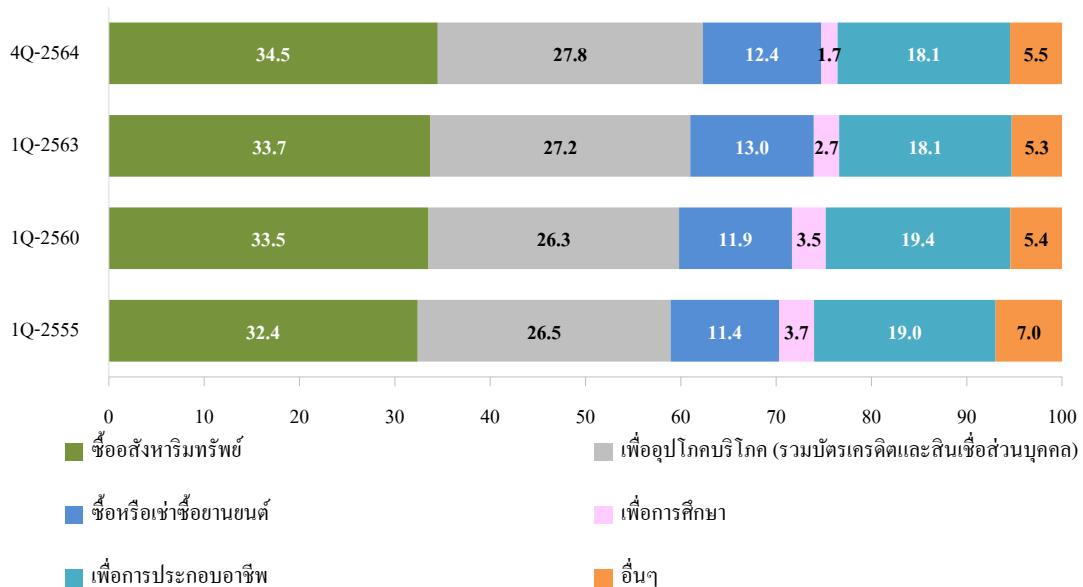
จากสถิติเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนจำแนกตามวัตถุประสงค์ของ ธปท. พบว่า ครัวเรือนไทยส่วนใหญ่มีการกู้ยืมเพื่ออุปโภคบริโภคส่วนบุคคล เพื่อประกอบอาชีพ และเพื่อวัตถุประสงค์ด้านอื่นๆ อาทิ เงินให้กู้ยืมเพื่อซื้อหลักทรัพย์และเงินให้กู้ยืมที่ไม่สามารถจำแนกวัตถุประสงค์ได้ ตามลำดับ ทั้งนี้ จากข้อมูลระหว่างปี 2555-2564 หรือในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา พบข้อสังเกตว่า ในขณะที่เศรษฐกิจไทยเผชิญอุปสรรคหลายด้านที่เป็นข้อจำกัดในการเติบโตที่ส่งผลทำให้มีอัตราขยายตัวประมาณร้อยละ 3.7 ต่อปีโดยเฉลี่ย ภาคครัวเรือนหรือประชาชนรายย่อยได้ทำการก่อหนี้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในจำนวนนี้เป็น การกู้ยืมเงินเพิ่มขึ้นเพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนบุคคล ขณะที่การกู้ยืมเงินเพื่อประกอบอาชีพ และเพื่อวัตถุประสงค์ด้านอื่นๆ มีทิศทางชะลอลง โดย ณ ไตรมาสที่ 4 ปี 2564 การกู้ยืมเงินเพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนบุคคลคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 76.5 ของยอดคงค้างหนี้ภาคครัวเรือน ขยับขึ้นจากที่มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 74.0 ของยอดคงค้างหนี้ภาคครัวเรือน ณ ไตรมาสที่ 1 ปี 2555 ส่วนการกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบธุรกิจและเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ มีสัดส่วนร้อยละ 18.1 และ ร้อยละ 5.4 ของยอดคงค้างหนี้ภาคครัวเรือน ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 ชะลอลงจากที่มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 19.0 และร้อยละ 7.0 ของยอดคงค้างหนี้ภาคครัวเรือน ณ ไตรมาสที่ 1 ปี 2555 ตามลำดับ

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาในรายละเอียดการก่อหนี้เฉพาะในส่วนที่กู้ยืมเงินมาเพื่ออุปโภคบริโภคส่วนบุคคล ซึ่งประกอบด้วย การกู้ยืมเงินมาเพื่อใช้ซื้ออสังหาริมทรัพย์ เพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซื้อหรือเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ และเพื่อการศึกษา จะพบว่า ตลอดช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนไทยเพิ่มการกู้ยืมเงินมาเพื่อใช้ซื้ออสังหาริมทรัพย์เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นการกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซื้อหรือเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ และเพื่อการศึกษา ตามลำดับ ทั้งนี้ จากข้อมูล ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 พบว่า เงินกู้ยืมของครัวเรือนเพื่อซื้อ

อสังหาริมทรัพย์มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 34.5 ของหนี้สินครัวเรือนไทยทั้งหมด ขยับขึ้นจากที่มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 32.4 ของหนี้สินครัวเรือนไทย ณ สิ้นไตรมาสที่ 1 ปี 2555 ขณะที่หนี้สินเพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนบุคคล และหนี้เพื่อซื้อยานยนต์ ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นมาอยู่ที่ร้อยละ 27.8 และร้อยละ 12.4 ของหนี้ครัวเรือน เทียบกับสัดส่วนร้อยละ 26.5 และร้อยละ 11.4 ของหนี้ครัวเรือน ณ สิ้นไตรมาสที่ 1 ปี 2555 อย่างไรก็ตาม หนี้เพื่อการศึกษา มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 1.7 ของหนี้ครัวเรือน ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 ลดลงจากที่มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 3.7 ของหนี้ครัวเรือน ณ สิ้นไตรมาสที่ 1 ปี 2555

แผนภาพที่ 3-3 ยอดคงค้างหนี้ครัวเรือนจำแนกตามวัตถุประสงค์การกู้ยืม

สัดส่วนหนี้ของแต่ละวัตถุประสงค์ต่อหนี้ครัวเรือนโดยรวม (ร้อยละ)

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565

ทั้งนี้ จากภาพดังกล่าวข้างต้นอาจสามารถกล่าวได้ว่าหนี้ในส่วนของการซื้อที่อยู่อาศัย และรถยนต์และรถจักรยานยนต์ เป็นการก่อหนี้เพื่อการสะสมสินทรัพย์และเพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือน และหากในอนาคต เมื่อครัวเรือนผ่อนชำระหนี้สินในส่วนนี้หมดแล้ว และขาดสภาพคล่องก็สามารถนำสินทรัพย์เหล่านี้มาใช้เป็นหลักประกันเพื่อขอสินเชื่อจากสถาบันการเงินได้อีกครั้ง ซึ่งโดยปกติแล้ว สถาบันการเงินจะคิดอัตราดอกเบี้ยสำหรับสินเชื่อที่มีหลักประกันในอัตราที่ต่ำกว่าสินเชื่อรายย่อยอื่นๆ ที่ไม่มีหลักประกัน อาทิ หนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล อนึ่ง หนี้ที่ไม่มีหลักประกันในส่วนนี้มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 8.0 ของหนี้ครัวเรือน ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 ขยับขึ้นจากที่มีสัดส่วนร้อยละ 5.6 ของหนี้ครัวเรือน ณ สิ้นไตรมาสที่ 1 ปี 2555 ซึ่งเป็นสัญญาณที่สะท้อนว่า น่าจะมีครัวเรือนบางกลุ่มที่มีข้อจำกัดด้านรายได้ และ/หรือมีฐานะทางการเงิน

ที่เปราะบาง มีความจำเป็นต้องพึ่งพาการกู้ยืมเงินผ่านผลิตภัณฑ์สินเชื่อรายย่อยในส่วนนี้มาเสริมสภาพคล่องเพื่อรองรับค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน

สถานการณ์หนี้สินจากข้อมูลสำรวจครัวเรือน

โครงสร้างหนี้ครัวเรือนข้างต้นเป็นภาพสะท้อนจากฐานข้อมูลทางการที่รายงานโดยสถาบันการเงินและผู้ให้บริการสินเชื่ออื่นๆ ที่มีใช้สถาบันการเงิน ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยมีการเก็บรวบรวมอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้แม้ข้อมูลเงินกู้ยืมของภาคครัวเรือนดังกล่าวจะช่วยให้สามารถทำความเข้าใจถึงสถานการณ์หนี้สินในภาพรวม แต่ยังคงขาดมิติของสถานการณ์หนี้ในระดับครัวเรือน ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลรายครัวเรือนจากฐานข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นเพื่อให้สามารถเข้าใจสถานการณ์รายได้ รายจ่าย หนี้สิน และสินทรัพย์ของภาคครัวเรือน และกิจกรรมทางการเงินด้านอื่นๆ ประชาชนรายย่อยได้มากขึ้น

ผู้วิจัยวิเคราะห์สถานะทางการเงินในภาคครัวเรือนไทยจากฐานข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยจากข้อมูลสำรวจในปี 2558-2562 พบว่า แม้ครัวเรือนกลุ่มที่มีภาระหนี้สินจะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่าครัวเรือนภาพรวมทั้งประเทศ แต่ก็มีจำนวนหนี้สินต่อครัวเรือนที่สูงกว่าด้วยเช่นกัน โดยหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนในกลุ่มครัวเรือนที่มีภาระหนี้ทยอยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากระดับประมาณ 319,326 บาทต่อครัวเรือนในปี 2558 มาที่ระดับ 353,210 บาทต่อครัวเรือน และ 363,150 บาทต่อครัวเรือนในปี 2560 และปี 2562 ตามลำดับ ซึ่งส่งผลทำให้กลุ่มครัวเรือนที่มีภาระหนี้สิน มีสัดส่วนภาระหนี้เมื่อเทียบกับรายได้ (Debt Service Ratio: DSR) ประมาณร้อยละ 28.6 ในปี 2562 ซึ่งสูงกว่าภาพรวมครัวเรือนไทยที่มีสัดส่วนภาระหนี้เมื่อเทียบกับรายได้ประมาณร้อยละ 27.0

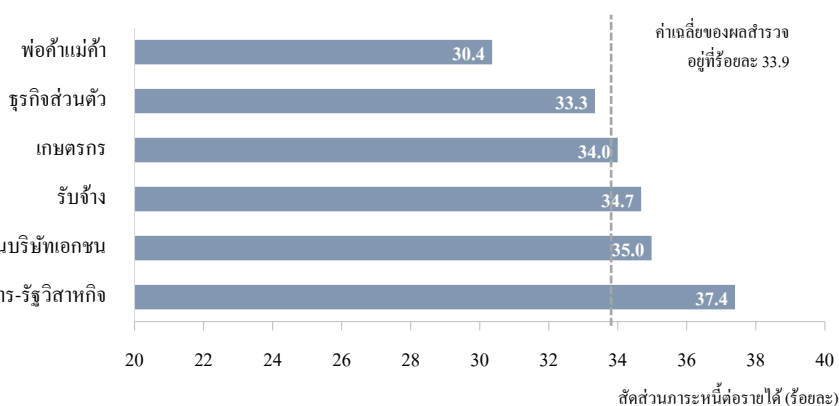
นอกจากนี้ ภาระค่าใช้จ่ายรายเดือนของกลุ่มครัวเรือนที่มีภาระหนี้ก็อยู่ในระดับที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยของครัวเรือนทั้งประเทศอยู่เล็กน้อยเช่นกัน โดยจากผลสำรวจในปี 2558-2562 พบว่า โดยเฉลี่ยแล้ว ครัวเรือนกลุ่มที่มีหนี้สินมีภาระค่าใช้จ่ายต่อเดือนประมาณ 24,484 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 79.9 ของรายได้ต่อเดือน สูงกว่าค่าใช้จ่ายของครัวเรือนทั้งประเทศซึ่งมีค่าเฉลี่ยประมาณ 21,112 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 79.2 ของรายได้ต่อเดือน ทั้งนี้หากมองเฉพาะในมิติค่าใช้จ่ายโดยรวมของครัวเรือน อาจดูเหมือนว่าสัดส่วนค่าใช้จ่ายต่อรายได้ระหว่างกลุ่มครัวเรือนที่มีหนี้สินกับครัวเรือนภาพรวมทั้งประเทศจะไม่แตกต่างกันมากนัก แต่หากคำนึงถึงมิติของภาระหนี้เข้ามาด้วยแล้ว จะพบว่า ภาระหนี้ต่อเดือนที่สูงกว่าทำให้ครัวเรือนที่มีหนี้สินส่วนใหญ่ตกอยู่ในสถานะที่ไม่มีเงินสะสมเพื่อเก็บออมไว้ใช้หลังเกษียณอายุ หรือไว้สำรอง

ใช้ยามฉุกเฉิน ซึ่งทำให้ครัวเรือนกลุ่มนี้มีฐานะทางการเงินที่เปราะบางและอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันของวัฏจักรเศรษฐกิจที่อาจมีผลกระทบโดยตรงต่อสถานะการทำงานและระดับรายได้ของครัวเรือนดังเช่นวิกฤตโควิด-19 ในปี 2563-2564

แรงกดดันที่มาจากภาระหนี้สินสูงยังมีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะอาชีพ รายได้ และอายุด้วยเช่นกัน โดยในมิติอาชีพ ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ครัวเรือนครุ และครัวเรือนทหารล้วนเป็นกลุ่มที่มีปัญหาหนี้สูงเมื่อเทียบกับอาชีพอื่นๆ โดยมีสัดส่วนภาระหนี้เมื่อเทียบกับรายได้ร้อยละ 38.2 ร้อยละ 30.7 และร้อยละ 26.0 ตามลำดับ ขณะที่ในมิติรายได้ พบว่า ปัญหาหนี้สูงจะค่อนข้างรุนแรงในกลุ่มที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท โดยสัดส่วนภาระหนี้เมื่อเทียบกับรายได้ของครัวเรือนที่มีรายได้อยู่ในช่วง 5,000-10,000 บาทต่อเดือน อยู่ที่ร้อยละ 42.7 ขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือนมีสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้สูงกว่าร้อยละ 100 และในมิติของอายุ พบว่า ครัวเรือนที่เข้าใกล้วัยเกษียณอายุมีแนวโน้มเผชิญกับภาระหนี้สินที่ต้องแบกรับสูงกว่ากลุ่มวัยทำงาน โดยสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ของกลุ่มอายุ 51 ปีขึ้นไปอยู่ที่ประมาณร้อยละ 30.3 ขณะที่วัยทำงานในช่วงอายุระหว่าง 21-50 ปี มีสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ที่ร้อยละ 24.6

เมื่อต่อสภาพมายังสถานการณ์ในปี 2565 ด้วยข้อมูลการสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชนของผู้วิจัย ซึ่งแม้ว่า ค่าสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ของกลุ่มตัวอย่างจะไม่สามารถเทียบเคียงกันได้กับข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติได้โดยตรง อย่างไรก็ตาม หากมองเปรียบเทียบกลุ่มต่างๆ ซึ่งอยู่ในผลสำรวจของผู้วิจัย จะพบว่า กลุ่มที่มีปัญหาหนี้สินสูงที่สุดเป็นกลุ่มข้าราชการ โดยมีสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ร้อยละ 37.4 รองลงมาเป็นกลุ่มพนักงานบริษัทเอกชน กลุ่มอาชีพรับจ้าง และเกษตรกร ซึ่งมีสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ร้อยละ 35.0 ร้อยละ 34.7 และร้อยละ 34.0 ตามลำดับ

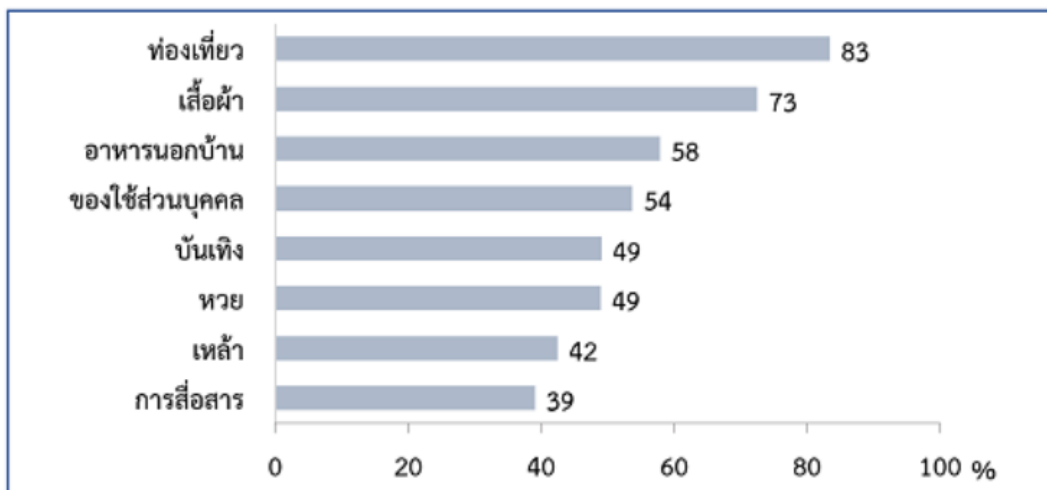
แผนภาพที่ 3-4 สัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

การศึกษายังพบเพิ่มเติมว่าครัวเรือนที่อายุต่ำกว่า 30 ปี มีสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ และมีปัญหามากกว่ากลุ่มอายุ 31-50 ปี และกลุ่มอายุมากกว่า 50 ปี ซึ่งสะท้อนการใช้จ่ายต่อรายได้ของกลุ่มอายุน้อย ซึ่งรวมถึง Gen Y ที่มีมากกว่ากลุ่มอื่นๆ โดยเปรียบเทียบ นอกจากนี้ เทคโนโลยียังมีส่วนทำให้ครัวเรือนใช้จ่ายมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าออนไลน์ในหมวดเสื้อผ้าและของใช้ส่วนบุคคล ขณะที่การเพิ่มรายได้เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนจะขาดประสิทธิผลหากครัวเรือนไม่ปรับพฤติกรรมการใช้จ่าย โดยการศึกษาถึง Marginal Propensity to Consume ด้วยการทดสอบว่าหากครัวเรือนที่มีหนี้มีรายได้เพิ่มขึ้น 1 บาท ครัวเรือนจะนำไปใช้จ่ายเท่าไรและอย่างไรนั้น พบว่าครัวเรือนที่มีหนี้และมีปัญหาทางการเงินจะนำรายได้ส่วนใหญ่ไปใช้จ่าย โดยเฉพาะ Gen Y ที่จะนำเงินไปใช้จ่ายถึงประมาณ 3 ใน 4 และนำไปจ่ายภาระหนี้ในส่วนที่เหลือ ส่วนทางกลับครัวเรือนที่มีหนี้แต่ไม่มีปัญหาทางการเงินที่จะแบ่งส่วนเงินออมเก็บไว้อย่างน้อย 1 ใน 3 ของเงินที่เพิ่มขึ้น

แผนภาพที่ 3-6 ร้อยละของรายจ่ายปัจจุบันที่ควรลด จำแนกตามหมวดต่างๆ สำหรับครัวเรือนที่มีหนี้ และมีปัญหาทางการเงิน

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2562

ครัวเรือนไทยสามารถหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ได้ หากปรับพฤติกรรมการใช้จ่าย โดยแม้ว่าการมีสัดส่วนรายได้มั่นคงที่เพิ่มขึ้น ควรจะส่งผลดีต่อการคาดการณ์รายได้ต่อเดือนและการบริหารการเงินภายในครัวเรือน แต่ครัวเรือนจำเป็นต้องปรับลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลงและนำเงินที่เหลือไปชำระหนี้เพื่อลดเงินต้นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ก็จะสามารถสร้างฐานะทางการเงินที่ดีขึ้นได้ อันเป็นกระบวนการที่ใช้เวลาและการอดกลั้นสูง ทั้งนี้ หากครัวเรือนที่มีหนี้ลดรายจ่ายไม่จำเป็นลงร้อยละ 20 จะทำให้สัดส่วนครัวเรือนที่มีปัญหาทางการเงินลดลงประมาณร้อยละ 5 และตัวเลขดังกล่าวจะลดลงมากขึ้นอีกหากครัวเรือนนำเงินส่วนต่างไปชำระหนี้ นอกจากนี้ การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นนั้น รายการท่องเที่ยวเป็นรายจ่ายก้อนใหญ่และควรลดลงถึงร้อยละ 83 จาก

ปริมาณการใช้จ่ายปัจจุบัน ตามมาด้วยร้อยละ 73 สำหรับหมวดเสื้อผ้า ร้อยละ 58 สำหรับหมวดอาหารนอกร้าน และร้อยละ 54 ในหมวดของใช้ส่วนบุคคล รวมถึงค่าใช้จ่ายในหมวดอื่นๆ อาทิ ค่าเช่าและค่าหน่วยที่ควรลดลงประมาณครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายดังกล่าวในปัจจุบัน

2. กลุ่มที่ใช้สินเชื่อและกลุ่มที่เข้าไม่ถึงบริการสินเชื่อ (Underbanked and Unbanked)

ในการศึกษานี้จะครอบคลุมผู้กู้ยืม 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มครูและข้าราชการทางการศึกษา กลุ่มข้าราชการตำรวจ กลุ่มนักศึกษาที่กู้ยืมจากกองทุนเพื่อการศึกษา (กยศ.) กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มที่มีหนี้ในระบบ

2.1 กลุ่มครูและข้าราชการทางการศึกษา

ท่ามกลางปัญหาหนี้ครัวเรือนในระดับประเทศนั้น สถานการณ์หนี้สินครูและข้าราชการมีความซับซ้อนอันดับต้นๆ จึงทำให้การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยความเข้าใจปัญหาในแต่ละด้าน รวมถึงความเชื่อมโยงของปัญหาเหล่านั้น เพื่อให้ออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการแก้ไขปัญหาหนี้ครูและข้าราชการ (2564) พบว่า ครูและบุคลากรด้านการศึกษาจำนวนประมาณ 9 แสนราย (เป็นครูในระบบ 4 แสนคน และครูเกษียณ 5 แสนคน) คิดเป็นหนี้รวม 1.39 ล้านล้านบาท

ตารางที่ 3-1 ภาพรวมหนี้สินครูทั้งระบบ

	จำนวนหนี้สินครู (หน่วย: ล้านล้านบาท)
สหกรณ์ออมทรัพย์ครู	0.89
ธนาคารออมสิน	0.39
ธนาคารอาคารสงเคราะห์	0.061
ธนาคารกรุงไทย	0.063
รวมทั้งสิ้น	1.39

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2564

ความรุนแรงของปัญหาคือ อายุของครูที่มีหนี้มากที่สุดคือ 103 ปี เงินเดือนหลังจ่ายชำระหนี้ไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีพอย่างมีศักดิ์ศรี โดยครูหลายหมื่นรายมีเงินเหลือไม่ถึงร้อยละ 30 และค่าที่สุุดที่เคยเจอคือ 34 บาท นอกจากนี้ ค่ากลางของหนี้ต่อหัวเพิ่มเกือบ 2 เท่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มาที่เฉลี่ย 90,314 บาทต่อคนซึ่งยังไม่รวมหนี้ในระบบและหนี้ กยศ. และช่วงอายุของกลุ่มที่เป็นหนี้มากที่สุดคือ 25-32 ปี ด้วยจำนวนครูที่เป็นหนี้ปรับเพิ่มจากร้อยละ 35 ของ

ทั้งหมด ณ ปี 2552 มาที่ร้อยละ 60 ณ ปี 2563 ขณะที่ ครูที่ไม่สามารถจ่ายชำระหนี้มีสถานะเป็นหนี้เสียและกำลังถูกฟ้องร้องเป็นจำนวนมาก โดยมีครูไม่น้อยกว่า 7,600 รายกำลังถูกฟ้องร้อง (ไม่รวมผู้ค้ำประกัน) ในงานศึกษานี้ระบุสาเหตุสำคัญว่ามาจาก 4 เรื่อง สำคัญ ได้แก่

2.1.1 ลักษณะสินเชื่อดอกเงินเดือนหน้าของ มีความเสี่ยง (Default Risk) ต่ำ และมีกระทรวงศึกษาทำหน้าที่จัดเก็บหนี้ ทำให้การแข่งขันปล่อยสินเชื่อดอกเงินสูง ทำให้ภาพรวมหนี้คือคุณภาพ (Non-Performing Loans: NPLs) อยู่ในระดับต่ำเพียงประมาณร้อยละ 1-2 เท่านั้น

2.1.2 อัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงเกินกว่าความเสี่ยงของสินเชื่อที่หักจากเงินเดือน ทำให้การชำระหนี้เงินกู้ เป็นการตัดชำระดอกเบี้ยเป็นส่วนใหญ่ โดยอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่คิดกับครูจะอยู่ที่ประมาณร้อยละ 4-11 สำหรับสถาบันการเงิน และร้อยละ 5-7 สำหรับสหกรณ์ออมทรัพย์

2.1.3 การบริหารความเสี่ยงด้านเครดิตของผู้ปล่อยกู้ อาทิ สหกรณ์ออมทรัพย์ และสถาบันการเงิน สร้างภาระแก่ครู และผู้ค้ำประกัน ได้แก่ ปัญหาโครงสร้างอัตราดอกเบี้ยสหกรณ์ที่ให้น้ำหนักกับดอกเบี้ยผู้ฝากเงินและเงินปันผลคืนกับผู้ถือหุ้นในระดับสูง ทำให้อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมอยู่ในระดับสูงตามไปด้วย แม้ว่าจะมีสมาชิกส่วนน้อย ที่เป็นเจ้าของเงินฝากส่วนใหญ่และได้รับประโยชน์จากดอกเบี้ยเงินฝากสูง นำไปสู่การสร้างความเสี่ยงที่จะกระตุ้นให้มีสมาชิกแฝง และพฤติกรรมแสวงหาผลตอบแทนจากการลงทุนที่สูง (Search for Yield) นอกจากนี้กลไกการเฉลี่ยคืนเงินของสหกรณ์สำหรับผู้กู้ยืมไม่ได้เอื้อประโยชน์จากผู้กู้ ที่มีจำนวนมากอย่างเต็มที่ การกู้ยืมของครูมักถูกเรียกให้ต้องค้ำประกันความเสี่ยงการกู้ยืมหลากหลายวิธี อาทิ การซื้อประกันความเสี่ยงเพิ่ม ใช้ผู้ค้ำประกัน 3-5 คนในการค้ำการกู้ รวมถึงหลักประกัน อาทิ ที่ดิน ขณะที่ครูไม่สามารถทำสินทรัพย์ในรูปอื่นๆ อาทิ เงินกู้ ช.พ.ค. หรือหุ้นสหกรณ์ มาใช้ค้ำประกันการกู้ยืมเงินเพื่อลดภาระหนี้ของครูได้ นอกจากนี้ เมื่อปรากฏปัญหาที่ครูไม่สามารถชำระคืนหนี้ได้ เจ้าหนี้สถาบันการเงินจะดำเนินการฟ้องร้องผู้กู้และผู้ค้ำประกันให้รับผิดชอบเท่ากันและทำการฟ้องร้องในเวลาเดียวกัน ทำให้ขยายวงปัญหาอย่างรวดเร็ว แม้กฎหมายจะจำกัดไม่ให้ปฏิบัติกับผู้ค้ำประกันเสมือนหนึ่งผู้กู้ร่วมก็ตาม หรือกฎหมายกำหนดให้ไล่เบี้ยผู้กู้ก่อน ขณะที่ ผู้ค้ำประกันไม่ทราบสิทธิของตนเอง อาทิ สามารถค้ำประกันเฉพาะส่วนได้ ในกรณีที่มีผู้ค้ำหลายคน จึงทำให้ผู้ค้ำประกันรายที่มีฐานะต้องรับผิดชอบมากกว่าที่ควร

2.1.4 ระบบปัจจุบันขาดกลไกควบคุมการก่อหนี้ของครู เนื่องจากครูสามารถขอกู้จากทั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ สถาบันการเงิน หรือแหล่งเงินกู้อื่นๆ อาทิ กยศ. อีกทั้งยังขาดกลไกการร่วมมือด้านข้อมูลของเจ้าหนี้ ซึ่งทำให้ครูมีภาระหนี้เกินกว่ารายได้ที่จะสามารถชำระหนี้ได้ ขณะที่ผู้บังคับบัญชาในโรงเรียนหรือกระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่รับรองแบบขอกู้เงิน แต่ไม่ได้

อนุมัติวงเงินกู้ ดังนั้น จึงทำให้ไม่เห็นจุดร่วมและจุดตัดสนใจในการอนุมัติเงินกู้ที่เหมาะสมกับความสามารถในการชำระคืนหนี้

2.2 กลุ่มข้าราชการตำรวจ

จากข้อมูลของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ตร.) ระบุถึงข้อมูลสถานภาพกำลังพลข้าราชการตำรวจ ณ เดือนกันยายน 2564 ว่ามีข้าราชการตำรวจที่เป็นหนี้สินกับสหกรณ์ออมทรัพย์ตำรวจ 245,535 ราย จากข้าราชการตำรวจทั้งสิ้น 219,551 ราย คิดเป็นภาระหนี้สินประมาณ 203,217 ล้านบาท โดยจำนวนผู้กู้ที่สูงกว่ากำลังพล เนื่องจากมีตำรวจที่เกษียณอายุแต่ยังมีหนี้ที่ต้องผ่อนชำระอยู่ นอกจากนี้ ยังมีหนี้สินกับสถาบันการเงิน ได้แก่ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) รวมจำนวน 132,235 ราย รวมเป็นภาระหนี้สินประมาณ 69,769 ล้านบาท ขณะที่ ผลสำรวจข้อมูลสถานภาพกำลังพลข้าราชการตำรวจ ณ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2564 ระบุว่า ร้อยละ 20 ของกำลังพลจำนวน 205,840 ราย ไม่มีภาระหนี้สิน และอีกร้อยละ 80 มีภาระหนี้สิน เฉลี่ยภาระหนี้รายละประมาณ 1 ล้านบาท ซึ่งในกลุ่มกำลังพลที่เป็นหนี้ ร้อยละ 78.8 จัดอยู่ในกลุ่มสีเขียว (มีหนี้สินแต่สามารถชำระได้ตามปกติ) ร้อยละ 0.9 อยู่ในกลุ่มสีเหลือง (มีหนี้สิน แต่ไม่สามารถชำระได้ตามปกติ) และร้อยละ 0.3 จัดอยู่ในกลุ่มสีแดง (ถูกฟ้องบังคับคดี) นอกจากนี้ สถิติสาเหตุตำรวจฆ่าตัวตายในระหว่างปี 2551-2564 จากข้อมูลของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พบว่า ร้อยละ 8.58 มาจากปัญหาหนี้สิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยและสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้ระบุถึงสาเหตุของปัญหาหนี้สินของตำรวจว่ามาจากปัญหารายได้ไม่เพียงพอต่อการครองชีพ โดยร้อยละ 16 ของข้าราชการตำรวจมีเงินเหลือหลังหักรายจ่ายเพื่อชำระหนี้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน นอกจากนี้ ยังมีปัญหาจากฝั่งผู้ปล่อยสินเชื่อที่มีลักษณะคล้ายกับกรณีหนี้สินครู เช่น อัตราดอกเบี้ยเงินกู้จากผู้ให้กู้ยืมไม่ว่าจะเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ หรือสถาบันการเงินที่สูงเกินไป ปัญหาการฟ้องร้องผู้กู้และผู้ค้ำประกันที่ทำให้ปัญหาหนี้สินขยายวงกว้างขึ้น ปัญหาการขาดกลไกการควบคุมการก่อหนี้ของตำรวจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมกับความสามารถในการชำระหนี้และยังเหลือรายจ่ายที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ เป็นต้น

2.3 กลุ่มนักศึกษาที่กู้ยืมจากกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.)

จากข้อมูลของขจร ชนะแพสย์ (2564) และสุพริศร์ สุวรรณิก (2564) พบว่า หนี้ กยศ.เกี่ยวข้องกับประชาชน 6.4 ล้านราย (แบ่งเป็นผู้กู้ 3.6 ล้านรายและผู้ค้ำประกัน 2.8 ล้านราย) ขณะที่มิประชาชนที่ผิคนัดชำระหนี้สูงกว่า 2.3 ล้านราย จากประชาชนที่อยู่ระหว่างการชำระหนี้ของ กยศ.ประมาณ 3.6 ล้านราย คิดเป็นสัดส่วนสินเชื่อด้อยคุณภาพที่อยู่ที่ย้อยละ 62 (ข้อมูล ณ สิ้นปี 2563) สูงกว่าช่วงวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ที่มีอัตราส่วนสินเชื่อด้อยคุณภาพที่ย้อยละ 47 นอกจากนี้

ยังมีกลุ่มประชาชนที่เป็นกลุ่มลูกหนี้ในคดีแดงกว่า 1.2 ล้านรายที่มีคำพิพากษาแล้วและอยู่ระหว่างการบังคับคดี (ข้อมูล ณ มิถุนายน 2564) โดยปัญหาหนี้ค้างชำระข้างต้น มีหลายสาเหตุ กล่าวคือ

2.3.1 เงื่อนไขการชำระหนี้ที่ไม่เหมาะสมกับความสามารถในการชำระหนี้ที่มีเงื่อนไขเป็นรายปี โดยเมื่อเรียนจบจะมีระยะเวลาปลอดหนี้ 2 ปี และเมื่อเริ่มจ่ายชำระหนี้เป็นรายปี จะกำหนดค่างวดที่ต่ำในระยะแรกเพียงร้อยละ 1.5 ของเงินที่กู้ยืมทั้งหมด ก่อนที่จะทยอยปรับขึ้น (Progressive) จนถึงอัตราร้อยละ 13 ของเงินที่ให้กู้ยืมทั้งหมด ภายในระยะเวลา 15 ปีนับจากวันที่ต้องเริ่มจ่าย ทั้งนี้ รูปแบบการชำระหนี้รายปีเพียงครั้งเดียว ถือเป็นความท้าทายของประชาชนที่ฐานะการเงินไม่ค่อยดีและไม่มีเงินออม เพราะต้องมีวินัยในการเก็บออม ทำให้ยากในการจัดการ โดยเฉพาะเมื่อเผชิญปัญหาเฉพาะหน้าของครอบครัว และรายได้ไม่ได้ปรับขึ้นตามภาระการจ่ายชำระหนี้เงินกู้ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสุดท้ายแล้ว มักเริ่มเห็นการผัดผ่อนชำระหนี้ชัดเจนขึ้นตั้งแต่ปีที่ 6-7 เป็นต้นไป

2.3.2 อัตราดอกเบี้ยและการลำดับการตัดชำระหนี้ที่ไม่เหมาะสม โดยกำหนดอัตราดอกเบี้ยผัดผ่อนชำระหนี้ที่ร้อยละ 1.5 ต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 18 ต่อปี ก่อนจะปรับลดลงมาเป็นร้อยละ 7.5 ต่อปีของเงินต้นงวดที่ค้างชำระในปัจจุบัน และมีการกำหนดลำดับการตัดชำระหนี้ เริ่มจากค่าธรรมเนียม ดอกเบี้ย และเงินต้นเป็นลำดับสุดท้าย ทำให้หากปัญหาทางวงค้ำชำระหนี้รุนแรงขึ้น โอกาสตัดเงินต้นก็จะยิ่งลดลง ซึ่งตราบใดที่ยังไม่ได้ตัดชำระถึงส่วนของเงินต้น ก็จะทำให้ยังถือว่าผัดผ่อนชำระหนี้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ลูกหนี้ขาดกำลังใจและความสามารถในการชำระหนี้ต่อ

แผนภาพที่ 3-7 การคิดดอกเบี้ยเงินกู้ของ กยศ.

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2564

2.3.3 กยศ.ไม่สามารถผ่อนปรนสำหรับผู้ที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว เนื่องจากเกรงว่าการผ่อนปรนการชำระหนี้จะสร้างความเสียหายให้รัฐ ตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 157¹ ซึ่งสำหรับลูกหนี้กลุ่มดังกล่าวจะมีดอกเบี้ยคิดชำระหนี้สูงกว่าเงินต้นถึง 3-4 เท่าตัว ทำให้โอกาสการชำระหนี้เป็นไปได้ยาก และกระทบมาถึงผู้ค้าประกันด้วย ขณะที่ แม้จะมีกรณีที่ยกยศ.ยอมรับชำระหนี้ที่น้อยกว่าคำพิพากษา แต่จะต้องจ่ายชำระหนี้จบในครั้งเดียว ซึ่งเป็นโอกาสที่น้อยสำหรับผู้ที่มีปัญหาทางการเงินเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

2.3.4 ปัญหาการไม่มีงานทำ หรือปัญหาทำงานไม่ตรงสาขา ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อโอกาสการเติบโตรายได้ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ที่มีข้อมูลที่จำกัดในการเลือกสาขาที่จะมีงานทำ หรือโอกาสการเติบโตทางอาชีพที่ดีเมื่อเรียนจบ ดังนั้น จึงมีผู้จำนวนไม่น้อยที่ตกงาน หรือทำงานต่ำกว่าระดับการศึกษา ทำให้มีข้อจำกัดในการสร้างรายได้และการชำระคืนหนี้ตามไปด้วย

2.4 กลุ่มเกษตรกร

กลุ่มเกษตรกรไทยเป็นหนึ่งในกลุ่มประชากรอันดับแรกๆ ของประเทศที่ประสบปัญหาหนี้สินทางการเงิน โดยรายงานการศึกษาของมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2558) ระบุว่า พัฒนาการของตลาดสินเชื่อ ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรไทยสามารถเข้าถึงแหล่งสินเชื่อในระบบที่คิดดอกเบี้ยต่ำได้ง่ายขึ้น ขณะที่ เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรที่ไม่สามารถชำระหนี้ให้กับสถาบันการเงินหรือกองทุนเจ้าหนี้ย่างเช่น ธ.ก.ส. หรือกองทุนหมู่บ้านได้นั้น ทำให้รัฐบาลทุกชุดมักติดอยู่ในวัฏจักรพักชำระหนี้ ให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ ปรับโครงสร้างหนี้ เป็นหลัก ขณะที่ หนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ย แม้จะมีปริมาณหนี้สินต่ำกว่าหนี้สินครัวเรือนทั้งประเทศ แต่กลับมีการขยายตัวในอัตราที่สูงกว่า โดยแหล่งเงินกู้หลักมาจาก ธ.ก.ส. สถาบันการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ (เช่น AEON เป็นต้น) และองค์กรการเงินกึ่งทางการ อาทิ สหกรณ์ออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

นอกจากนี้การศึกษาของพนชกร วรกรม สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2561) ที่มีการสำรวจปัญหาเกษตรกรที่เพาะปลูกข้าวโพดในจังหวัดน่าน พบปัญหาหลายประการ ได้แก่

2.4.1 ปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกินและปัญหาปัจจัยด้านฤดูกาล โดยนอกจากเกษตรกรหลายครัวเรือนจะไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง ทำให้ต้องบุกรุกป่า ซึ่งทำให้เผชิญปัญหาทางกฎหมายจากการไล่ที่และถูกดำเนินคดีแล้ว ก็ยังมีปัญหาด้านปัจจัยการผลิตและสภาพแวดล้อมในการทำเกษตรอื่นๆ อาทิ ปัญหาการขาดแคลนน้ำและอุปกรณ์การเกษตร ปัญหาคุณภาพดิน ทำให้

¹ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มาตรา 157 ระบุว่า ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

การเพาะปลูกพืชจนได้ผลผลิตสำหรับขายเพื่อให้ได้รายได้มากพอสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน และชำระค่านี้นี้ จึงเป็นไปได้ค่อนข้างยากสำหรับเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่และสภาพแวดล้อมทางการเกษตรที่มีข้อจำกัดมากและห่างไกล

2.4.2 ปัญหาการสนับสนุนของกลุ่มนายทุนและเกษตรกรพันธสัญญา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เริ่มต้นที่ดี นั่นคือ เพื่อให้เกษตรกรมีอาชีพและรายได้ ขณะเดียวกัน ก็ช่วยให้นายทุนได้รับผลผลิตตามเงื่อนไขที่ต้องการนั้น กลุ่มนายทุนมักให้การสนับสนุนทั้งด้านเงินทุน เมล็ดพันธุ์ สารเคมี และอุปกรณ์การเกษตร รวมถึงมีการรับซื้อผลผลิตคืน อย่างไรก็ตาม กลุ่มนายทุนจะไม่ได้การันตี หรือกำหนดราคาซื้อคืน ขณะที่ เมื่อเกษตรกรต้องการปัจจัยการผลิตเพิ่ม ก็จะต้องซื้อหาจากกลุ่มนายทุนดังกล่าวเช่นกัน ซึ่งการที่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาขาย รวมถึงจำนวนผลผลิตที่ชัดเจน ท่ามกลางความช่วยเหลือของภาครัฐในการจัดสรรที่ดินทำกินที่อาจมีจำนวนพื้นที่ไม่ใหญ่เพียงพอ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถประเมินความคุ้มค่าของการเพาะปลูก และก้าวเข้าสู่วงจรของการสร้างหนี้สินที่ไม่สามารถจะชำระคืนได้ ทั้งนี้การศึกษาดังกล่าวยกตัวอย่างกรณีการปลูกข้าวโพดในพื้นที่ห่างไกลของจังหวัดน่านว่า ปกติแล้ว เกษตรกรจะได้ผลผลิตข้าวโพด 1 ตันต่อไร่ในรอบการผลิต ขายได้ราคา 6-7 บาทต่อกิโลกรัม แต่มีค่าใช้จ่ายต่อไร่ประมาณ 3-4 พันบาท ซึ่งจะทำให้ได้กำไรเฉลี่ยไร่ละ 3,000 บาท ดังนั้น หากต้องการรายได้ที่ 15,000 บาทต่อเดือน จะต้องทำไร่ข้าวโพดประมาณ 60 ไร่ เนื่องจากหนึ่งปี เกษตรกรอาจสามารถเพาะปลูกได้เพียงหนึ่งฤดูกาลเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ เกษตรกรได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินเพียงประมาณ 10-30 ไร่ ดังนั้น รายได้ต่อการเพาะปลูกหนึ่งฤดูกาลจึงไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพและชำระหนี้สินเดิม ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ขาดความรู้และความสามารถในการประเมินความคุ้มค่าในภาพรวมข้างต้น

2.4.3 ปัญหาจากพฤติกรรมเกษตรกร โดยเกษตรกรจำนวนมากมีพฤติกรรมหมุนหนี้ ซึ่งมักเริ่มจากการกู้ยืมสถาบันการเงินเฉพาะกิจ ซึ่งเมื่อเกษตรกรชำระหนี้ไม่ทันและกลัวเสียประวัติเครดิตจากการผิดนัดชำระหนี้ (ซึ่งจะถูกจัดชั้นเป็นหนี้ด้อยคุณภาพ หรือเอ็นพีแอล) ก็จะไปกู้ยืมแหล่งใหม่อย่างเช่นสหกรณ์การเกษตร กองทุนหมู่บ้าน หรือแหล่งเงินกู้นอกระบบ เพื่อนำเงินมาชำระหนี้กับสถาบันการเงินเฉพาะกิจ ต่อมาเมื่อเกษตรกรชำระหนี้แหล่งเงินกู้ใหม่ดังกล่าวไม่ได้ ก็จะมาขอเข้าโครงการช่วยเหลือพิเศษของสถาบันการเงินเฉพาะกิจ ซึ่งด้วยความที่มีประวัติเครดิตดี ก็ทำให้ได้รับอนุมัติความช่วยเหลือและวงเงินกู้เพิ่มเติม เพื่อนำไปชำระหนี้ของแหล่งเงินกู้ที่ดอกเบี้ยแพง หรือถูกตามหนี้ในช่วงก่อนหน้านี้ จนกลายเป็นวงวนหนี้ที่พอกพูนขึ้น

2.4.4 ปัญหาของสถาบันการเงินผู้ปล่อยกู้ อาทิ สถาบันการเงินเฉพาะกิจจะปล่อยกู้เกษตรกรบนหลักการเดียวกับการปล่อยกู้ธุรกิจ นั่นคือ ลูกหนี้ดีก็จะได้วงเงินสินเชื่อสูง แต่การติดตามข้อมูลหรือการใช้สินเชื่ออาจไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากเกษตรกรมีแรงจูงใจที่

จะตกแต่งหรือแสดงพฤติกรรมที่เอาใจเจ้าหนี้ เพื่อเก็บประวัติที่ดีไว้และไม่อยากเสียสถานะในการกู้ยืมเงิน จึงทำให้เจ้าหนี้สถาบันการเงินไม่เห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงจากการตรวจสอบหรือเยี่ยมพื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกร

2.4.5 ปัญหาจากนโยบายของภาครัฐ โดยภาครัฐมักนิยมนโยบายที่ช่วยเรื่องการพักชำระหนี้ พื้นฟูอาชีพเดิมและสร้างอาชีพใหม่ หรือนโยบายการประกันภัยผลิตผลการเกษตร เพื่อช่วยบรรเทาภาระต้นทุนในการผลิต อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวอาจไม่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ทำกินหรือแหล่งอยู่อาศัยของเกษตรกรที่แตกต่างกัน อาทิ การสร้างอาชีพเสริม จะต้องพิจารณาขีดความสามารถของเกษตรกรและความสามารถในการย้ายถิ่นฐานด้วย ซึ่งเกษตรกรในพื้นที่ห่างไกลจะมีข้อจำกัดมากกว่า จึงลดทอนประสิทธิภาพของนโยบายดังกล่าวในทางปฏิบัติลง ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลอาจควรเน้นเรื่องนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกิน และส่งเสริมการตลาดหรือทางออกอื่นๆ ที่ถูกออกแบบให้เหมาะสมกับปัญหาและข้อจำกัดของเกษตรกรแต่ละกลุ่มด้วย

2.5 กลุ่มที่มีหนี้ในระบบ

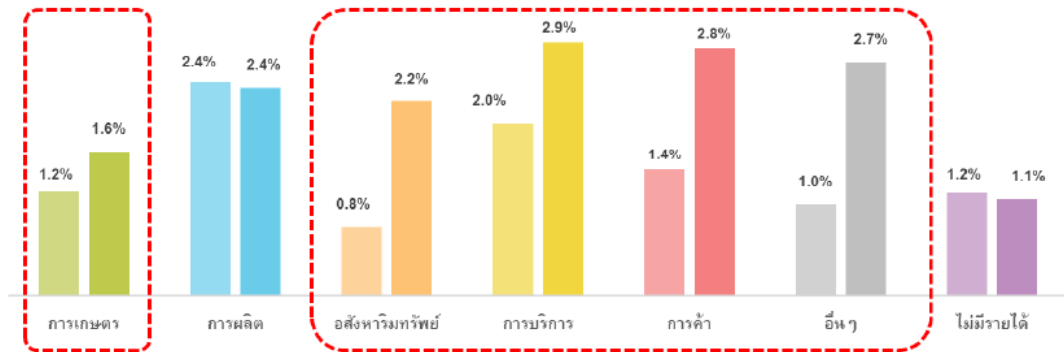
จากรายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือนปี 2563 ของธนาคารแห่งประเทศไทย (2563) สะท้อนพฤติกรรมการก่อหนี้ของคนไทยว่าเริ่มตั้งแต่อายุ 15 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ 36-60 ปี และมีอยู่ในอาชีพเกษตรและอาชีพอื่นๆ เช่น ข้าราชการ ขณะที่พฤติกรรมของครัวเรือนที่มีหนี้ในระบบนั้น ร้อยละ 12.0 ของครัวเรือนที่มีหนี้ในระบบ ไม่มีพฤติกรรมออมก่อนใช้ และร้อยละ 3.0 มีปัญหาเงินไม่พอจ่าย ซึ่งผลสำรวจดังกล่าวบ่งชี้ถึงสถานการณ์รายจ่ายเปรียบเทียบกับรายได้ว่า จำนวนครัวเรือนที่ประสบปัญหาเงินไม่พอจ่ายโดยเปรียบเทียบระหว่างผลสำรวจปี 2563 และปี 2561 เพิ่มขึ้นในทุกกลุ่มอาชีพ

ตารางที่ 3-2 สัดส่วนครัวเรือนที่ประสบปัญหาเงินไม่พอจ่าย

อาชีพ	ปี 2561	ปี 2563	การเปลี่ยนแปลงเมื่อเทียบกับช่วงก่อนหน้า (Percentage Change)
การเกษตร	56.9%	67.0%	17.6%
การผลิต	52.4%	61.7%	17.8%
อสังหาริมทรัพย์	58.7%	69.9%	18.9%
การบริการ	51.2%	62.4%	22.0%
การค้า	47.0%	59.7%	27.1%
อื่นๆ	49.2%	61.5%	24.9%
ไม่มีรายได้	41.5%	52.5%	26.3%

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563

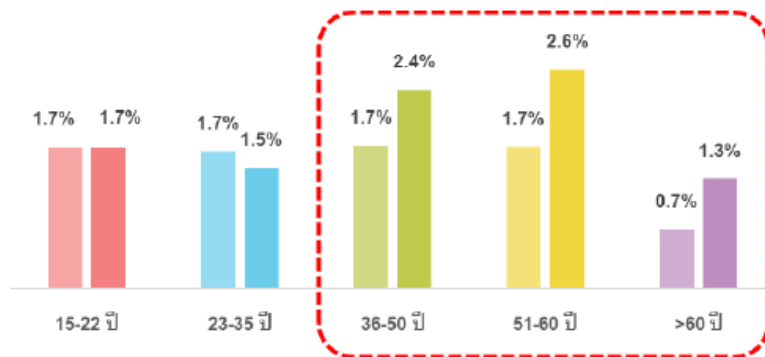
แผนภาพที่ 3-8 สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ในระบบ จำแนกตามอาชีพ

หมายเหตุ: กราฟแท่งด้านซ้าย (สีอ่อน) เป็นข้อมูลปี 2561 และ กราฟแท่งด้านขวา (สีเข้ม) เป็นข้อมูลปี 2563

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563

แผนภาพที่ 3-9 สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ในระบบ จำแนกตามอายุ

หมายเหตุ: กราฟแท่งด้านซ้าย (สีอ่อน) เป็นข้อมูลปี 2561 และ กราฟแท่งด้านขวา (สีเข้ม) เป็นข้อมูลปี 2563

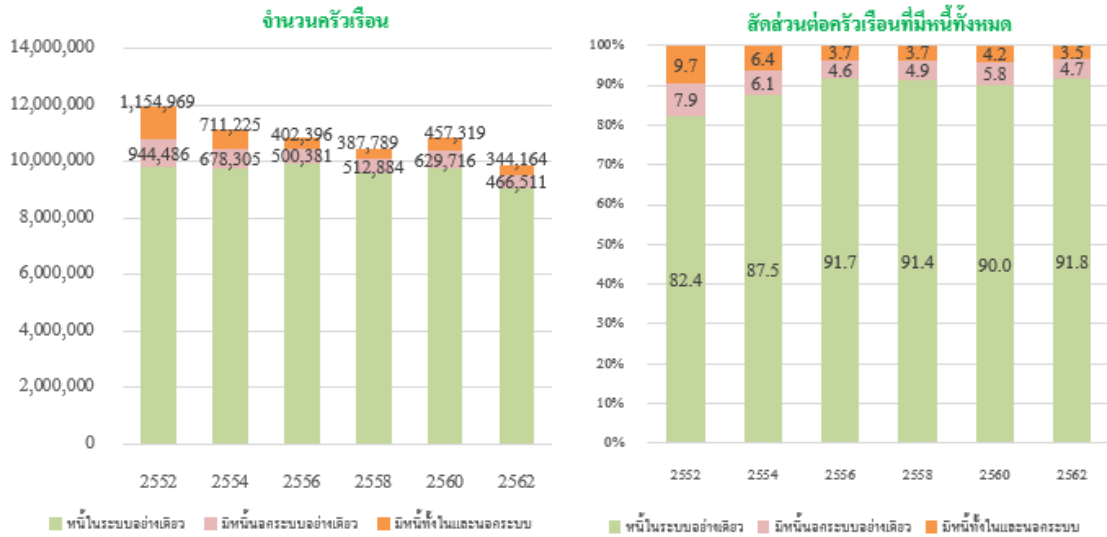
ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563

เมื่อเจาะเพิ่มลงในในกลุ่มครัวเรือนที่มีหนี้ในระบบ พบว่า คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 1.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มอาชีพเกษตร อสังหาริมทรัพย์ การบริการ การค้า และอื่นๆ เช่น ข้าราชการ ขณะที่ วัตถุประสงค์ของการกู้ยืมหนี้ในระบบนั้น อันดับหนึ่งคือเพื่อการอุปโภคบริโภค (ร้อยละ 63.9) อันดับสองคือเพื่อประกอบธุรกิจ (ร้อยละ 21.0) และอันดับสามคือเพื่อการชำระหนี้ในระบบ (ร้อยละ 6.4) โดยมีสาเหตุหลักของการใช้หนี้ในระบบคือ ได้เงินเร็ว ง่าย ขั้นตอนไม่ยุ่งยาก, ไม่ต้องมีหลักประกัน รวมถึงกู้ในระบบไม่ผ่าน

จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในช่วงปี 2552-2562 สถานการณ์หนี้ในระบบปรับตัวดีขึ้น โดยสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ในระบบอย่างเดียวนลดลงจากร้อยละ 7.9 ในปี 2552 มาที่ร้อยละ 4.7 ในปี 2562 ด้วยจำนวน 466,511 ครัวเรือน เช่นเดียวกับครัวเรือนที่มีหนี้ทั้งในและนอกระบบที่ลดลงจากร้อยละ 9.7 ในปี 2552 มาที่ร้อยละ 3.5 ในปี 2562 อย่างไรก็ตาม

ในช่วงครึ่งแรกของปี 2564 ค่าเฉลี่ยของหนี้นอกระบบต่อครัวเรือน กลับมาเพิ่มสูงขึ้นสู่ 3,807 บาท เทียบกับ 2,188 บาทจากปี 2562 ขณะที่ ในมิติของวัตถุประสงค์ของการใช้หนี้นอกระบบ จะเน้นไปที่การใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนมากขึ้น ซึ่งสร้างความกังวลให้กับทางการไทย

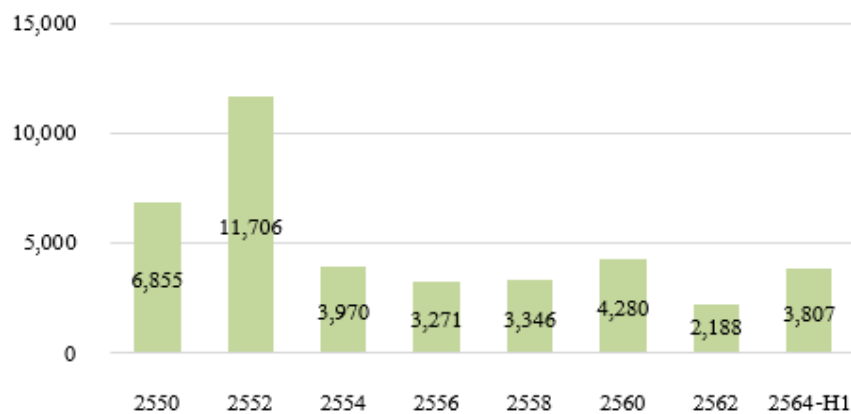
แผนภาพที่ 3-10 จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้นอกระบบ

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565

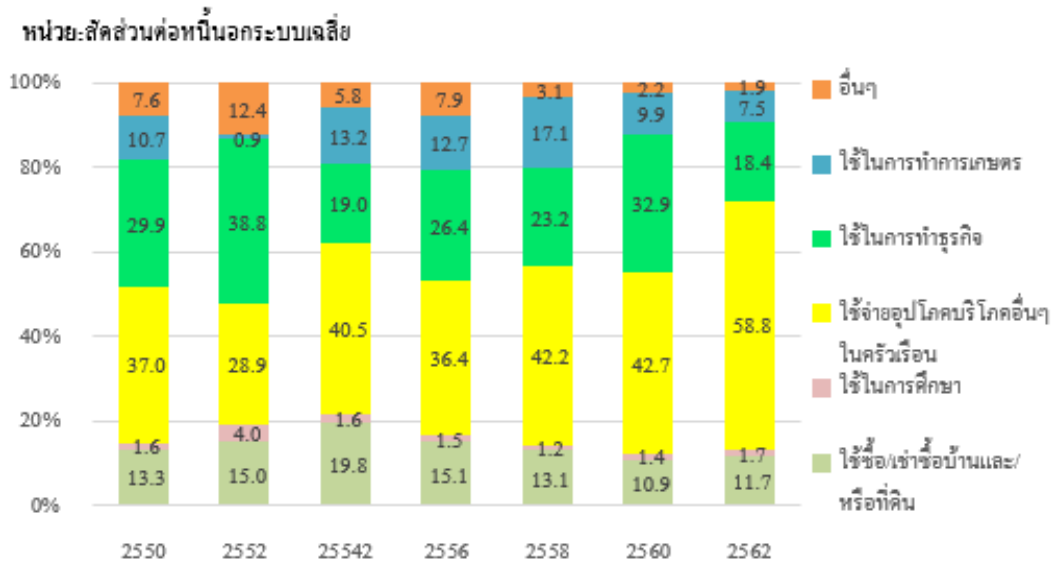
แผนภาพที่ 3-11 หนี้นอกระบบเฉลี่ยต่อครัวเรือน

หน่วย: บาท

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565

แผนภาพที่ 3-12 วัตถุประสงค์ของการใช้หนี้นอกระบบ

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565

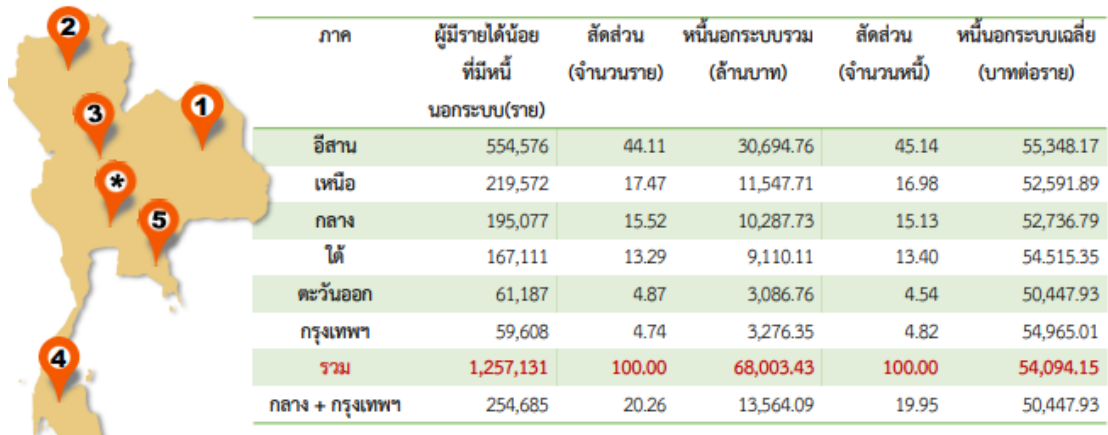
นอกจากนี้ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (2562) เปิดเผยข้อมูลสถานการณ์หนี้นอกระบบ จากฐานข้อมูลบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ที่อ้างอิงข้อมูลการสอบถามเกี่ยวกับหนี้นอกระบบ ในปี 2560 ว่าสัดส่วนผู้ใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐจำนวน 13.6 ล้านล้านคนนั้น มีผู้ที่เป็นหนี้นอกระบบอย่างเดียวประมาณร้อยละ 5.3 และเป็นหนี้ทั้งในและนอกระบบอีกร้อยละ 4.6 ขณะที่ จำนวนผู้มีรายได้น้อยที่มีหนี้นอกระบบ มีจำนวน 1,257,131 คน โดยภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคกลาง มีจำนวนผู้ที่มีหนี้นอกระบบมากที่สุด 3 อันดับแรก คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 44.11, 17.47 และ 15.52 ของจำนวนผู้มีรายได้น้อยที่มีหนี้นอกระบบทั้งหมด ตามลำดับ ส่วนจำนวนหนี้นอกระบบรวมนั้น อยู่ที่ 68,003.43 ล้านบาท และมีหนี้เฉลี่ยต่อรายที่ 54,094 ล้านบาท

ตารางที่ 3-3 จำนวนผู้มีรายได้น้อยที่มีหนี้นอกระบบจากฐานข้อมูลบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ

	จำนวนคน	ร้อยละต่อรวมทั้งสิ้น
มีหนี้ทั้งในและนอกระบบ	621,198	4.6
มีหนี้นอกระบบอย่างเดียว	722,114	5.3
มีหนี้ในระบบอย่างเดียว	4,048,233	29.7
ไม่มีหนี้	8,236,648	60.4
รวมทั้งสิ้น	13,628,193	100.0

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2562

แผนภาพที่ 3-13 สถิติผู้มีรายได้น้อยที่เป็นหนี้ในระบบ จำแนกตามภาค

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2562

สาเหตุหลักของการพึ่งพิงหนี้ในระบบมาจากการที่ประชากรเหล่านี้มีรายได้น้อยพอเพียงกับรายจ่ายและมีรายได้น้อยไม่สม่ำเสมอ ขาดทักษะในการบริหารจัดการทางการเงินในครัวเรือนให้มีประสิทธิภาพ ขาดความรู้และความระมัดระวังทางการเงินและกฎหมาย ขาดโอกาสและความสามารถในการเข้าถึงบริการทางการเงินในระบบ รวมถึงมีปัญหาเชิงพฤติกรรม เช่น คิดการพนันและอบายมุข รวมถึงใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินตัว เป็นต้น ขณะที่ ปัญหาจากการมีหนี้ในระบบ โดยเฉพาะการพึ่งพิงนายทุนและแก๊งเงินกู้ คือ ดอกเบี้ยสูงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดมาก คือ ร้อยละ 20 ต่อเดือน หรือร้อยละ 20 ต่อ 24 วัน มีการทวงถามหนี้โหด และมีสัญญาที่ไม่เป็นธรรม หวังยึดที่ดินส่วนเจ้าหนี้ในระบบที่เป็นญาติพี่น้องและคนรู้จักนั้น แม้จะมีการให้กู้แบบถือกู้ แต่ก็มีอัตราดอกเบี้ยเฉลี่ยราวร้อยละ 3-5 ต่อเดือน และไม่มีการทำเอกสารสัญญา ทำให้ผู้กู้มีโอกาสเสียเปรียบได้

กฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือน

ปัญหาหนี้สินของภาคครัวเรือนนับเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจไทย ซึ่งต้องการแนวทางการแก้ไขแบบบูรณาการและประสานความร่วมมือจากหน่วยงานทุกภาคส่วน ทั้งผู้ให้บริการผลิตภัณฑ์สินเชื่อรายย่อยที่เป็นสถาบันการเงิน (ประกอบไปด้วยธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน และบริษัทเครดิตฟองซิเออร์) สถาบันการเงินเฉพาะกิจซึ่งเป็นสถาบันการเงินของรัฐที่มีกฎหมายเฉพาะจัดตั้งขึ้น ผู้ให้บริการที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน (อาทิ บริษัทบัตรเครดิต บริษัทสินเชื่อส่วนบุคคล และบริษัทลิสซิ่ง) และสถาบันการเงินอื่นๆ ตลอดจนผู้กำกับดูแลสถาบันการเงินและผู้ให้บริการสินเชื่อรายย่อยเหล่านี้ อาทิ ธนาคารแห่งประเทศไทย กระทรวงการคลัง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหน่วยงานอื่นๆ ของภาครัฐ ทั้งนี้จะเห็นว่า ธนาคารแห่งประเทศไทยทำหน้าที่กำกับดูแลผู้ให้บริการสินเชื่อรายย่อยที่เป็นสถาบันการเงิน และผู้ให้บริการที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน

เฉพาะในส่วนของบริษัทบัตรเครดิตและบริษัทสินเชื่อส่วนบุคคล และตรวจสอบผลการดำเนินงานและความเสี่ยงของสถาบันการเงินเฉพาะกิจตามที่ได้รับมอบหมายจากกระทรวงการคลังเท่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมการกำกับดูแลไปถึงหนี้สินภาคครัวเรือนในส่วนที่เป็นการกู้ยืมจากแหล่งอื่น

แผนภาพที่ 3-14 ผู้ให้บริการทางการเงินภายใต้การกำกับดูแลของ ธปท.

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565

ในช่วงที่ประเทศไทยเผชิญกับสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) สถานะทางเศรษฐกิจของประชาชนอ่อนแอลง และส่งผลกระทบต่อหนี้ครัวเรือนไทยกลายเป็นประเด็นที่เปราะบางมากขึ้น ดังนั้นเพื่อให้การแก้ไขสถานการณ์หนี้ครัวเรือนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นระบบ และเป็นธรรม เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2564 นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้ลงนามในคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการกำกับการแก้ไขหนี้สินของประชาชนรายย่อยขึ้น รวม 22 คน โดยคณะกรรมการกำกับการแก้ไขหนี้สินของประชาชนรายย่อยจะมีบทบาทหน้าที่ในการศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำข้อเสนอแนะในการแก้ไขสถานการณ์หนี้ครัวเรือน เพื่อเสนอต่อนายกรัฐมนตรีพิจารณา ซึ่งคณะกรรมการกำกับการแก้ไขหนี้สินของประชาชนรายย่อย มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. รองนายกรัฐมนตรี (นายสุพัฒนพงษ์ พันธ์มีเชาว์)	ประธานกรรมการ
2. ปลัดกระทรวงการคลัง	กรรมการ
หรือรองปลัดกระทรวงการคลังที่ได้รับมอบหมาย	
3. ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
หรือรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการที่ได้รับมอบหมาย	
4. ปลัดกระทรวงยุติธรรม	กรรมการ
5. เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา	กรรมการ
6. เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน	กรรมการ

7. เลขธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	กรรมการ
8. เลขธิการสำนักงานศาลยุติธรรม	กรรมการ
9. อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์	กรรมการ
10. เลขธิการคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค	กรรมการ
11. ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง	กรรมการ
12. ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย	กรรมการ
13. ผู้อำนวยการสำนักงานบริหารนโยบายของนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
14. ผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ	กรรมการ
15. ประธานสมาคมธนาคารไทย	กรรมการ
16. ประธานกรรมการสมาคมสถาบันการเงินของรัฐ	กรรมการ
17. นายวิโรฒ สันติประภพ	กรรมการ
18. นายวิทย์ รัตนกร	กรรมการ
19. เลขธิการ ก.พ.ร.	กรรมการ และเลขานุการ
20. รองเลขธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติที่ได้รับมอบหมาย	กรรมการและผู้ช่วย เลขานุการ
21. นางสาวสภัทร์พร ธรรมภรณ์พิลาศ	กรรมการและผู้ช่วย เลขานุการ
22. นายจจร ณะแพสย์	กรรมการและผู้ช่วย เลขานุการ

จากการที่รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือนว่าเป็นหนึ่งในปัญหาระยะยาวของเศรษฐกิจไทย จึงได้ประกาศให้ปี 2565 เป็นปีแห่งการแก้ไขปัญหานี้ครัวเรือนของประชาชนรายย่อย ดังนั้นหลายหน่วยงาน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ธนาคารแห่งประเทศไทย และสถาบันการเงิน ได้ร่วมมือกันปรับปรุงกฎหมาย แก้ไขแนวทางปฏิบัติ และออกมาตรการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือภาคประชาชน โดยในส่วนของคณะกรรมการกำกับการแก้ไขหนี้สินของประชาชนรายย่อยได้มีการกำหนดและเร่งแก้ไขปัญหานี้ครัวเรือนของประชาชนในหลายๆ ด้านด้วยกัน อันได้แก่

1. การแก้ไขปัญหานี้กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) โดยได้มีการปรับปรุงรูปแบบการจ่ายชำระหนี้คืนจากรายปีเป็นรายเดือน ขยายเวลาการผ่อนชำระสูงสุด ปรับปรุงลำดับ

การตัดชำระหนี้ การปรับลดอัตราดอกเบี้ยผิคนัดชำระ การยกเลิกผู้ค้ำประกัน การปรับโครงสร้างหนี้ รวมถึงการเพิ่มโอกาสในการกู้ยืมเงิน กยศ. โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 รูปแบบการจ่ายชำระคืน จากเดิมที่จ่ายคืนเป็นรายปี ให้เปลี่ยนเป็นรายเดือน และจากเดิมที่ต้องจ่ายชำระเพิ่มขึ้นทุกปี เป็นชำระคืนค่างวดแบบเฉลี่ยเท่ากันทุกเดือน อีกทั้ง ยังมี การขยายระยะเวลาการผ่อนชำระจากเดิมสูงสุดที่ 15 ปี เป็น 25 ปี ขึ้นอยู่กับขนาดของวงเงินกู้

1.2 การเริ่มชำระหนี้ จากเดิมที่กำหนดให้ผู้กู้จะต้องเริ่มชำระหนี้คืนหลังจากจบการศึกษา 2 ปี ให้เป็นการเริ่มชำระหนี้หลังจากมีงานทำ

1.3 ลำดับการตัดชำระหนี้ โดยจะนำไปตัดเงินต้นก่อน แล้วจึงนำมาตัดดอกเบี้ย ซึ่งแต่เดิมจะเป็นการตัดดอกเบี้ยผิคนัดชำระและดอกเบี้ยตามสัญญา ก่อน แล้วจึงนำมาตัดเงินต้น

1.4 ปรับลดอัตราดอกเบี้ยผิคนัดชำระหนี้ จากเดิมร้อยละ 18 ต่อปี ให้เหลือร้อยละ 2 ต่อปี โดยแบ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยตามสัญญาร้อยละ 1 และดอกเบี้ยผิคนัดชำระส่วนเพิ่มอีกร้อยละ 1

1.5 การยกเลิกผู้ค้ำประกันสำหรับการกู้ยืมเพื่อการศึกษา นับตั้งแต่ปีการศึกษา 2564 เป็นต้นไป

1.6 ปรับโครงสร้างหนี้ให้กับผู้ที่มีปัญหา โดยคำนวณยอดหนี้คงค้างใหม่ตามกฎเกณฑ์ใหม่ข้างต้น เพื่อให้ลูกหนี้มีภาระหนี้คงเหลือลดลง

1.7 การเพิ่มหลักสูตรที่เกี่ยวกับการฝึกอาชีพระยะสั้นให้สามารถกู้ยืมเงินจาก กยศ. ได้

1.8 การจัดให้มีข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกเรียน โดยจะสอบถามความเห็นจากผู้กู้ กยศ. เกี่ยวกับสถานศึกษาที่เคยเรียน

2. การกำหนดให้การไถ่ถอนและการปรับโครงสร้างหนี้เป็นวาระของประเทศ โดยเน้นไปที่ลูกหนี้ของสถาบันการเงินเฉพาะกิจ (SFIs) โดยทางธนาคารแห่งประเทศไทยได้ออกประกาศเรื่อง “การปรับปรุงโครงสร้างหนี้สำหรับลูกหนี้ของสถาบันการเงินเฉพาะกิจอย่างยั่งยืน” เพื่อช่วยให้ SFIs สามารถปรับปรุงโครงสร้างหนี้แบบระยะยาวให้แก่ลูกหนี้ โดยไม่มีข้อกีดขวางด้านการถูกลงโทษตามกฎหมายจากการที่ทำให้รัฐเสียหาย อาทิ การปรับปรุงกำหนดงวดการจ่ายคืนหนี้ให้สอดคล้องกับรายได้ที่ลดลงของลูกหนี้ และให้ลูกหนี้ทยอยชำระหนี้เพิ่มขึ้นเมื่อมีรายได้กลับมา ทั้งนี้ประกาศดังกล่าวมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2565 เป็นต้นไป

3. การแก้ไขปัญหาหนี้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ โดยได้ปรับปรุงแนวทางกำกับทวงถามหนี้และแก้ไขหนี้เช่าซื้อ ดังนี้

3.1 คณะกรรมการกำกับการทวงถามหนี้ได้ประกาศอัตราค่าธรรมเนียมหรือค่าใช้จ่ายในการทวงถามหนี้ เพื่อคุ้มครองลูกหนี้ไม่ให้ถูกเรียกเก็บเงินในการทวงถามเกินความจำเป็น ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 14 กันยายน 2564

3.2 คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) ได้ปรับปรุงแก้ไขประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาฯ เพื่อช่วยเหลือผู้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ โดยกำหนดอัตราดอกเบี้ยไม่ให้สูงกว่าความเสี่ยงที่แท้จริง และปรับปรุงเงื่อนไขการยึดและการคืนรถให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น รวมถึงกำหนดแนวทางคดียอดหนี้เช่าซื้อคงเหลือ กรณีที่มีการคืนรถหรือการที่เจ้าหนี้ยึดคืนให้มีความเป็นธรรม

4. การแก้ไขปัญหาหนี้สินข้าราชการ โดยเฉพาะข้าราชการครูและข้าราชการตำรวจ โดยมีแนวทางแก้ไขดังนี้

4.1 สำหรับข้าราชการครู ทางกระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดแนวทางแก้ไข 4 ด้าน คือ

4.1.1 ขยายขอลดหนี้โดยใช้ทรัพย์สินและรายได้ในอนาคตรองครู อาทิ การนำเงินกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (กบข.) ในส่วนที่สมาชิกสะสมหรือเงินบำเหน็จตกทอด มาชำระหนี้บางส่วน เพื่อให้ยอดหนี้ลดลงและสามารถชำระคืนได้จากเงินเดือน ซึ่งปัจจุบัน ทางสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกากำลังศึกษาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการนำรายได้ในอนาคตของข้าราชการบางส่วนมาใช้ลดหนี้

4.1.2 ปรับดอกเบี้ยเงินกู้ให้ลดลงไม่เกินร้อยละ 5 เพื่อให้สอดคล้องกับสินเชื่อหักเงินเดือนข้าราชการที่มีความเสี่ยงต่ำ

4.1.3 ปรับลดค่าธรรมเนียมทำประกันชีวิตและการค้าประกันโดยบุคคลที่ไม่จำเป็น โดยสามารถนำทรัพย์สินที่มีหรือรายได้ในอนาคตมาค้ำประกันเงินกู้ได้

4.1.4 ยกเว้นระบบการตัดเงินเดือนของข้าราชการให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมมากขึ้น ซึ่งขึ้นอยู่กับหน่วยงานต้นสังกัดที่ทำหน้าที่หักเงินเดือนเพื่อนำมาชำระหนี้

4.2 สำหรับข้าราชการตำรวจ โดยปัจจุบัน สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้ขอความร่วมมือไปยังสหกรณ์ออมทรัพย์ตำรวจเพื่อช่วยเหลือข้าราชการที่เป็นสมาชิกในการพักชำระหนี้เงินต้น ปรับลดอัตราดอกเบี้ยหนี้รายเดือน การจัดทำโครงการปล่อยเงินกู้ระยะสั้นดอกเบี้ยต่ำเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายให้กับสมาชิกในครอบครัว และการลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ให้กับสมาชิกที่มีหนี้เงินกู้

5. การปรับลดและทบทวนโครงสร้างและเพดานอัตราดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียม และการออกมาตรการคุ้มครองสิทธิของลูกหนี้ โดยที่ผ่านมา ทางธนาคารแห่งประเทศไทยได้ทบทวนและปรับลดเพดานอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ โดยเฉพาะสินเชื่อส่วนบุคคลอย่างต่อเนื่อง (ส่วน

กระทรวงการคลังได้ปรับลดเพดานอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สินเชื่อพีโกไฟแนนซ์) รวมถึงได้กำหนดแนวปฏิบัติสำหรับการปล่อยสินเชื่ออย่างรับผิดชอบและเป็นธรรม ออกมาตรการแก้ไขหนี้ระยะยาว มาตรการสนับสนุนการรีไฟแนนซ์และการรวมหนี้ เพื่อลดภาระดอกเบี้ยและค่าวงในระยะเวลา

6. การแก้ไขปัญหาหนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล ผ่าน โครงการคลินิกแก้หนี้ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างธนาคารแห่งประเทศไทยและสถาบันการเงินกว่า 35 แห่ง ทั้งนี้คลินิกแก้หนี้จะเน้นแก้ไขปัญหาหนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล โดยจะมีบริษัท บริหารสินทรัพย์ สุขุมวิท จำกัด (บบส.) เป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ทุกราย ทั้งที่เป็นสถาบันการเงินและมีใช้สถาบันการเงิน (Non-Bank) นอกจากนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยยังมีการร่วมมือกับกรมบังคับคดีจัดมหกรรมไกล่เกลี่ยหนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล และร่วมกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) และผู้ให้บริการเช่าซื้อรถยนต์ 12 แห่ง จัดมหกรรมไกล่เกลี่ยหนี้เช่าซื้อรถยนต์ ในช่วงที่ผ่านมาด้วยเช่นกัน

7. การแก้ไขปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของประชาชนรายย่อยและ SMEs โดยทางธนาคารแห่งประเทศไทยและกระทรวงการคลังได้มีมาตรการเพิ่มสภาพคล่องให้แก่ SMEs ผ่านโครงการ Soft loan และสินเชื่อฟื้นฟูของธนาคารแห่งประเทศไทย ขณะที่ธนาคารออมสินก็เป็นหน่วยงานหลักในการจัดตั้งบริษัทให้บริการสินเชื่อขายฝากที่ดินที่มีดอกเบี้ยต่ำ เพื่อลดภาระดอกเบี้ยและเสริมสภาพคล่องให้แก่ประชาชนรายย่อยที่มีความจำเป็นในยามฉุกเฉิน อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้ ทางธนาคารที่ดินจะต้องเข้ามามีบทบาทต่อเนื่องจากธนาคารออมสิน หากลูกหนี้ไม่สามารถไถ่ถอนการขายฝากได้ทัน เพื่อไม่ให้ประชาชนต้องเสียที่ดินทำกิน

8. การปรับปรุงขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมเพื่อเอื้อให้เกิดการแก้ไขปัญหาหนี้สิน โดยสำนักงานศาลยุติธรรมได้จัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางธุรกิจและการเงิน ซึ่งจะเน้นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทผ่านระบบออนไลน์เป็นหลัก ขณะที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และกรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม ร่วมกับธนาคารแห่งประเทศไทย และหน่วยงานเครือข่าย ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยหนี้ที่เกิดขึ้นในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชั้นบังคับคดี อีกทั้งยังมีการดำเนินงานมหกรรมไกล่เกลี่ยหนี้บัตรเครดิตผ่านช่องทางออนไลน์เพื่อช่วยให้ลูกหนี้บัตรเครดิตที่มีคำพิพากษาแล้ว สามารถเจรจากับเจ้าหนี้เพื่อหาทางออกและเลี่ยงการถูกยึดทรัพย์

นอกจากนี้ หากมองย้อนกลับไปจะพบว่า ภาครัฐได้มีความพยายามแก้ไขข้อกฎหมายด้านการค้าประกันและจำนอง เพื่อคุ้มครองสิทธิและให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ค้าประกันและผู้จำนอง ซึ่งไม่ใช่ลูกหนี้ชั้นต้นมากขึ้น ผ่านพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2557 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 12 กุมภาพันธ์ 2558 เป็นต้นมา เนื่องจากที่ผ่านมา

เจ้าหนี้ซึ่งเป็นสถาบันการเงินหรือผู้ให้บริการกู้ยืมเงิน มักให้ผู้ค้ำประกันหรือผู้จำนองต้องรับผิดชอบเสมือนเป็นลูกหนี้ชั้นต้น จึงอาจทำให้ผู้ค้ำประกันและผู้จำนองอาจกลายเป็นผู้ที่ต้องถูกยึดทรัพย์ หรือถูกฟ้องล้มละลายเป็นจำนวนมาก ในกรณีที่ลูกหนี้ชั้นต้นไม่สามารถชำระหนี้ตามสัญญาได้ ทั้งนี้ ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้มีการแก้ไขสาระสำคัญของอันจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ค้ำประกัน ดังนี้

1. ผู้ค้ำประกันจะรับผิดชอบเฉพาะหนี้หรือสัญญาที่ระบุไว้เท่านั้น นั่นเท่ากับว่าสัญญาค้ำประกันจะต้องระบุหนี้หรือสัญญาที่ค้ำประกันไว้โดยชัดเจน หากไม่ชัดเจน ผู้ค้ำประกันอาจไม่ต้องรับผิดชอบก็ได้

2. ข้อตกลงใดที่กำหนดให้ผู้ค้ำประกันต้องรับผิดชอบเช่นเดียวกับลูกหนี้ร่วม หรือในฐานะที่เป็นลูกหนี้ร่วม ข้อตกลงนั้นจะเป็น โฆษะ แสดงให้เห็นว่า ผู้ค้ำประกันจะรับผิดชอบเฉพาะในส่วนของผู้ค้ำประกันตามสัญญาเท่านั้น

3. เมื่อลูกหนี้ผิดนัด ให้เจ้าหนี้มีหนังสือบอกกล่าวไปยังผู้ค้ำประกันภายใน 60 วัน นับตั้งแต่วันที่ลูกหนี้ผิดนัด โดยเจ้าหนี้จะไม่สามารถเรียกให้ผู้ค้ำประกันชำระหนี้ก่อนที่หนังสือบอกกล่าวจะไปถึงผู้ค้ำประกัน และหากเจ้าหนี้ไม่ได้มีจดหมายบอกกล่าว ผู้ค้ำประกันจะหลุดพ้นจากความรับผิดชอบในดอกเบี้ยและค่าสินไหมทดแทน ตลอดจนค่าภาระคิดค้นต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่พ้นกำหนดเวลา

4. เมื่อเจ้าหนี้เรียกให้ผู้ค้ำประกันชำระหนี้ ผู้ค้ำประกันอาจชำระหนี้ทั้งหมด หรือสามารถใช้สิทธิชำระหนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการในการชำระหนี้ที่ลูกหนี้มีอยู่กับเจ้าหนี้ก่อนผิดนัดชำระ หรือชำระเฉพาะในส่วนที่ต้องรับผิดชอบก็ได้ และระหว่างที่ผู้ค้ำประกันชำระหนี้ตามเงื่อนไข เจ้าหนี้จะไม่สามารถเรียกดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นจากการที่ลูกหนี้ผิดนัดชำระ

5. สำหรับผู้จำนองที่จำนองทรัพย์สินของตนเองไว้เพื่อประกันหนี้ของบุคคลอื่น ก็ไม่ต้องรับผิดชอบหนี้ที่เกินราคาทรัพย์สินที่จำนองในเวลาที่ยังบังคับจำนองหรือเอาทรัพย์สินจำนองหลุด

6. เมื่อจะบังคับเอาสินทรัพย์ที่จำนองไว้ ผู้รับจำนองต้องมีหนังสือบอกกล่าวไปยังลูกหนี้ก่อนว่าให้ชำระหนี้ภายในเวลาอันสมควรซึ่งต้องไม่น้อยกว่า 60 วันนับแต่วันที่ลูกหนี้ได้รับคำบอกกล่าว และหากเป็นกรณีผู้จำนองซึ่งจำนองทรัพย์สินของตนเองไว้เพื่อประกันหนี้ของบุคคลอื่นต้องชำระ ผู้รับจำนองต้องส่งหนังสือบอกกล่าวดังกล่าวให้ผู้จำนองทราบภายใน 15 วันนับแต่วันที่ส่งหนังสือแจ้งให้ลูกหนี้ทราบ โดยหากเจ้าหนี้ไม่ได้กระทำตามดังกล่าว ผู้จำนองก็จะต้องหลุดพ้นจากความรับผิดชอบในดอกเบี้ยและค่าสินไหมทดแทนที่ลูกหนี้ค้างชำระ ตลอดจนค่าภาระอื่นๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากพ้นกำหนดเวลา

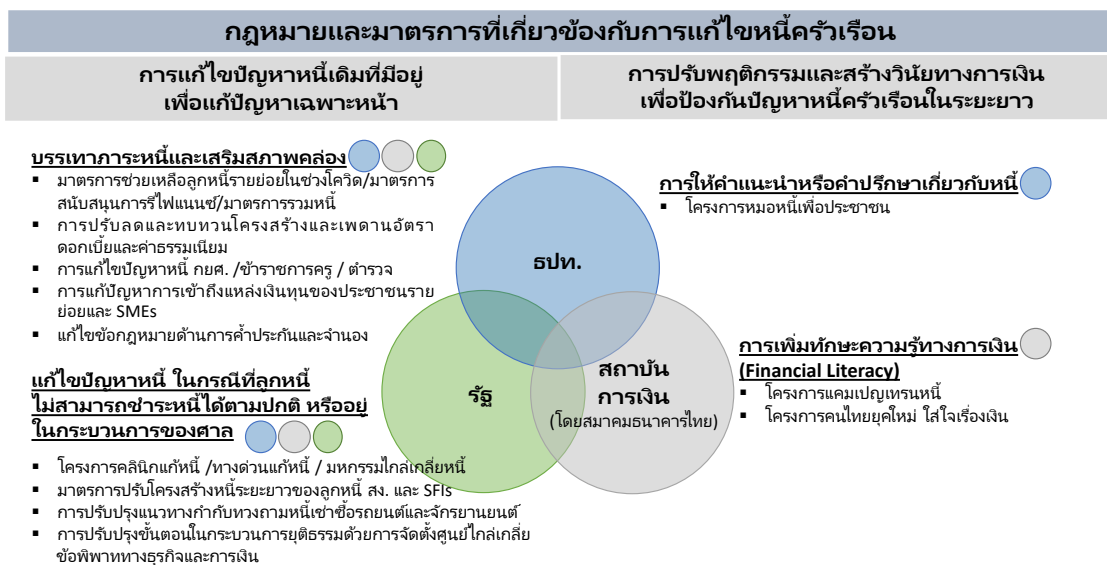
7. หลังจากที่หนี้ถึงกำหนดชำระ หากไม่มีการจ่ายชำระอื่นหรือบุริมสิทธิอื่น ผู้จ่ายชำระมีสิทธิแจ้งหนังสือไปยังผู้รับชำระ เพื่อให้ผู้รับชำระดำเนินการให้มีการขายทอดตลาดทรัพย์สินที่จ่ายชำระไว้ โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีต่อศาล เพราะผู้จ่ายชำระเป็นฝ่ายเร่งรัดเอง และผู้รับชำระจะต้องดำเนินการขายทอดตลาดทรัพย์สินที่จ่ายชำระภายใน 1 ปี นับตั้งแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้งนั้น

นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น ธนาคารแห่งประเทศไทยยังมีการออกมาตรการช่วยเหลือลูกหนี้รายย่อยที่ได้รับผลกระทบจากโรคโควิด-19 อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมาตรการในระยะแรกเป็นมาตรการระยะสั้นที่มีลักษณะเป็นการพักหรือลดภาระการชำระหนี้ ตลอดจนช่วยเหลือลูกหนี้รายย่อยในการรักษาสภาพคล่องเดิมและเติมเงินใหม่ อาทิ การปรับลดอัตราผ่อนชำระขั้นต่ำสำหรับบัตรเครดิต การขยายวงเงินสำหรับสินเชื่อส่วนบุคคล และต่อมาได้ปรับเปลี่ยนมาเน้นให้สถาบันการเงินปรับปรุงโครงสร้างหนี้แบบระยะยาวเพื่อช่วยเหลือลูกหนี้รายย่อยทุกประเภทให้มีการจ่ายคืนหนี้ให้สอดคล้องกับรายได้ปัจจุบัน นอกจากนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยยังมีการออกมาตรการอื่นๆ เป็นการชั่วคราวซึ่งจะมีผลบังคับใช้ถึงสิ้นปี 2566 อาทิ การกำหนดห้ามสถาบันการเงินเรียกเก็บค่าปรับจากการไถ่ถอนสินเชื่อส่วนบุคคลและสินเชื่อรายย่อยเพื่อการประกอบอาชีพภายใต้การกำกับก่อนครบกำหนดเพื่อสนับสนุนการรีไฟแนนซ์ และปรับปรุงแนวทางการรวมหนี้รายย่อยด้วยการนำหลักประกันของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ในการช่วยลดภาระดอกเบี้ยและค่างวดในระยะยาว ซึ่งสำหรับมาตรการในส่วนนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีการผ่อนปรนหลักเกณฑ์การกำกับดูแล ทั้งการจัดชั้นหนี้ การกันเงินสำรอง และการดำรงเงินกองทุนเพื่อช่วยลดต้นทุนให้กับสถาบันการเงินที่ช่วยเหลือลูกหนี้ สำหรับโครงการอื่นๆ ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยมีการดำเนินการควบคู่ไปพร้อมกัน ได้แก่ ทางด่วนแก้หนี้ซึ่งเป็นช่องทางให้ลูกหนี้มาลงทะเบียน โดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะเป็นตัวกลางช่วยรับเรื่อง ส่งข้อมูล และติดต่อกับสถาบันการเงินของลูกหนี้ (แต่ข้อตกลงยังขึ้นอยู่กับเจรจาระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้) และโครงการหมอบนี้เพื่อประชาชน โดยจะเป็นการแนะนำการแก้ไขหนี้รายย่อยและธุรกิจผ่านมาตรการช่วยเหลือต่างๆ ของธนาคารแห่งประเทศไทย รวมถึงการให้ความรู้ และแนะนำแนวทางการสร้างรายได้เพิ่มเติมด้วยการนำเสนอแนวคิดและแนวทางในการหารายได้เสริม

นอกเหนือจากบทบาทของภาครัฐในการร่วมกันแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนต่างๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในส่วนของภาคเอกชนโดยสมาคมธนาคารไทย ก็มีส่วนสำคัญในการร่วมออกมาตรการช่วยเหลือภาคประชาชนในการแก้ไขหนี้ครัวเรือนกับธนาคารแห่งประเทศไทย และยังได้มีการให้ความรู้ทางการเงินแก่ประชาชน เพื่อให้มีการวางแผนและบริหารการเงินที่ดีและปรับพฤติกรรมค่าใช้จ่าย ผ่านโครงการแคมเปญเทรนนิ่ง ซึ่งเป็นโครงการเริ่มต้นของการเพิ่มทักษะ

ความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) แก่ภาคประชาชน โดยเน้นการสร้างความตระหนักของสังคมในประเด็นการบริหารจัดการหนี้และการมีวินัยในการใช้จ่ายผ่านสโลแกนว่า “ให้ภาระผ่อนหนี้ไม่เกินร้อยละ 40 ของรายได้ต่อเดือน” อีกทั้ง ยังได้จัดทำโครงการคนไทยยุคใหม่ ใส่ใจเรื่องเงิน โดยให้พนักงานธนาคารมีบทบาทเป็น The Trainer เพื่อถ่ายทอดความรู้ทางการเงินให้แก่นักศึกษาชั้นปีที่ 3 และ 4 โดยครอบคลุมความรู้ด้านที่มาของรายได้ การออม การกู้ยืม การลงทุน และการวางแผนการเงินในชีวิตประจำวัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนักรู้ ความเข้าใจ และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงินที่เหมาะสมของคนรุ่นใหม่ต่อไป

แผนภาพที่ 3-15 กฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขหนี้ครัวเรือน

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

การเข้าถึงบริการสินเชื่อและปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อของภาคครัวเรือนไทย

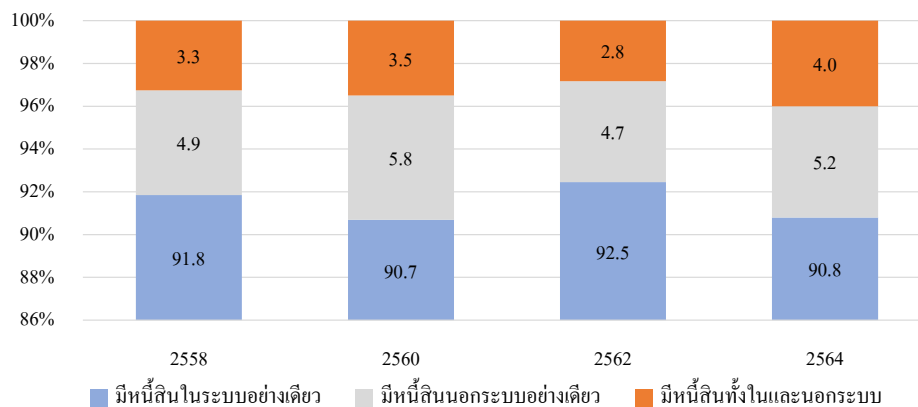
1. การเข้าถึงและการใช้บริการสินเชื่อของภาคครัวเรือนไทย

1.1 รายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน โดยธนาคารแห่งประเทศไทย จากรายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือนปี 2563 ซึ่งครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือเป็นตัวแทนของครัวเรือนอายุ 15 ปีขึ้นไปจำนวน 11,889 ครัวเรือนในทุกภูมิภาคของประเทศไทย พบว่า ความสามารถในการเข้าถึงบริการการเงิน และการใช้บริการทางการเงินของครัวเรือนในภาพรวมเพิ่มมากขึ้นในปี 2563 เมื่อเทียบกับผลสำรวจในปี 2561 โดยบริการทางการเงินที่ครัวเรือนเข้าถึงและใช้บริการมากที่สุด ได้แก่ การชำระเงิน เงินฝาก/เงินออม การโอนเงิน และสินเชื่อ (ไม่รวมบัตรเครดิต) ตามลำดับ

สำหรับบริการบัตรเครดิตนั้น แม้มีสัดส่วนไม่สูงเมื่อเทียบกับการใช้บริการทางการเงินในด้านอื่นๆ ของครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ผลสำรวจในช่วงระหว่างปี 2559-2563 พบว่า สัดส่วนการให้บริการบัตรเครดิตของครัวเรือนทยอยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยจากในผลสำรวจปี 2559 การให้บริการบัตรเครดิตของครัวเรือนมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 8.3 ได้ขยับขึ้นมามีสัดส่วนที่ร้อยละ 9.3 ในปีผลสำรวจปี 2561 และขยับขึ้นต่อเนื่องอีกครั้งมาอยู่ที่ร้อยละ 12.2 ในผลสำรวจปี 2563

1.2 ข้อมูลการเข้าถึงและใช้แหล่งเงินกู้ทั้งในและนอกระบบจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์การเข้าถึงแหล่งเงินกู้ของภาคครัวเรือนไทย โดยใช้ข้อมูลจากฐานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ร้อยละ 52.7 ของครัวเรือนในผลสำรวจปี 2564 เป็นครัวเรือนที่มีหนี้สิน หรือคิดเป็นจำนวนประมาณ 11.76 ล้านครัวเรือน ขยับขึ้นจากผลสำรวจในปี 2562 ที่พบว่า ครัวเรือนที่มีหนี้สินมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 46.3 หรือประมาณ 9.88 ล้านครัวเรือน ซึ่งจากภาพดังกล่าว สะท้อนว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ตั้งแต่ปี 2563 ซึ่งมีผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจในวงกว้าง ได้ส่งผลกระทบต่อมายังฐานะทางการเงินของประชาชนรายย่อย และทำให้สภาวะเปราะบางทางการเงินของภาคครัวเรือนไทยมีความรุนแรงขึ้น

แผนภาพที่ 3-18 แหล่งเงินกู้ของครัวเรือน

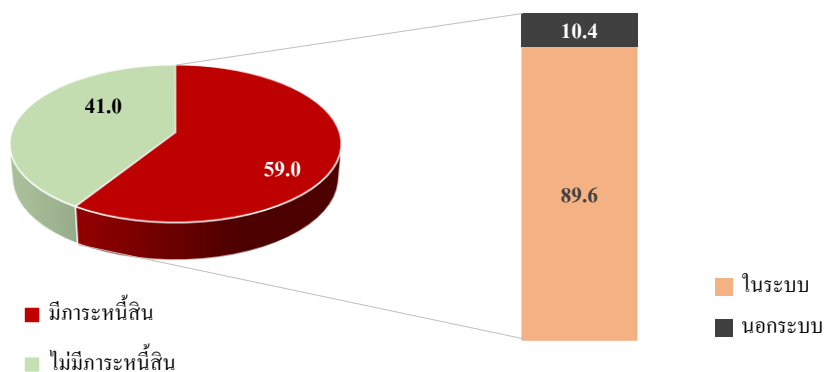
ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565

เมื่อพิจารณาแหล่งเงินกู้ของครัวเรือนทั่วประเทศที่มีหนี้สิน โดยจำแนกเป็นหนี้สินในระบบ ซึ่งตามนิยามของสำนักงานสถิติ หมายถึง หนี้สินที่กู้ยืมจากธนาคาร สถาบันการเงิน สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือเป็นสวัสดิการของสำนักงาน หรือดำเนินการโดยหน่วยงานภาครัฐ (เช่น กองทุนหมู่บ้าน) โดยมีอัตราดอกเบี้ยไม่เกินที่กฎหมายกำหนด และหนี้สินนอกระบบ ซึ่งหมายถึง หนี้สินที่กู้ยืมจากบุคคลธรรมดา เช่น นายทุนเงินกู้ พ่อค้าคนกลาง ญาติ เพื่อนบ้าน โดยมี

อัตราดอกเบี้ยเป็นไปตามที่ผู้ให้กู้กำหนด พบว่า คริวเรือนไทยส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงและใช้แหล่งเงินกู้ในระบบ โดยข้อมูลจากผลสำรวจล่าสุดในปี 2564 สะท้อนว่า คริวเรือนที่มีหนี้สินในระบบเพียงแหล่งเดียวยังคงมีสัดส่วนมากที่สุด โดยมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 90.8 แต่ชะลอลงเล็กน้อยจากที่มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 92.5 ในผลสำรวจปี 2562 ขณะที่เมื่อมีข้อสังเกตว่า ในช่วงที่ต้องรับมือกับวิกฤตโควิด-19 ภาคคริวเรือนมีการพึ่งพาแหล่งเงินกู้นอกระบบเพิ่มมากขึ้น โดยคริวเรือนที่มีหนี้นอกระบบเพียงแหล่งเดียวมีสัดส่วนร้อยละ 5.2 ในปี 2564 ขยับขึ้นจากสัดส่วนร้อยละ 4.7 ในผลสำรวจปี 2562 ขณะที่คริวเรือนที่มีหนี้สินทั้งในและนอกระบบมีสัดส่วนร้อยละ 4.0 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 2.8 ในผลสำรวจปี 2562

1.3 ข้อมูลการเข้าถึงและใช้แหล่งเงินกู้ทั้งในและนอกระบบจากผลสำรวจของผู้วิจัย ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชนในช่วงต้นปี 2565 โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นหัวหน้าคริวเรือน หรือตัวแทนคริวเรือนในกรุงเทพฯและปริมณฑล ตลอดจนภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ จำนวนทั้งสิ้น 417 ราย โดยผลสำรวจของผู้วิจัย พบว่า คริวเรือน/ประชาชนส่วนใหญ่มีภาวะหนี้สิน หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 59.0 ของกลุ่มตัวอย่าง ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่หรือประมาณร้อยละ 89.6 เป็นหนี้กับสถาบันการเงินและผู้ให้บริการสินเชื่อในระบบ ขณะที่สัดส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ 10.4 เป็นหนี้กับผู้ปล่อยกู้นอกระบบ และญาติ ซึ่งภาพดังกล่าวสอดคล้องกับภาพที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของคริวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

แผนภาพที่ 3-19 การเข้าถึงและใช้แหล่งเงินกู้ ทั้งในและนอกระบบจากผลสำรวจของผู้วิจัย

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

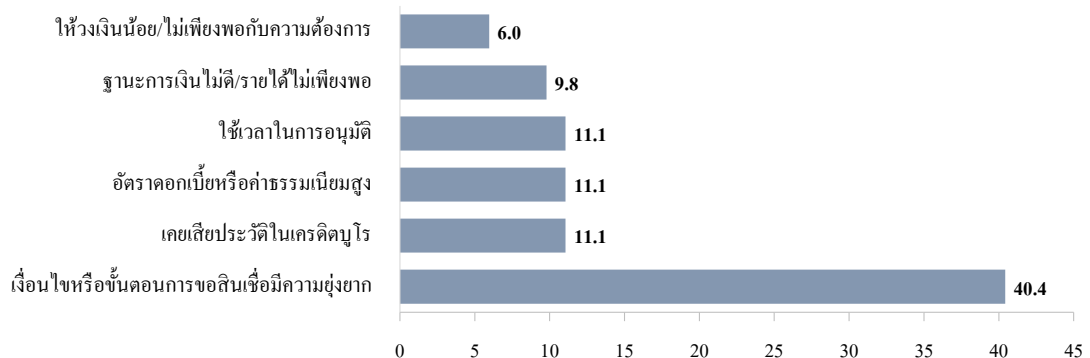
เมื่อพิจารณาเฉพาะแหล่งกู้ยืมเงินในระบบ พบว่า คริวเรือน/ประชาชนส่วนใหญ่ราวร้อยละ 72.6 ในผลสำรวจของผู้วิจัยใช้บริการสินเชื่อหรือกู้เงินจาก 5 แหล่งเงินกู้สำคัญ ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ (สัดส่วนร้อยละ 20.6) บริษัทบัตรเครดิตและบริษัทสินเชื่อส่วนบุคคล

(สัดส่วนร้อยละ 20.2) บริษัทเช่าซื้อและบริษัทลีสซิ่ง (สัดส่วนร้อยละ 13.0) สถาบันการเงินเฉพาะกิจ (สัดส่วนร้อยละ 11.9) และ โรงรับจำนำ (สัดส่วนร้อยละ 6.8) ตามลำดับ

2. ปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อของภาคครัวเรือนไทย

รายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน โดยธนาคารแห่งประเทศไทยแบ่งการสำรวจปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อในภาคครัวเรือนออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ครัวเรือนกลุ่มที่เลือกจะไม่ใช้บริการสินเชื่อและครัวเรือนกลุ่มที่มีปัญหาไม่สามารถเข้าถึงบริการสินเชื่อ ซึ่งในผลสำรวจครอบคลุมเฉพาะในส่วนของบริการสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินเฉพาะกิจซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้ยืมหลักของภาคครัวเรือนไทยเท่านั้น สำหรับในกลุ่มเลือกที่จะไม่ใช้บริการสินเชื่อ พบว่า ลำดับของสาเหตุที่ทำให้ครัวเรือนเลือกที่จะไม่ใช้บริการสินเชื่อไม่เปลี่ยนแปลงมากนักในผลสำรวจระหว่างปี 2559-2563 โดยสาเหตุ 3 ลำดับแรก ได้แก่ ครัวเรือนไม่มีความจำเป็นต้องใช้บริการสินเชื่อ ฐานะทางการเงินไม่ดีหรือรายได้ไม่เพียงพอ และไม่มีความรู้ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์สินเชื่อ ตามลำดับ ส่วนครัวเรือนในกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการสินเชื่อ นั้น ปัญหาที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ครัวเรือนไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อในผลสำรวจระหว่างปี 2559-2563 คือ ครัวเรือนมีฐานะการเงินหรือรายได้ไม่เพียงพอ ขณะที่ผลสำรวจรอบล่าสุดในปี 2563 พบว่า สาเหตุในลำดับรองลงมาของครัวเรือนกลุ่มนี้ ได้แก่ การที่ครัวเรือนไม่รู้จักหรือไม่มีความรู้ความเข้าใจ รวมถึงไม่กล้าไปติดต่อกับสถาบันการเงินหรือคิดว่าจะถูกปฏิเสธ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบปัญหาด้านอื่นๆ อาทิ การมีเงื่อนไขและขั้นตอนที่ยุ่งยากในการเข้าถึงบริการสินเชื่อของสถาบันการเงินด้วยเช่นกัน

แผนภาพที่ 3-20 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนรายย่อยเลือกใช้สินเชื่อจากแหล่งกู้ยืมอื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์เป็นหลัก

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

ผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชนโดยผู้วิจัยสะท้อนภาพในอีกมุมหนึ่งถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนรายย่อยไม่ใช้สินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ หรือเลือกใช้สินเชื่อจากแหล่งกู้ยืมอื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์เป็นหลัก โดยพบว่า สาเหตุสำคัญเป็นผลมาจากเงื่อนไขหรือขั้นตอนการขอสินเชื่อมีความยุ่งยาก (ร้อยละ 40.4) ขณะที่สาเหตุอื่นๆ ในลำดับรองๆ ลงมา ได้แก่ เคยเสียประวัติในเครดิตบูโร (ร้อยละ 11.1) อัตราดอกเบี้ย-ค่าธรรมเนียมสูงเกินไป (ร้อยละ 11.1) การอนุมัติล่าช้า (ร้อยละ 11.1) ฐานะการเงินไม่ดีหรือรายได้ไม่เพียงพอ (ร้อยละ 9.8) และในหัวเงินสินเชื่อแน่นเกินไป ไม่เพียงพอกับความต้องการ (ร้อยละ 6.0) ตามลำดับ

สรุป

จากการศึกษาสถานการณ์หนี้ครัวเรือนและสินเชื่อรายย่อย รวมถึงสถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคของประชาชนรายย่อยในการเข้าถึงบริการสินเชื่อในประเทศไทย พบว่า แม้หนี้ครัวเรือนในภาพรวมจะอยู่ในระดับสูง และมีการกู้ยืมผ่านธนาคารพาณิชย์ในสัดส่วนที่สูงที่สุด แต่ในระยะหลัง สัดส่วนการกู้ยืมจากกลุ่มผู้ให้บริการสินเชื่อที่เป็นบริษัทบัตรเครดิต ลิซซิ่ง และสินเชื่อส่วนบุคคลทยอยสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเมื่อพิจารณาปัญหาหนี้จากมิติของภาระหนี้เมื่อเทียบกับรายได้ (Debt Service Ratio: DSR) จะพบว่าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ครู และทหาร เป็นกลุ่มที่มีภาระหนี้ต่อรายได้สูงเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้ยังพบปัญหาหนี้สูงในประชาชนกลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือนด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาตามกลุ่มของผู้กู้หนี้ พบว่า กลุ่มที่มีหนี้สินหรือเข้าถึงสินเชื่ออยู่แล้ว (Bankable) เป็นหนี้ในปริมาณที่เพิ่มขึ้น เป็นหนี้ยาวนานขึ้น รวมถึงเป็นหนี้ตั้งแต่อายุน้อย โดยเฉพาะในวัยเริ่มทำงาน ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุจากเงินออมสะสมต่ำ มีการใช้จ่ายมาก โดยเฉพาะจากการเข้าถึงเทคโนโลยี ซึ่งมีส่วนทำให้ครัวเรือนใช้จ่ายออนไลน์มากขึ้น ขณะที่การแก้ไขหนี้จะขาดประสิทธิภาพหากไม่มีการปรับพฤติกรรมการใช้จ่าย แม้ครัวเรือนกลุ่มนี้จะสามารถหารายได้ได้เพิ่มขึ้นก็ตาม ส่วนกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อ (Underbanked และ Unbanked) อันได้แก่ กลุ่มครูและข้าราชการทางการศึกษา กลุ่มข้าราชการตำรวจ กลุ่มนักศึกษาที่กู้ยืมจากกองทุนเพื่อการศึกษา (กยศ.) กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มที่มีหนี้นอกระบบนั้น พบว่า ปัญหาที่มีความซับซ้อนมากกว่ากลุ่ม Bankable ทั่วไป โดยเกี่ยวพันไปถึงปัญหาฝั่งสถาบันการเงิน หรือผู้ปล่อยกู้ อันได้แก่ ปัญหาจากการแข่งขันปล่อยสินเชื่อให้กับกลุ่มลูกค้าที่มีลักษณะสินเชื่อตัดเงินเดือนหน้าของ ปัญหาโครงสร้างการคิดอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก-เงินกู้ของสหกรณ์ที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อผู้กู้เพิ่มเติมที่ ทำให้ผู้กู้เผชิญอัตราดอกเบี้ยที่สูงเกินไป ปัญหาการที่ไม่สามารถใช้ทรัพย์สินที่ผู้กู้มี ยกตัวอย่างเช่น เงินกู้ ช.พ.ค. หรือหุ้นสหกรณ์มาค้ำประกันเพื่อลดภาระหนี้ได้ ปัญหาการตัดชำระหนี้ที่ไม่เหมาะสมทำให้

เป็นอุปสรรคต่อการลดเงินต้น ปัญหาการใช้บุคคลค้าประกันและการฟ้องร้องคู่ขนานทั้งผู้กู้และผู้ค้าประกันที่ทำให้ปัญหานี้สิ้นขยายวงใหญ่ขึ้น ปัญหาการกำหนดระยะเวลาชำระหนี้ที่ห่างเกินไปและไม่เหมาะสมกับความสามารถในการชำระหนี้ของผู้กู้ในกรณีของ กยศ. เป็นต้น ขณะที่ระบบยังมีการขาดกลไกการควบคุมการก่อหนี้ในภาพรวมท่ามกลางข้อจำกัดของการแบ่งปันข้อมูลระหว่างสถาบันการเงินหรือแหล่งกู้ยืมอื่นๆ ทำให้ผู้กู้มีหนี้สินเกินกว่าจะชำระได้

ส่วนฝั่งผู้กู้ นั้น มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการครองชีพ การทำงานต่ำระดับ การที่ไม่มีความรู้ทางการเงินดีพอ การไม่ทราบสิทธิตามกฎหมาย โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการค้าประกันเฉพาะส่วน รวมถึงการมีพฤติกรรมหมุนหนี้ในกรณีของเกษตรกร ไปจนถึงปัญหาเชิงพฤติกรรม เช่น การติดการพนันและอบายมุข การใช้ยาเกินตัว เป็นต้น สำหรับฝั่งภาครัฐ มีปัญหาเชิงนโยบาย เช่น ในกรณีของเกษตรกรที่เน้นเรื่องการพักหนี้ สร้างอาชีพเสริม แต่ไม่ได้พิจารณาถึงขีดความสามารถของผู้กู้ในการย้ายถิ่นฐานและข้อจำกัดสำหรับผู้กู้ในพื้นที่ห่างไกล ทำให้ลดทอนประสิทธิภาพของนโยบายลง ขณะที่ข้าราชการในหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลเงินกู้ ไม่สามารถผ่อนปรนเงื่อนไขให้กับผู้กู้ในหลายกรณีได้ เนื่องจากเกรงว่าจะสร้างความเสียหายให้รัฐและขัดต่อกฎหมาย ซึ่งทำให้ผู้กู้ไม่สามารถชำระหนี้ก้อนที่ใหญ่ขึ้นจากการผัดผ่อนชำระหนี้ได้ ส่วนครัวเรือนที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ นั้น ปัญหาหลักจะมาจากครัวเรือนมีฐานะการเงินหรือรายได้ไม่เพียงพอ ไม่รู้จัก หรือไม่มีความรู้ความเข้าใจ ไม่กล้าไปติดต่อกับสถาบันการเงินหรือคิดว่าจะถูกปฏิเสธ รวมถึงการมีเงื่อนไขและขั้นตอนที่ยุ่งยากในการเข้าถึงบริการสินเชื่อของสถาบันการเงิน

อย่างไรก็ดี รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหานี้ภาคครัวเรือนดังกล่าว จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลหนี้สินของประชาชนรายย่อยเพื่อจัดทำแนวทางและข้อเสนอแนะต่างๆ ในการแก้ไขสถานการณ์หนี้ครัวเรือนอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่ธนาคารแห่งประเทศไทยและสถาบันการเงินก็ได้ร่วมมือกันออกมาตรการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือภาคประชาชน ทั้งในด้านการบรรเทาภาระหนี้และเสริมสภาพคล่อง การช่วยเหลือลูกหนี้ที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามปกติ รวมถึงการจัดทำโครงการที่ให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาเกี่ยวกับภาระหนี้ และการเพิ่มทักษะความรู้ทางการเงิน อันจะเป็นส่วนสำคัญต่อการปรับพฤติกรรมและสร้างวินัยทางการเงิน เพื่อป้องกันปัญหานี้ครัวเรือนในระยะยาว

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ

บทนี้จะวิเคราะห์ปัญหาของการเข้าถึงบริการสินเชื่อและหนี้ครัวเรือนของประชากรกลุ่มที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้ว และกลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ โดยการวิเคราะห์ในบทนี้ จะใช้ผลของข้อมูลเชิงประจักษ์จากแบบสอบถามประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้บริการสินเชื่ออยู่แล้วและกลุ่มที่ไม่ได้ใช้บริการสินเชื่อ ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบการที่อยู่ในแวดวงตลาดสินเชื่อรายย่อย เพื่อรวบรวมมุมมองมาประกอบการประเมินสถานการณ์และปัญหาของประชาชนรายย่อยและภาคครัวเรือนในประเด็นด้านหนี้สินและการเข้าถึงบริการสินเชื่อในภาพรวมและเฉพาะเจาะจงมากขึ้นสำหรับใช้เป็นกรอบในการนำเสนอ นโยบายเพื่อแก้ปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อและหนี้ครัวเรือนไทยในบทถัดไป

ผลการศึกษาจากข้อมูลการสำรวจภาวะหนี้สินของประชาชนรายย่อย

ผู้วิจัยจัดทำแบบสอบถามเพื่อสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชนในช่วงไตรมาสที่ 1 ปี 2565 โดยประชากรในกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนทั้งสิ้น 417 รายทั่วประเทศ ครอบคลุม กรุงเทพมหานคร จังหวัดในปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยประชาชนรายย่อยและครัวเรือนในกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจครอบคลุมทั้งกลุ่มประชาชนรายย่อยและครัวเรือนที่มีหนี้สินอยู่แล้ว และกลุ่มประชาชนรายย่อยและครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์สถานการณ์ ความเหมือนและความแตกต่างของพฤติกรรมลักษณะเฉพาะของครัวเรือน วัตถุประสงค์การก่อหนี้ ประเภทของหนี้ สถาบันการเงินที่ใช้บริการ รวมถึงความคาดหวังต่อบทบาทของภาครัฐและสถาบันการเงินผู้ให้บริการสินเชื่อในการช่วยผลักดันการแก้ไขปัญหาหนี้สินและเพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อในเงื่อนไขที่ดีขึ้น ทั้งนี้ ประเด็นสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์ภาพรวมของผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชนและการศึกษาแบบแบ่งกลุ่มย่อย แสดงไว้ในแผนภาพที่ 4-1 และแผนภาพที่ 4-2

แผนภาพที่ 4-1 สรุปประเด็นสำคัญจากภาพรวมผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชน

ภาพรวมของผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคครัวเรือน

มีหนี้
หลายก้อน

- โดยเฉลี่ยแล้ว ประชาชนรายย่อย/ครัวเรือนในผลสำรวจฯ มีสินเชื่อมากกว่า 2 บัญชีต่อราย
- จำนวนบัญชีสินเชื่อต่อราย เฉลี่ยที่ 2.17 บัญชี

หนี้สินเฉลี่ยต่อราย
สูง

- หนี้สินเฉลี่ยต่อรายอยู่ที่ 456,500 บาท สูงกว่าในผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.) ซึ่งหนี้สินเฉลี่ยที่ 208,733 บาท
- อาจเป็นเพราะความแตกต่างของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในงานศึกษานี้ มีค่าเฉลี่ยรายได้สูงกว่า และส่วนใหญ่เป็นหนี้ก้อนใหญ่ เช่น หนี้บ้าน หนี้รถ

ภาระหนี้
สูงขึ้น

- สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (DSR) เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 33.93
 - ใกล้เคียงตัวเลขคาดการณ์บนฐานข้อมูล SES สำหรับปี 2564 ของ ธปท. ที่ร้อยละ 34.0
 - สูงกว่า ข้อมูลจริงของ SES ปี 2562 ที่ร้อยละ 28.6

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 4-2 สรุปประเด็นสำคัญจากการศึกษาแบบแบ่งกลุ่มย่อย

ผลการศึกษาแบบแบ่งกลุ่มย่อย

DSR กลุ่มเข้าถึง
สินเชื่อแบงก์สูง

- DSR ในกลุ่มที่ใช้สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ (Bankable) อยู่ที่ร้อยละ 37.48 สูงกว่า DSR ของกลุ่มที่ใช้สินเชื่อจากสถาบันการเงินอื่นๆ (Underserved) ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 31.12 เพราะสินเชื่อของกลุ่ม Underserved ส่วนใหญ่ไม่มีหลักประกัน และมีความเสี่ยงด้านเครดิตสูงกว่า วงเงินสินเชื่อจึงน้อยกว่า

DSR กลุ่มสินเชื่อ
หมุนเวียนสูง

- DSR กลุ่มที่ใช้สินเชื่อหมุนเวียนอยู่ที่ร้อยละ 32.91 สูงกว่ากลุ่ม Underserved เป็นประเด็นที่ต้องติดตาม เพราะภาระหนี้เริ่มสูง พฤติกรรมเน้นการก่อหนี้ระยะสั้น และมีแนวโน้มขาดวินัยทางการเงิน

กลุ่มไม่มีหนี้
ปัญหาซับซ้อน

- กลุ่มไม่มีหนี้ เพราะเข้าไม่ถึงแหล่งเงินทุน มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 7.4 ในผลสำรวจฯ (ผลสำรวจของ ธปท. ซึ่งกลุ่มนี้มีสัดส่วนร้อยละ 6.7) โดยมากมีปัญหาด้านรายได้ และมีความเสี่ยงต่อการชำระคืนหนี้

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

1. ภาพรวมผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชน

ในการวิเคราะห์ภาพรวมผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชน ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1.1 กลุ่มประชาชนรายย่อยและครัวเรือนที่มีภาระหนี้สิน โดยมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 58.9 ของกลุ่มประชากรตัวอย่างในผลสำรวจฯ และโดยเฉลี่ยแล้ว มีภาระหนี้สิน 2 ก้อนต่อรายเป็นอย่างน้อย

1.2 กลุ่มประชาชนรายย่อยและครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้สิน ซึ่งมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 41.1 ของกลุ่มตัวอย่างในผลสำรวจฯ โดยจากกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีหนี้ ประมาณร้อยละ 18.1 เป็นผู้ที่ปลอดภาระหนี้เพราะไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ และอีกร้อยละ 81.9 เป็นกลุ่มที่ปลอดภาระหนี้เพราะไม่มีความต้องการกู้เงิน ยึดหลักพอเพียงและสะสมเงินออมก่อนก่อนหนี้

จากผลสำรวจพบว่า สำหรับกลุ่มประชาชนรายย่อยที่มีหนี้สินส่วนใหญ่เป็นวัยทำงานมีอายุอยู่ระหว่าง 26-55 ปี มีรายได้หลักเฉลี่ยอยู่ในช่วง 15,000-50,000 บาทต่อเดือน โดยช่วงรายได้เฉลี่ยดังกล่าวนี้สูงกว่ากลุ่มประชาชนรายย่อยที่ปลอดภาระหนี้ ซึ่งส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยอยู่ในช่วง 7,000-15,000 บาทต่อเดือน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ช่วงรายได้เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้บริการสินเชื่อใช้ในการประเมินความเสี่ยง ความสามารถในการชำระหนี้สินของลูกหนี้ โดยผู้ให้บริการสินเชื่อ โดยเฉพาะผู้ให้บริการสินเชื่อในระบบ อาทิ ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน เฉพาะกิจ ผู้ให้บริการบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล และผู้ประกอบการเช่าซื้อและลิสซิ่ง จะใช้ช่วงรายได้ประกอบกับเอกสารและหลักฐานอื่นๆ ในการพิจารณาอนุมัติสินเชื่อ

แม้ช่วงรายได้เฉลี่ยของกลุ่มประชาชนรายย่อยที่มีหนี้สินจะสูงกว่ากลุ่มที่ปลอดหนี้สิน แต่เมื่อพิจารณามาตรวัดในด้านอื่นๆ ประกอบเข้าด้วยกัน จะพบว่า ฐานะทางการเงินของครัวเรือน/ประชาชนรายย่อยในกลุ่มที่มีภาระหนี้สินเผชิญแรงกดดันมากกว่ากลุ่มที่ปลอดภาระหนี้ โดยกลุ่มที่มีภาระหนี้สินเป็นกลุ่มที่ต้องกันรายได้ส่วนหนึ่งในแต่ละเดือนไว้จ่ายคืนหนี้ ดังนั้นจึงมีเงินเหลือเก็บสะสมเพื่อออมน้อย ต้องมีวินัยและประหยัดค่าใช้จ่ายในส่วนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ภาระหนี้ และบางส่วนต้องมีอาชีพเสริม โดยจากผลสำรวจฯ ผู้วิจัย พบว่า ประชาชนรายย่อยกลุ่มที่มีหนี้สินมีเงินออมเฉลี่ยประมาณร้อยละ 13.8 ของรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่าประชาชนรายย่อยกลุ่มปลอดหนี้ที่มีเงินออมเฉลี่ยประมาณร้อยละ 24.6 ของรายได้ต่อเดือน ในส่วนของค่าใช้จ่ายประจำวันนั้น กลุ่มที่มีหนี้สินต้องปรับพฤติกรรมค่าใช้จ่ายโดยต้องตัดลดค่าใช้จ่ายในส่วนที่ไม่จำเป็นลง ซึ่งทำให้สัดส่วนค่าใช้จ่ายประจำวันอื่นๆ ที่ไม่รวมหนี้ อยู่ที่ประมาณร้อยละ 49.6 ของรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยสัดส่วนค่าใช้จ่ายของกลุ่มที่ปลอดหนี้สิน และค่าเฉลี่ยของภาพรวมของผลสำรวจฯ นอกจากนี้ ประชาชนรายย่อยกลุ่มที่มีหนี้สิน ยังเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มเผชิญกับสถานะทางการเงินที่

ดิ่งตัว และต้องหารายได้จากแหล่งอื่นๆ มาเสริม นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า สัดส่วนผู้ที่มีรายได้จากอาชีพเสริมในกลุ่มประชาชนรายย่อยที่มีหนี้สินอยู่ที่ร้อยละ 24.8 ซึ่งสูงกว่ากลุ่มปลอดหนี้สินและค่าเฉลี่ยของทุกกลุ่มในผลสำรวจฯ ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 15.8 และร้อยละ 21.1 ตามลำดับ

ตารางที่ 4-1 เครื่องชี้สถานะทางการเงินของประชาชนรายย่อยกลุ่มที่มีหนี้และกลุ่มปลอดหนี้สิน

	กลุ่มที่มีหนี้สิน	กลุ่มปลอดหนี้สิน	รวมทุกกลุ่ม
ช่วงรายได้ (บาทต่อเดือน)	15,000-50,000	7,000-30,000	7,000-30,000
ยอดรวมหนี้สินทั้งหมด (บาทต่อราย)	773,890	ไม่มีหนี้สิน	456,539
เงินออมเฉลี่ย (ร้อยละ ต่อรายได้)	13.8	24.6	18.6
ค่าใช้จ่ายประจำวันอื่นโดยเฉลี่ย (ร้อยละ ต่อรายได้)	49.6	58.0	53.0
สัดส่วนผู้ที่ต้องหาอาชีพเสริม (ร้อยละ ของจำนวนตัวอย่างในกลุ่ม)	24.8	15.8	21.1

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

หากพิจารณาเฉพาะกลุ่มประชาชนรายย่อยที่มีหนี้สินนั้น ผู้วิจัย พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วกลุ่มนี้มีสัดส่วนภาระหนี้สินประมาณร้อยละ 33.93 ของรายได้ โดยจากยอดหนี้สินรวมของครัวเรือน ประมาณร้อยละ 11.7 เป็นการกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ในระบบ ธาตุ และบุคคลรู้จัก ขณะที่หนี้สินส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 88.3 เป็นการกู้ยืมจากสถาบันการเงินและผู้ให้บริการสินเชื่อในระบบ ซึ่งครอบคลุมธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ สหกรณ์ออมทรัพย์/ เครดิตยูเนียน โรงรับจำนำ บริษัทบัตรเครดิต สินเชื่อส่วนบุคคล บริษัทเช่าซื้อ บริษัทลีซซิ่ง บริษัทให้บริการสินเชื่อจำนำทะเบียนรถ บริษัทประกันภัยและประกันชีวิต บริษัทหลักทรัพย์ และบริษัทบริหารสินทรัพย์

สำหรับหนี้สินของประชาชนรายย่อยในผลสำรวจฯ หากวัดในมิติของยอดหนี้ที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นสินเชื่อก้อนใหญ่มีระยะเวลาผ่อนนาน อาทิ สินเชื่อบ้านและที่อยู่อาศัย สินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ และสินเชื่อเพื่อการประกอบธุรกิจ อย่างไรก็ตาม หากวัดในมิติของผลิตภัณฑ์สินเชื่อที่ประชาชนรายย่อยใช้บริการมากที่สุด พบว่า 3 อันดับแรกเป็นสินเชื่อที่มักจะมีวงเงินต่ำกว่า 1 ล้านบาท และระยะเวลาผ่อนไม่นานมาก อาทิ สินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ สินเชื่อบัตรเครดิต และสินเชื่อส่วนบุคคล/บัตรเครดิต/จำนำทะเบียนรถตามลำดับ โดยสาเหตุของการก่อหนี้ 3 อันดับแรก คือ การเป็นหนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและ

ความสะดวกสบาย เพื่อเสริมสภาพคล่องเพราะรายได้ไม่พอรายจ่ายในชีวิตประจำวัน และเพื่อใช้ในเหตุฉุกเฉิน ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์การเข้าถึงสินเชื่อของประชาชนรายย่อยกลุ่มที่มีหนี้สิน

เพื่อให้สามารถเข้าใจลักษณะและพฤติกรรมการก่อหนี้ของประชาชนรายย่อยได้มากขึ้น ผู้วิจัยทำการแบ่งกลุ่มประชาชนรายย่อยที่มีหนี้สิน ออกเป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่ 1. กลุ่มที่ใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ (Bankable Group) ซึ่งในงานศึกษานี้หมายความถึงประชาชนรายย่อยที่ใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์อย่างน้อย 1 ผลิตภัณฑ์ โดยมากจะเป็นกลุ่มมนุษย์เงินเดือนมีรายได้ประจำ และ 2. กลุ่มที่ใช้บริการสินเชื่อหรือมีการกู้เงินจากสถาบันการเงินและผู้ให้บริการสินเชื่ออื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ (Underserved Group) ซึ่งโดยมากเป็นกลุ่มพ่อค้าแม่ค้า และมีอาชีพรับจ้างรายวัน ทั้งนี้กลุ่มที่เข้าถึงและใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 44.3 ของประชาชนรายย่อยที่มีหนี้สินทั้งหมดในผลสำรวจฯ ขณะที่กลุ่มที่เป็นหนี้กับผู้ให้บริการสินเชื่ออื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 55.7 ของประชาชนรายย่อยที่มีหนี้สินทั้งหมดในผลสำรวจฯ

ลักษณะเพียงหนึ่งเดียวที่เหมือนกันของครัวเรือน/ประชาชนรายย่อยกลุ่มที่เข้าถึงและใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ และกลุ่มที่มีหนี้กับผู้ให้บริการสินเชื่ออื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ ก็คือ ส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงานในช่วงอายุระหว่าง 26-55 ปี ขณะที่หากเปรียบเทียบสถานะทางการเงินและพฤติกรรมในส่วนอื่นๆ จะพบว่า ทั้ง 2 กลุ่มมีความแตกต่างกันอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมการก่อหนี้ของทั้ง 2 กลุ่มมีความแตกต่างกันตามไปด้วย โดยเฉพาะในมิติรายได้ กลุ่มที่เข้าถึงและใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์จะเป็นประชาชนที่มีช่วงรายได้เฉลี่ยประมาณ 15,000-50,000 บาทต่อเดือน ซึ่งสูงกว่ากลุ่มที่มีหนี้กับผู้ให้บริการสินเชื่ออื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งมีช่วงรายได้เฉลี่ยประมาณ 7,000-30,000 บาทต่อเดือน ซึ่งหากมองในอีกด้านหนึ่งภาพในส่วนนี้สะท้อนถึงการเต็มเต็มบริการสินเชื่อให้กับลูกค้าในกลุ่มที่แตกต่างกันระหว่างธนาคารพาณิชย์และผู้ให้บริการสินเชื่ออื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ นอกจากนี้ยอดหนี้สินรวม (Total Debts) และภาระหนี้ต่อรายได้ ซึ่งสะท้อนภาระผ่อนชำระเทียบกับรายได้ในแต่ละเดือนของผู้กู้ (Debt Service Ratio: DSR) ของกลุ่มที่เข้าถึงและใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ยังอยู่ในระดับที่สูงกว่ากลุ่มที่มีหนี้กับผู้ให้บริการสินเชื่ออื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ด้วยเช่นกัน โดยในส่วนของยอดหนี้สินรวมในกลุ่มที่เข้าถึงและใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์จะอยู่ที่ประมาณ 1,160,000 บาทต่อราย มากกว่ากลุ่มที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ซึ่งมีค่าเฉลี่ยของหนี้สินรวมที่ประมาณ 470,000 บาทต่อราย และหากวัดในมิติของภาระหนี้เมื่อเทียบกับรายได้ หรือ DSR พบว่า

DSR ของกลุ่มที่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ โดยเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 37.48 ของรายได้ต่อเดือน สูงกว่า DSR ของกลุ่มที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 31.12 ของรายได้ต่อเดือน

ภาพสะท้อนจากมาตรวัดสถานการณ์ทางการเงินของครัวเรือน ทั้งในมิติเงินออม และค่าใช้จ่ายในส่วนอื่นๆ ที่ไม่รวมหนี้ มีความสอดคล้องกับลักษณะการก่อหนี้ของประชาชนรายย่อยในแต่ละ กลุ่มข้างต้น กล่าวคือ กลุ่มที่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์มักจะมีเงินออมและค่าใช้จ่ายประจำวันในส่วนอื่นๆ เทียบกับรายได้ ต่ำกว่ากลุ่มที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ เพราะต้องกันเงินส่วนหนึ่งไปผ่อนชำระหนี้ โดยจากตัวอย่างในผลสำรวจฯ ผู้วิจัย พบว่า สัดส่วนเงินออมต่อรายได้โดยเฉลี่ยของกลุ่มที่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ อยู่ที่ร้อยละ 12.85 ต่ำกว่าสัดส่วนเงินออมต่อรายได้ของกลุ่มที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 14.70 ขณะที่สัดส่วนค่าใช้จ่ายประจำวันต่อรายได้โดยเฉลี่ยของกลุ่มที่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์อยู่ที่ร้อยละ 47.8 ต่ำกว่ากลุ่มที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ที่มีค่าใช้จ่ายประจำวันคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ที่ร้อยละ 50.9

ตารางที่ 4-2 เครื่องชี้สถานะทางการเงินของประชาชนรายย่อย เฉพาะกลุ่มที่มีหนี้สิน

	ภาพรวมกลุ่มที่มีหนี้สิน	กลุ่มที่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ (Bankable)	กลุ่มที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ (Underserved)
ช่วงรายได้ (บาทต่อเดือน)	15,000-50,000	15,000-50,000	7,000-30,000
ยอดหนี้สินทั้งหมด (บาทต่อราย)	773,890	1,159,206	467,324
ภาระหนี้เฉลี่ย (ร้อยละ ต่อรายได้)	33.93	37.48	31.12
เงินออมเฉลี่ย (ร้อยละ ต่อรายได้)	13.80	12.85	14.70
ค่าใช้จ่ายประจำวันอื่น โดยเฉลี่ย (ร้อยละ ต่อรายได้)	49.6	47.8	50.9

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

ประชาชนรายย่อยและครัวเรือนที่เข้าถึงและใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีภาระหนี้ก้อนใหญ่และผูกพันระยะยาว โดยเฉพาะสินเชื่อบ้านและสินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์ ขณะที่กลุ่มที่ใช้บริการสินเชื่อจากผู้ให้บริการอื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์มักมีหนี้สินก้อนเล็กกว่า ซึ่งอยู่ในรูปของสินเชื่อบัตรเครดิต และสินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์ สอดคล้องกับสาเหตุลำดับรองของการก่อหนี้ของแต่ละกลุ่ม โดยแม้ว่า ทั้งกลุ่มที่เข้าถึงและใช้สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์และกลุ่มที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ จะมีสาเหตุของก่อหนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต เช่น การเป็นหนี้

บ้านและหนี้รถเหมือนกัน แต่สาเหตุสำคัญลำดับรองลงมาระหว่าง 2 กลุ่มนั้นมีความแตกต่างกัน โดยกลุ่มที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์มักจะก่อนนี้เพื่อแก้ปัญหาสภาพคล่อง ปิดการใช้จ่ายระยะสั้น เพราะมีเหตุฉุกเฉิน ขณะที่กลุ่มที่เข้าถึงและใช้สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์มีสาเหตุสำคัญลำดับรอง เป็นเรื่องรายได้ที่ไม่สอดคล้องกับรายจ่ายในบางช่วงเวลา ไม่ใช่การเป็นหนี้เพื่อปิดปัญหาในระยะสั้นๆ

หากพิจารณาเพิ่มเติมโดยใช้เงื่อนไขภาระหนี้ต่อรายได้ที่สูงกว่าร้อยละ 40 ขึ้นไป ซึ่งน่าจะเป็นกลุ่มที่เรียกได้ว่า มีภาระหนี้สิ้นมือ (High DSR Group) จะพบว่า กลุ่มหนี้สิ้นมือที่ใช้สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์มีค่าเฉลี่ย DSR ที่ระดับร้อยละ 55.03 สูงกว่ากลุ่มหนี้สิ้นมือที่ใช้สินเชื่อจากผู้ให้บริการสินเชื่ออื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ที่มี DSR อยู่ที่ระดับ 51.53 โดยประชาชนรายย่อยที่เข้าถึงและใช้สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์มีหนี้สิ้นมือส่วนใหญ่จากสินเชื่อบ้าน สินเชื่อรถ และสินเชื่อเพื่อการศึกษาของตนเองและบุตรหลาน ขณะที่ประชาชนกลุ่มที่ใช้สินเชื่อจากผู้ให้บริการอื่นๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์กลับมีหนี้สิ้นมือส่วนใหญ่จากสินเชื่อเพื่อการประกอบธุรกิจและเพื่อการเกษตร หนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล เพิ่มเติมจากการเป็นหนี้บ้านและหนี้รถ ซึ่งสะท้อนว่า สำหรับประชาชนรายย่อยลงไปแล้วนั้น อาจไม่ได้มีการแยกบัญชีสำหรับภาระหนี้ที่เป็นของครัวเรือนหรือบุคคล ออกจากหนี้เพื่อใช้ในการประกอบธุรกิจ และส่วนใหญ่เป็นหนี้ที่มีวงเงินให้ทยอยเบิกใช้และจ่ายคืน (Revolving Credit) สำหรับกลุ่มที่มีพื้นที่ให้สามารถก่อนนี้ได้เพิ่มเติม หรือมี DSR ต่ำกว่าร้อยละ 40 ของรายได้ จะพบว่า ทั้งกลุ่มที่เข้าถึงสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ และกลุ่มที่ไม่ได้ใช้บริการสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ มีค่าเฉลี่ย DSR ที่ค่อนข้างต่ำ โดยอยู่ที่เพียงร้อยละ 27.3 และร้อยละ 21.1 ของรายได้ต่อเดือน และส่วนใหญ่เป็นการก่อนนี้เพียงก้อนเดียวเท่านั้น

3. ผลการวิเคราะห์การเข้าถึงสินเชื่อของกลุ่มที่เป็นหนี้จากสินเชื่อที่เป็นวงเงินหมุนวน

หากพิจารณาในรายละเอียดของการก่อนนี้แบบหมุนวน ซึ่งในงานศึกษานี้จะหมายความถึงประชาชนรายย่อยที่มีผลิตภัณฑ์สินเชื่อที่สถาบันการเงิน/ผู้ให้บริการสินเชื่อมีการกำหนดวงเงินตั้งต้นที่ผู้กู้สามารถทยอยเบิกใช้และทยอยชำระคืนในระหว่างทาง (Revolving Credit) อาทิ บัตรเครดิต สินเชื่อส่วนบุคคล รวมถึงผู้ที่ตอบแบบสอบถามว่า มีการก่อนนี้วนเพื่อปิดยอดเงินกู้เดิม ซึ่งในผลสำรวจฯ ของผู้วิจัย พบว่า ประชาชนรายย่อยที่มีหนี้หมุนวนมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 16 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยลักษณะเด่นของผู้ที่เป็นหนี้หมุนวน มักจะเป็นผู้ที่มีรายได้ประจำ หรือมีแหล่งรายได้ที่แน่นอน ระหว่าง 15,000-30,000 บาทต่อเดือน สอดคล้องกับเกณฑ์รายได้ขั้นต่ำที่สามารถสมัครบัตรเครดิตได้

โดยทั่วไป แม้ว่ายอดหนี้ที่เกิดจากผลิตภัณฑ์บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลจะมี เพดานการอนุมัติที่กำหนดไว้ไม่เกิน 5 เท่าของรายได้ แต่หากรวมหนี้ประเภทนี้ เข้ากับหนี้สินใน ส่วนอื่นๆ จะพบว่า ภาระหนี้เมื่อเทียบกับรายได้ หรือ DSR ของประชาชนรายย่อยในกลุ่มนี้ จะอยู่ที่ ระดับประมาณร้อยละ 32.9 ซึ่งเท่ากับว่าในทางปฏิบัติแล้ว จะเหลือพื้นที่ในการก่อหนี้อื่นๆ เพิ่มเติม ได้ไม่มาก โดยเฉพาะหนี้ก้อนใหญ่ เช่น หนี้บ้านและหนี้รถ นอกจากนี้ผู้วิจัย ประเมินว่า ประชาชน กลุ่มที่มีหนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้หมุนวนนี้ เป็นกลุ่มที่ต้องติดตามอย่างใกล้ชิด เพราะมีพฤติกรรมและ สาเหตุของการก่อหนี้ไปเพื่อการใช้จ่ายระยะสั้น มีความสามารถในการหารายได้ที่ไม่สอดคล้องกับ ค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของฐานะทางการเงินที่อ่อนแอ และมีทักษะความรู้ทางการเงินที่ต่ำ กว่ากลุ่มอื่นๆ ซึ่งผู้วิจัยใส่คำถามพิเศษไว้ในแบบสอบถามเพื่อวัดความรู้ความเข้าใจลักษณะการคิด ดอกเบี้ยแบบลดต้นลดดอก ซึ่งพบว่า กลุ่มที่มีลักษณะการก่อหนี้หมุนวนมีสัดส่วนผู้ที่ตอบคำถามนี้ ได้ถูกต้องเพียงร้อยละ 20.9 เท่านั้น ซึ่งต่ำกว่ากลุ่มตัวอย่างโดยรวมในผลสำรวจฯ ที่มีสัดส่วนผู้ที่ ตอบคำถามนี้ได้ถูกต้องประมาณร้อยละ 22.3 และต่ำกว่ากลุ่มที่เข้าถึงและใช้สินเชื่อจากธนาคาร พาณิชย์ซึ่งมีสัดส่วนผู้ที่ตอบคำถามนี้ได้ถูกต้องสูงถึงร้อยละ 30.3 นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบข้อสังเกตว่า กลุ่มที่มีหนี้หมุนวนนี้ยังมีแนวโน้มที่จะขาดวินัยทางการเงินด้วยเช่นกัน เพราะร้อยละ 32.8 ของ ตัวอย่างในกลุ่มนี้มีการวางแผนจะก่อหนี้เพิ่มเติมในระยะ 3 ปีข้างหน้า ซึ่งมากกว่าค่าเฉลี่ยของ ประชาชนในผลสำรวจภาพรวม ซึ่งมีสัดส่วนผู้ที่วางแผนก่อหนี้เพิ่มเติมในระยะ 3 ปีข้างหน้า เพียง ร้อยละ 21.8 เท่านั้น

4. ผลการวิเคราะห์ประชาชนรายย่อยกลุ่มที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ

ในผลสำรวจฯ ครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า มีประชาชนรายย่อย/ครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน แต่มี สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการเข้าไม่ถึงแหล่งเงินกู้ อยู่ประมาณร้อยละ 7.4 ของจำนวนกลุ่มตัวอย่างใน ผลสำรวจทั้งหมด ส่วนใหญ่มีอาชีพพ่อค้า-แม่ค้า และรับจ้างรายวัน ซึ่งไม่มีรายได้ประจำที่แน่นอน รายได้ส่วนใหญ่อยู่ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน ดังนั้น แม้จะเป็นกลุ่มที่ปลอดหนี้ และมีทักษะทาง การเงินที่สูง (กลุ่มปลอดหนี้เพราะเข้าไม่ถึงแหล่งเงินกู้มีสัดส่วนผู้ที่ตอบคำถามเพื่อวัดทักษะทาง การเงินได้ถูกต้องถึงร้อยละ 29.0 สูงกว่ากลุ่มก่อหนี้หมุนวนที่สัดส่วนผู้ตอบถูกมีเพียงร้อยละ 20.9 และสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างรวมในผลสำรวจที่มีสัดส่วนผู้ตอบถูกร้อยละ 22.3) แต่ประชาชนรายย่อยใน กลุ่มนี้น่าจะเป็นกลุ่มที่ผู้ให้บริการสินเชื่อในระบบ ทั้งในส่วนของธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน เฉพาะกิจ บริษัทบัตรเครดิต/สินเชื่อส่วนบุคคล และผู้ให้บริการสินเชื่ออื่นๆ ประเมินความเสี่ยงด้าน เครดิต และความสามารถในการชำระหนี้ได้อย่างระมัดระวัง ซึ่งการแก้ไขปัญหาของประชาชนราย ย่อยในกลุ่มนี้ จะมีความซับซ้อนเพราะจะเกี่ยวพันกับปัญหาในภาคครัวเรือนด้านอื่นๆ โดยเฉพาะ ในมิติด้านรายได้

ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบการในตลาดสินเชื่อรายย่อย

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบการที่อยู่ในแวดวงตลาดสินเชื่อรายย่อย 6 ราย ประกอบด้วย 1. นาย ชัยยศ ตันพิสุทธิ ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ บมจ. ธนาคารกสิกรไทย 2. นาย อติพัฒน์ อัสวจินดา ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ บมจ. ธนาคารกสิกรไทย 3. นาย ชูชาติ เพ็ชรอำไพ ประธานกรรมการบริหาร บมจ. เมืองไทย แคปปิตอล 4. นาย นัตพรชัย แก้วบุตตา ประธานกรรมการบริหาร บมจ. ศรีสวัสดิ์ คอร์ปอเรชั่น 5. นางสาว ชิณณา ชาติศักดิ์สกุล ร่วมก่อตั้งและซีอีโอ บริษัท โนบูโร จำกัด และ 6. นาย ภูมิ วิสิฐนรภัทร ผู้ร่วมก่อตั้งและซีเอฟโอ บริษัท โนบูโร จำกัด เพื่อรวบรวมมุมมองมาประกอบการประเมินสถานการณ์และปัญหาของประชาชนรายย่อยและภาคครัวเรือนในประเด็นด้านหนี้สินและการเข้าถึงบริการสินเชื่อในภาพรวมและเฉพาะเจาะจงมากขึ้น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ได้ให้มุมมองความคิดเห็นและประเด็นสำคัญเกี่ยวกับปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อออกเป็น 3 เรื่อง ดังนี้

1. มุมมองต่อสถานการณ์หนี้ครัวเรือนในภาพรวม

ผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบการที่อยู่ในแวดวงตลาดสินเชื่อรายย่อยมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าหนี้ครัวเรือนไทยคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอีก 5-10 ปีข้างหน้า ขณะที่การออกเกณฑ์การดูแลและควบคุมของทางการ อาทิ การกำหนดวงเงินหรือจำนวนบัญชีสินเชื่อบางประเภท อาทิ บัตรเครดิตหรือสินเชื่อส่วนบุคคล อาจมีส่วนทำให้หนี้ไหลไปอยู่ที่ผลิตภัณฑ์สินเชื่อประเภทอื่นๆ มากขึ้น อาทิ สินเชื่อจำนำทะเบียน หรือหนี้นอกระบบ ท่ามกลางเงื่อนไขเศรษฐกิจและรายได้ที่ชะลอตัวจากการระบาดของไวรัสโควิด-19

แม้หนี้ครัวเรือนจะสูง แต่หากเป็นการก่อหนี้เพื่อซื้อรถ ซื้อบ้าน หรือประกอบอาชีพ ถือว่าเป็นการก่อหนี้ที่มีวัตถุประสงค์ที่ดี เนื่องจากช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต ขณะที่ควรเปลี่ยนจากหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคให้เป็นหนี้รูด หรือหนี้บ้านให้ได้ในระยะปานกลางถึงยาว รวมถึงควรเน้นการนำหนี้นอกระบบเข้าสู่ในระบบ ซึ่งสุดท้ายแล้ว หนี้ครัวเรือนที่สูงขึ้น จะมีส่วนผสมของหนี้ที่มีคุณภาพมากขึ้นด้วย

2. ปัญหาของผู้ถูกลืมที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้วจากผู้ให้บริการในระบบ (Bankable)

ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่ปัญหารายได้ที่น้อยกว่าค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ เมื่อสถาบันการเงินมีข้อมูลมากขึ้น (Big Data) ก็จะทำให้เกิดสถานการณ์การแข่งขันกันในตลาดสินเชื่อรายย่อยมากขึ้น อาทิ การกำหนดอัตราดอกเบี้ยพิเศษ ให้คะแนนสะสม และแคมเปญใช้ก่อนผ่อนทีหลัง ซึ่งอาจไม่ได้มีการเช็คประวัติเครดิตก่อนอนุมัติเสมอไป เท่ากับเป็นการกระตุ้นความต้องการก่อหนี้

เพิ่มจนเกินความจำเป็น ส่วนปัญหาจากฝั่งผู้ให้บริการคือ การคิดอัตราดอกเบี้ยแบบเฉลี่ยความถี่ของพอร์ตลูกหนี้ (ทำให้อัตราดอกเบี้ยอาจจะยังอยู่ในระดับสูงแม้ว่าจะเป็นลูกค้าดี) และกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมกรรมการเบี้ยวหนี้ เพื่อใช้ประโยชน์จากโครงการปรับโครงสร้างหนี้ ที่จะมีการลดภาระดอกเบี้ยจ่าย และ/หรือผ่อนผันการจ่ายเงินต้น

3. ปัญหาของผู้กู้กลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ (Underserved และ Unserved)

ปัญหาของผู้กู้กลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อส่วนใหญ่จะมาจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรายได้ อาทิ รายได้ไม่ประจำจากการค้าขาย และปัญหาที่ไม่สามารถคาดการณ์รายได้อัตราดอกเบี้ยหรือผลิตภัณฑ์การเกษตรได้ หรือผลผลิตได้รับผลกระทบจากปัญหาดินฟ้าอากาศในกรณีของเกษตรกร นอกจากนี้ ยังมีครอบครัวที่มีสมาชิกหลายคนและความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน จึงทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายสูงหรือมีค่าใช้จ่ายฉุกเฉินบ่อย สุดท้ายแล้ว จึงทำให้มีความต้องการเงินกู้อยู่เป็นระยะ อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของลูกค้านี้มักไม่สูง นั่นคือ ไม่เกิน 200,000 บาท โดยร้อยละ 50 จะเป็นการกู้ทำมาหากิน เพื่อชดเชยปัญหาความไม่สม่ำเสมอของรายได้และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเฉพาะหน้า ขณะที่อีกร้อยละ 50 จะเป็นการกู้เพื่อบริโภค ขณะที่ ผู้กู้กลุ่มนี้จะมีทางเลือกอาชีพที่จำกัดตามข้อจำกัดของทักษะ นอกจากนี้ อีกส่วนหนึ่งจะมีปัญหาพฤติกรรมกรรมการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย อาทิ เล่นหวย บริโภคแอลกอฮอล์และเครื่องดื่มชูกำลัง หรือใช้จ่ายเพื่อซื้อวัตถุสิ่งของตามค่านิยม ทำให้มีค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้

อย่างไรก็ดี จากประสบการณ์ของผู้ให้บริการสินเชื่อพบว่า ผู้กู้กลุ่มนี้หลีกเลี่ยงการเป็นหนี้หากไม่มีความจำเป็นในการก่อหนี้ และมีความพยายามในการใช้คืนหนี้ เพื่อรักษาแหล่งเงินทุนอัตราดอกเบี้ยถูกไว้ (เทียบกับเงินกู้ในระบบ) และหลีกเลี่ยงโอกาสถูกยึดบ้าน ยึดที่ดิน หรือยานพาหนะที่นำไปค้ำประกันเงินกู้ซึ่งถือเป็นสินทรัพย์จำเป็นสำหรับการทำมาหากินและประกอบอาชีพ ดังนั้น จึงปรากฏเหตุการณ์ที่ลูกค้ามีความต้องการกู้ลดลงเมื่อเศรษฐกิจไม่ดี รวมถึงเหตุการณ์ที่ผู้กู้มีพฤติกรรมหมุนวนหนี้ (กู้ยืมจากเจ้าหนี้รายใหม่ เพื่อมาใช้คืนหนี้กับเจ้าหนี้รายเดิม) ส่วนนี้คือ ภัยคุณภาพ (เอ็นพีแอล) ของผู้ให้บริการสินเชื่อรายย่อย มักอยู่ในระดับทรงตัวประมาณไม่เกินร้อยละ 10 (ตามประเภทสินเชื่อ) แม้จะอยู่ในภาวะเศรษฐกิจไม่ดีก็ตาม และเอ็นพีแอลกลุ่มนี้ จะมาจากกลุ่มที่กู้เพื่อวัตถุประสงค์ของการบริโภคมากกว่าการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ จากการที่ผู้ให้บริการทดลองนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ลดอัตราดอกเบี้ยให้กับผู้กู้ที่จ่ายหนี้ตรงเวลานั้น พบว่าประสบความสำเร็จพอสมควร โดยผู้กู้ที่ต้องกลับมาจ่ายหนี้ในอัตราดอกเบี้ยเก่ามีจำนวนไม่มากนัก

ส่วนปัญหาจากฝั่งผู้ให้บริการก็มีเช่นกัน นั่นคือ ผู้ให้บริการในระบบ โดยเฉพาะกลุ่มธนาคารพาณิชย์ ไม่สามารถกำหนดระยะเวลาการเก็บดอกเบี้ยหรือเงินต้นที่เหมาะสมกับรอบ

ระยะเวลาการขายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตรได้ รวมถึงเงื่อนไข/ประเภทของผลิตภัณฑ์สินค้าอาจไม่ยืดหยุ่นเพียงพอกับลักษณะทางธรรมชาติของรายได้ผู้กู้กลุ่มนี้ ที่มีโอกาสสะดุด หรือมีค่าใช้จ่ายตั้งตัวค่อนข้างบ่อย ทำให้ต้องการการปรับโครงสร้างหนี้เป็นระยะ เพื่อให้ Term การจ่ายหนี้ยืดหยุ่นเพียงพอในจังหวะวิกฤต เช่น สามารถจ่ายดอกเบี้ยอย่างเดียว หรือสามารถจ่ายหนี้คืนตามรอบระยะเวลาขายสินค้าที่อาจแตกต่างจากกรณีปกติ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การปล่อยสินเชื่อให้กับผู้กู้กลุ่มนี้ มีต้นทุนการดำเนินงานสูง ดังนั้นจึงทำให้การกำกับดูแลที่เข้มเกินไป หรือกำหนดวัตถุประสงค์การใช้สินเชื่อที่ชัดเจนเกินไปอาจจะทำให้มีต้นทุนและความซับซ้อนในการดำเนินงานเพิ่ม หรืออาจไม่สามารถปล่อยสินเชื่อให้กับผู้กู้กลุ่มดังกล่าวได้ ขณะที่จากการรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย พบว่า ผู้ให้บริการธนาคารส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังเน้นสินเชื่อที่มีหลักประกัน ส่วนการช่วยเหลือกลุ่มลูกค้าที่ไม่มีหลักประกัน อาทิ พ่อค้าแม่ค้า หาบเร่ แผงลอย นั้น อาจต้องพึ่งพาบทบาทหน้าที่ของสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐมากขึ้น

เมื่อเจาะลงไปในกลุ่มผู้กู้นอกระบบ จะมีทั้งกลุ่มที่มีรายได้ประจำและรายได้ไม่ประจำ ซึ่งมีหลายๆ กรณีที่กลุ่มผู้กู้ที่มีรายได้ประจำและมีความรู้ทางการเงิน เลือกว่าจะกลายเป็นหนี้เสียเพื่อให้ได้รับอัตราดอกเบี้ยหรือการดูแลเป็นพิเศษ ขณะที่ ปัญหาหนี้ที่เพิ่มขึ้นจำนวนไม่น้อยในกลุ่มข้าราชการจะมาจากการค้าประกัน ใจไว้ให้เพื่อนที่กู้ยืมเงินจากแหล่งเดียวกัน และพฤติกรรมการใช้จ่ายที่กู้ซัลด ซื้อมัน และบัตรเครดิต เพื่อความสะดวกสบาย

นอกจากนี้ ผู้ให้บริการมองว่า ในการแก้ไขปัญหาหนี้สินทั้งในและนอกระบบ จะมีความยั่งยืนหรือไม่ ขึ้นกับความตั้งมั่น (Mindset) มากกว่าความรู้ ซึ่งหลังจากมีความตั้งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาหนี้แล้ว ก็สามารถเสริมความรู้ทางการเงิน ซึ่งรวมถึงการบันทึกรายรับรายจ่าย การวางแผนปลดหนี้ ควบคู่กับการสินเชื่อเสริมสภาพคล่องระยะสั้น (ในกรณีที่เป็น) เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาหนี้ โดยเฉพาะหนี้นอกระบบได้อย่างยั่งยืนด้วยตัวเอง ซึ่งส่วนนี้จะมีประสิทธิผลมากเมื่อนายจ้างร่วมมือในการเข้าร่วม โครงการแก้หนี้ โดยมองโครงการลักษณะดังกล่าวว่าเป็นสวัสดิการรูปแบบหนึ่งให้กับพนักงาน มีการติดตามผลรายบุคคลร่วมกันกับผู้ให้บริการ และมีการประชาสัมพันธ์กรณีศึกษาของผู้ที่ประสบผลสำเร็จ (Success Case) เพื่อให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบที่ดีและขยายวงกว้างขึ้น นอกจากนี้ การแก้ไขปัญหาหนี้ให้ยั่งยืน อาจต้องลงไปทำความเข้าใจปัญหาในระดับจุลภาคมากขึ้น หรือในระดับครอบครัว เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาและทางแก้ที่เหมาะสมในระดับบุคคล อาทิ การพูดคุยถึงปัญหาอย่างเปิดอกกับบุคคลในครอบครัว เพื่อหาทางออกที่ยั่งยืนและการปรับพฤติกรรมร่วมกัน

การวิเคราะห์ปัญหาในภาพรวม

เมื่อพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสินเชื่อในภาพรวมนั้น มีสาเหตุมาจากทั้งปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และด้านอื่นๆ ในระดับมหภาค สถาบันการเงินและการกำกับดูแลสถาบันการเงิน รวมถึงประชาชนหรือตัวผู้กู้เอง โดยผู้วิจัยทำการสรุปภาพรวมของปัญหาดังกล่าวไว้ในแผนภาพที่ 4-3 ขณะที่รายละเอียดของปัญหาในแต่ละด้านมีดังต่อไปนี้

1. ปัญหาในระดับมหภาค

ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงบริการสินเชื่อและแก้ไขปัญหานี้คร่าวๆ นั้น ประกอบด้วย

1.1 ปัญหาการประคองเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้ครัวเรือน ซึ่งการชะลอตัวของเศรษฐกิจ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีผลอย่างมากต่อความจำเป็นในการก่อหนี้ ขณะที่ นโยบายการสร้างรายได้และอาชีพเสริมให้กับเกษตรกรหรือกลุ่มที่ขาดโอกาสทางสังคม ยังเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึงหรือไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยด้านการย้ายถิ่นฐาน หรือความสะดวกในการเข้ารับการอบรม ฝึกอาชีพ เป็นต้น

1.2 ปัญหาค่าครองชีพสูง โดยมีอัตราการเพิ่มขึ้นของค่าครองชีพที่เร็วกว่าการเพิ่มขึ้นของรายได้ ซึ่งเมื่อประกอบกับปัญหาเงินออมน้อย จึงทำให้ประชากรกลุ่มนี้จำเป็นต้องมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้นเพื่อให้ดำรงชีพต่อไปได้

1.3 ข้อจำกัดทางกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย เช่น กรณีของ กยศ. ที่ไม่สามารถผ่อนปรนเงื่อนไขสำหรับผู้ที่มีศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว เนื่องจากเกรงว่าจะสร้างความเสียหายกับรัฐตามมาตรา 157 แห่งประมวลกฎหมายอาญา รวมถึงกรณีการฟ้องผู้ค้าประกัน ซึ่งผู้ค้าประกันไม่ทราบสิทธิที่กฎหมายกำหนดให้ไว้เบี่ยงผู้กู้ก่อนผู้ค้าประกัน หรือการค้าประกันเฉพาะส่วนได้ในกรณีที่มีผู้ค้าประกันหลายคน ขณะที่สำหรับสถาบันการเงินนั้น ในช่วงการระบาดของไวรัสโควิด-19 พบว่า มาตรา 700 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ปพพ.) เป็นอุปสรรคต่อการปรับโครงสร้างหนี้ที่ต้องให้ผู้ค้าประกันตกลงยินยอมผ่อนปรนเงื่อนไขด้านเวลาให้ลูกหนี้ด้วยไม่เช่นนั้น ผู้ค้าจะหลุดพ้นจากหนี้และกระทบการเข้าถึงสินเชื่อของลูกหนี้ได้ ซึ่งในช่วงโควิดปรากฏสถานการณ์ที่ไม่สามารถติดต่อผู้ค้าประกันได้หรือผู้ค้าประกันไม่ยินยอม ก็จะทำให้ลูกหนี้ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากเจ้าหนี้ เป็นต้น

1.4 ปัญหาการศึกษา โดยเฉพาะสถานการณ์ตลาดแรงงานในปัจจุบันที่มีผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาที่ไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานเป็นจำนวนมาก อันนำมาสู่การทำงานต่ำระดับ และรายได้ที่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

แผนภาพที่ 4-3 สรุปแนวทางการวิเคราะห์ปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อและหนี้ครัวเรือนไทย

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

1.5 ปัญหาของการมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้ครัวเรือนและการขาดความร่วมมือด้านข้อมูลหนี้ครัวเรือนในระดับบุคคล โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) กระทรวงการคลัง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กรมตำรวจ กยศ. ศาลล้มละลายกลาง บริษัทบริหารสินทรัพย์ บริษัท ข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด แต่กลับขาดความร่วมมือในการให้ข้อมูลหนี้ครัวเรือนในระดับบุคคลหรือครัวเรือนในภาพรวมจากเจ้าหนี้ ทำให้ประเมินสถานการณ์ที่แท้จริงในระดับลูกหนี้กลุ่มที่เป็นปัญหาได้ลำบาก อีกทั้ง ยังขาด

องค์กรที่มีอำนาจการดูแลและจัดการแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งทำให้การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนและการเข้าถึงสินเชื่อที่ผ่านมา มีความล่าช้าและไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.6 ปัญหาข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลเชิงพฤติกรรม หรือข้อมูลที่ไม่ใช่ด้านการเงิน อาทิ การใช้สาธารณูปโภค ค่าโทรศัพท์เคลื่อนที่ ข้อมูลการเดินทาง ข้อมูลสุขภาพ และการใช้สวัสดิการของรัฐในรูปแบบต่างๆ ซึ่งกระจายอยู่ทั้งหน่วยงานภาคเอกชนและภาครัฐ และมีข้อจำกัดในการเข้าถึง แม้ว่าจะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการประเมินเครดิตของผู้ให้บริการสินเชื่อและช่วยเพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อได้ก็ตาม

1.7 ปัญหาการกำกับดูแล ซึ่งเน้นการดูแลประโยชน์ของผู้กู้ (Market Conduct) มากขึ้น ซึ่งเป็นทิศทางที่ควรจะเป็น แต่ก็มีผลในการเพิ่มต้นทุนและกระบวนการให้กับผู้ให้บริการ และต้องระวังไม่ให้เป็นผลลัพท์ให้เกิดหนี้ในระบบมากขึ้น

2. ปัญหาจากผู้ให้บริการสินเชื่อ

ปัญหาจากสถาบันการเงิน ผู้ให้บริการสินเชื่อ และผู้กำกับดูแลในภาคการเงินสามารถจำแนกได้ดังนี้

2.1 ปัญหาการแข่งขันปล่อยสินเชื่อของผู้ให้บริการ ซึ่งแม้การแข่งขันจะช่วยให้ผู้ให้บริการได้รับประโยชน์ผ่านเงื่อนไขและราคาที่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ขณะเดียวกัน การแข่งขันที่ออกมาในรูปแบบโปรโมชั่นจูงใจกับร้านค้าและบริการต่างๆ ก็เป็นการกระตุ้นการใช้จ่ายและความต้องการเงินกู้ที่เกินความต้องการของผู้กู้ในบางกลุ่มได้ อาทิ กลุ่มผู้มีรายได้น้อย กลุ่มวัยรุ่นที่เพิ่งเข้าสู่ตลาดแรงงาน และกลุ่มสินเชื่อตัดเงินเดือนหน้าของที่มีความต้องการเงินกู้อยู่แล้ว

2.2 ปัญหาการคิดดอกเบี้ยและการตัดชำระหนี้ ไม่ว่าจะเป็นการคิดอัตราดอกเบี้ยที่ผ่อนปรนกับลูกหนี้ที่มีปัญหาการผ่อนชำระ แต่ไม่ได้ดูแลลูกค้าที่มีประวัติการชำระเงินหรือประวัติเครดิตดี ซึ่งกระตุ้นพฤติกรรมและวัฒนธรรมการเบี้ยวหนี้ การนำเงินผ่อนชำระของลูกหนี้มาตัดชำระหนี้ค้างชำระในส่วนของดอกเบี้ยก่อน ทำให้ตัดเงินต้นได้น้อยและยอดหนี้โดยรวมลดช้า เป็นต้น ซึ่งในปี 2564 ธปท. ได้บังคับใช้เกณฑ์การปรับวิธีการคิดอัตราดอกเบี้ยผิคนัดชำระหนี้ และลำดับการตัดชำระหนี้เพื่อบังคับใช้กับสถาบันการเงินภายใต้การดูแลแล้ว

2.3 ปัญหาการกำหนดระยะเวลาการคืนเงินกู้ที่ไม่เหมาะสมกับลักษณะการรับรู้รายได้ของลูกหนี้ โดยเฉพาะในกรณีของสินเชื่อสำหรับผู้มีอาชีพอิสระและเกษตรกร ที่มีรอบการรับรู้รายได้ที่หลากหลาย เช่น รายวัน รายสัปดาห์ หรือตามรอบการขายผลผลิตทุก 4-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าว มีสาเหตุหลักจากความไม่พร้อมของระบบไอที และบุคลากรในการติดตามและบริหารจัดการหนี้

ตารางที่ 4-3 ตัวอย่างการปรับปรุงเกณฑ์ของชปท.เกี่ยวกับวิธีการคิดอัตราดอกเบี้ยและลำดับการตัดชำระหนี้เพื่อลดภาระผู้กู้

วันที่ประกาศ	เรื่อง	แนวทางปฏิบัติ	ผู้ให้บริการทางการเงิน	เริ่มบังคับใช้
29 ต.ค. 2563	การคิดดอกเบี้ยผิณฑ์ชำระหนี้ ¹⁾	1. คิดดอกเบี้ยผิณฑ์ชำระหนี้บนฐานของเงินต้นที่ผิณฑ์จริงเท่านั้น โดยไม่รวมส่วนของเงินต้นของค้างงวด ในอนาคตที่ยังไม่ถึงกำหนดชำระ	<ul style="list-style-type: none"> ■ สถาบันการเงิน และบริษัท ในกลุ่มธุรกิจการเงิน ■ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ ■ บริษัทที่ประกอบธุรกิจสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับที่มีใช้สถาบันการเงิน 	1 เม.ย. 2564
		2. กำหนดอัตราดอกเบี้ยผิณฑ์ชำระหนี้ โดยใช้อัตราดอกเบี้ยตามสัญญาบวกไม่เกินร้อยละ 3 ต่อปี หรือรวมแล้วไม่เกินร้อยละ 11	<ul style="list-style-type: none"> ■ บริษัทประกอบธุรกิจสินเชื่อรายย่อยเพื่อการประกอบอาชีพภายใต้การกำกับ ■ บริษัทบริหารสินทรัพย์ 	1 เม.ย. 2564
	การตัดชำระหนี้ ²⁾	3. กำหนดลำดับการตัดชำระหนี้ โดยให้นำไปจ่ายค่าธรรมเนียม ดอกเบี้ย และเงินต้นของยอดหนี้ที่ค้างชำระนานที่สุดก่อน แล้วค่อยตัดยอดค้างใหม่ ซึ่งเป็นการตัดชำระหนี้แบบแนวนอน อย่างไรก็ดี ลำดับการตัดชำระหนี้แนวนอนข้างต้น เป็นเพียงเกณฑ์ขั้นต่ำที่ ชปท. กำหนดเท่านั้น แต่หากผู้ให้บริการทางการเงินมีแนวทางการตัดชำระอื่นที่เป็นประโยชน์กับลูกหนี้มากกว่า ก็สามารถที่จะทำได้ โดยที่ไม่ต้องขออนุญาตจาก ชปท. อาทิ การตัดชำระดอกเบี้ยและเงินต้นของยอดหนี้ที่ค้างชำระนานที่สุด และค้างรองลงมาตามลำดับ แล้วจึงตัดชำระค่าธรรมเนียม เป็นต้น	ผู้ให้บริการทางการเงินทุกแห่ง	1 ก.ค. 2564

หมายเหตุ: 1) และ 2) ใช้สำหรับสินเชื่อที่มีการผ่อนชำระเป็นงวด สินเชื่อหมุนเวียน รวมถึงการปรับปรุงโครงสร้างหนี้ (ยกเว้นผลิตภัณฑ์เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ตามประกาศ สคบ. รวมถึงผลิตภัณฑ์บัตรเครดิต)

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563

2.4 ปัญหาการยึดโยงกับหลักประกัน ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่จำกัดการเข้าถึงสินเชื่อของกลุ่มประชากรที่ไม่มีหลักประกัน และเกี่ยวข้องกับความสามารถของผู้ให้บริการสินเชื่อทั้งธนาคารพาณิชย์และนอนแบงก์ในการประเมินความเสี่ยงลูกค้าและบริหารจัดการความเสี่ยงจากการผิดนัดชำระหนี้ เพราะยังสามารถขายทอดตลาดหลักประกันได้หากเกิดปัญหาการผิดนัดชำระหนี้ขึ้นจริง เพื่อบรรเทาและป้องกันผลกระทบต่อเงินกองทุน ท่ามกลางข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลเชิงพฤติกรรมของลูกค้า และความสามารถของตัวผู้ให้บริการทางการเงินในการประเมินความเสี่ยงจากข้อมูลที่ไม่ใช่การเงินเหล่านั้นที่จำกัด อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง ผู้ให้บริการสินเชื่อบางรายไม่อนุญาตหรือไม่นับสินทรัพย์บางประเภทของผู้กู้เป็นหลักประกัน โดยเฉพาะหากต่างสถาบันผู้ให้สินเชื่อ อาทิ เงิน ช.พ.ค. และหุ้นสหกรณ์ จากปัญหาในการโอนสิทธิ์ เนื่องจากสิทธิ์ในเงิน ช.พ.ค. จะตกเป็นของทายาทของผู้เสียชีวิต (ถ้ามี) ขณะที่หุ้นสหกรณ์ หากไม่ได้ออกมาเป็นตราสาร จะต้องทำการโอนสิทธิ์ผ่านการจดทะเบียน ตาม พ.ร.บ. หลักประกันทางธุรกิจ ซึ่งควรใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการประกอบธุรกิจ ไม่ใช่เพื่อการบริโภค เป็นต้น

2.5 ขั้นตอนและเงื่อนไขการขอสินเชื่อที่ยุ้งยาก ซึ่งเป็นข้อจำกัดหลักสำหรับกลุ่มประชากรที่เข้าไม่ถึงบริการสินเชื่อในปัจจุบัน ซึ่งจะสัมพันธ์กับปัญหาการขาดความรู้ทางการเงิน

3. ปัญหาจากประชาชนหรือผู้กู้

สำหรับประชาชนผู้ใช้บริการสินเชื่อหรือผู้กู้ นั้น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

3.1 กลุ่มที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้วจากผู้ให้บริการในระบบ (Bankable) สามารถจำแนกปัญหาหลักๆ ได้ดังนี้

3.1.1 ปัญหาเงินออมสะสมต่ำ เนื่องจากมีรายได้ส่วนที่เกินจากค่าใช้จ่ายน้อย ทำให้ต้องใช้วิธีการกู้ยืมเงินเพื่อตอบสนองความต้องการสินทรัพย์ในชีวิต และการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน

3.1.2 ปัญหาค่าใช้จ่ายสูง เนื่องจากอยู่ในวัยทำงานและกำลังสร้างครอบครัว รวมถึงการทำงานต่างถิ่นที่ทำให้ต้องหาบ้านและรถ เพื่อความสะดวกสบายในเขตเมือง และช่วยในการประกอบอาชีพ

3.1.3 ปัญหาการขาดความตระหนักถึงการก่อหนี้และวิธีแก้หนี้ที่เหมาะสม รวมถึงทัศนคติ (Attitude) ที่อยากจะชำระหนี้และแก้ไขปัญหานี้ สืบกับสถาบันการเงิน โดยข้อกังวลอยู่ที่กลุ่มที่มีทักษะและความรู้ทางการเงินค่อนข้างดี ซึ่งเลือกวิธีที่จะหลีกเลี่ยงการชำระหนี้ เพื่อให้ได้รับการผ่อนผันหรือแก้ไขหนี้จากสถาบันผู้ปล่อยกู้

3.2 กลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ (Underserved และ Unserved) สามารถจำแนกปัญหาหลักๆ ได้ดังนี้

3.2.1 ปัญหารายได้ไม่พอต่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะประชากรกลุ่มที่ไม่มีรายได้ประจำ เนื่องจากรายได้อ่อนแอแปรตามยอดขายที่ขึ้นกับหลายตัวแปรที่ยากจะควบคุมในแต่ละช่วง

3.2.2 ปัญหาการทำงานต่ำระดับ โดยขาดความรู้และความสามารถในการวิเคราะห์ตลาดแรงงาน จึงเลือกเรียนสายงานที่ไม่เป็นที่ต้องการของภาคธุรกิจ จึงอยู่ในภาวะตกงานหรือทำงานต่ำระดับ ซึ่งทำให้กลายเป็นข้อจำกัดด้านรายได้ตามมา

3.2.3 ปัญหาความรู้ทางการเงิน ซึ่งผู้กู้กลุ่มนี้ ส่วนใหญ่จะขาดความรู้ทางการเงินที่ดีพอ ซึ่งทำให้ไม่สามารถวางแผนรายรับ ค่าใช้จ่าย และการลดภาระหนี้ได้อย่างเป็นระบบ

3.2.4 ปัญหาการขาดความตระหนักถึงการก่อหนี้และวิธีแก้หนี้ที่เหมาะสม โดยเมื่อรายได้น้อยพอใช้จ่าย ประกอบกับข้อจำกัดในการพึ่งพิงแหล่งเงินทุนในระบบ จึงทำให้เลือกใช้แหล่งเงินกู้นอกระบบที่ทำให้ได้รับเงินเร็ว และมีขั้นตอนไม่ซับซ้อน โดยจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้บริการสินเชื่อระบุว่า ผู้กู้จำนวนไม่น้อยมองว่าเจ้าหนี้ในระบบคือผู้มีพระคุณ ดังนั้น ด้วยความไม่รู้และความเกรงใจ จึงเลือกจะจ่ายหนี้ให้เจ้าหนี้ระบบก่อน โดยไม่เลือกวิธีการเจรจาต่อรอง เพื่อขอผ่อนผันภาระดอกเบี้ยและวางแผนการชำระหนี้กับเจ้าหนี้ระบบอย่างเป็นระบบ

3.2.5 ปัญหาเชิงพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นการเล่นพนัน การติดอบายมุข สิ่งเสพติดประเภทแอลกอฮอล์ และการใช้จ่ายเกินตัว จึงทำให้มีค่าใช้จ่ายพุ่งเพื่อเพิ่มพูน และอยู่ในภาวะชักหน้าไม่ถึงหลัง

วิเคราะห์ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจจากการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อของประชาชนรายย่อย

การวิเคราะห์ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจจากการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อของประชาชนรายย่อยในงานวิจัยนี้ จะเน้นไปที่การประเมินมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Benefits) จากการที่ผู้กู้ได้รับจากการเข้าถึงบริการสินเชื่อในระบบ ซึ่งทำให้สามารถนำเงินนั้นไปประกอบอาชีพทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้รายได้ที่ผู้กู้ได้รับเมื่อหักต้นทุนในการประกอบอาชีพที่รวมต้นทุนของเงินทุนที่เกี่ยวข้องด้วยแล้ว ควรจะมี Economic Rate of Returns (ERR) ในอัตราไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 จึงจะคุ้มค่าต่อการลงทุนและสามารถอยู่รอดได้ในระยะยาว (The Millennium Challenge Corporation, 2022) ซึ่งสอดคล้องกับกรณีของไทยที่ส่วนของผู้ถือหุ้นมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 10 ของต้นทุนการผลิตรวม

ตารางที่ 4-4 มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Benefits) จากการเพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อในระบบ

	การประเมินมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ
สัดส่วนประชากรที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ	ร้อยละ 6.9*
จำนวนประชากรอายุ 15-65 ปีทั้งประเทศ	66.17 ล้านราย
ค่าเฉลี่ยสินเชื่อต่อราย	20,000 บาท**
สินเชื่อที่มีโอกาสเพิ่มขึ้น (Potential Loans)	91,315 ล้านบาท
ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากการดำเนินการ	อัตราร้อยละ 10 ต่อปี
มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Benefits)	9,131 ล้านบาท ร้อยละ 0.05 ต่อจีดีพี

หมายเหตุ: * ข้อมูลจากรายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือนปี 2563 โดยรวมกลุ่มที่ใช้หนี้นอกระบบและกลุ่มที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ (No Access)

** ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้บริการสินเชื่อ

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

ผลการประเมินมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากการเพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อในระบบพบว่า หากสามารถช่วยประชากรกลุ่มที่พึ่งพิงนอกระบบ (Underserved และ Unserved) ให้สามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบ และนำสินเชื่อดังกล่าวไปประกอบอาชีพแล้ว ก็จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้ประมาณ 9.1 พันล้านบาท หรือร้อยละ 0.05 ต่อจีดีพี ทั้งนี้ แม้อัตราส่วนดังกล่าว จะไม่สูงมากนัก แต่หากคิดเป็นจำนวนครัวเรือนที่มีปัญหาการพึ่งพิงหนี้นอกระบบในปัจจุบัน จะสามารถช่วยเหลือได้ไม่น้อยกว่า 1.1 ล้านครัวเรือน และบรรเทาผลกระทบเชิงสังคมไปควบคู่กัน

นอกจากนี้ ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากการดำเนินการข้างต้นที่พิจารณาจากรายได้ที่หักต้นทุนของการประกอบอาชีพในกรณีของธุรกิจขนาดย่อม อาทิ พ่อค้าแม่ค้า หาบเร่ แผงลอย มีโอกาสที่จะสูงกว่าอัตราร้อยละ 10 โดยจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการในธุรกิจขนาดย่อมดังกล่าว พบว่าอาจสูงถึงร้อยละ 20-40 ในกรณีปกติ ดังนั้น จึงทำให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจข้างต้นมีโอกาสสูงกว่านั้นในกรณีที่เศรษฐกิจและสถานการณ์รายได้กลับมามีอยู่ในภาวะปกติ ซึ่งในอีกด้านหนึ่งหมายความว่าผู้ที่สามารถรับมือกับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่สูงขึ้น ขณะที่ หากอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงเข้าหาอัตราดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบที่ร้อยละ 10-20 ต่อเดือน หรือร้อยละ 120-240 ต่อปีนั้น คงจะทำให้ผู้ที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ติดลบ ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ในที่สุด

สรุป

จากการศึกษาสถานการณ์การเข้าถึงบริการสินเชื่อและปัญหาหนี้ครัวเรือนไทย รวมถึงการสอบถามผู้ใช้บริการสินเชื่อและผู้ที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้ให้บริการสินเชื่อ พบว่าปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อและหนี้ครัวเรือนไทยในภาพรวม มาจาก 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และด้านอื่นๆ ในระดับมหภาค สถาบันการเงินและการกำกับดูแลสถาบันการเงิน รวมถึงประชาชนหรือตัวผู้กู้เอง โดยในส่วนของปัญหาระดับมหภาค ซึ่งครอบคลุมการดูแลสถานการณ์เศรษฐกิจและรายได้ ค่าครองชีพ การศึกษา ตลอดจนข้อจำกัดทางกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขหนี้และปรับโครงสร้างหนี้ให้กับภาคครัวเรือน ขณะเดียวกันก็มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและข้อมูลหนี้ในระดับบุคคลขาดการรวมศูนย์ จึงทำให้กลายเป็นอุปสรรคต่อการมองภาพหนี้ครัวเรือนที่แท้จริงและการตัดสินใจแก้ปัญหายังเป็นระบบ เป็นต้น สำหรับส่วนของสถาบันการเงินนั้น ปัญหาจะอยู่ที่การแข่งขันปล่อยสินเชื่อซึ่งกระตุ้นความต้องการกู้เงินเพื่อวัตถุประสงค์ที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพชีวิต ปัญหาการคิดอัตราดอกเบี้ยที่สูงเกินไปในหลายกรณี ปัญหาการกำหนดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะการรับรู้รายได้ของลูกค้า ทำให้อัตราการชำระคืนเงินต้นทำได้ยาก เป็นต้น ขณะที่สำหรับส่วนของผูู้้นั้น ปัญหาส่วนใหญ่จะมาจากเงินออมน้อย และค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้ รวมถึงการขาดความตระหนักถึงวิธีการก่อนหนี้และแก้หนี้ที่เหมาะสม โดยกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อ จะมีปัญหาความรู้ทางการเงินที่ชัดเจนกว่ากลุ่มที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้ว

ทั้งนี้ หากสามารถบรรเทาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ข้างต้นได้ ก็คงจะมีผลให้ประชาชนรายย่อยสามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบได้ดีขึ้น ด้วยอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าการใช้หนี้นอกระบบมาก ซึ่งสามารถนำไปยกระดับคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะการประกอบอาชีพ อันจะมีผลในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Benefits) อีกไม่ต่ำกว่า 9.1 พันล้านบาท หรือร้อยละ 0.05 ต่อจีดีพี ครอบคลุมประชากรที่พึ่งพิงหนี้นอกระบบอยู่จำนวนกว่า 1.1 ล้านครัวเรือน

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ปัญหาหนี้ครัวเรือนไทยทวีความรุนแรงขึ้น ทั้งในมิติของระดับหนี้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นสู่ระดับสูงสุดเป็นประวัติการณ์ และมีปัญหาในการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินในระบบ โดยเฉพาะของประชากรที่มีรายได้น้อยและธุรกิจขนาดเล็ก ตลอดจนกลุ่มข้าราชการและเกษตรกร ซึ่งแม้จะมีความพยายามในการบรรเทาปัญหาจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ขนาดของปัญหาที่ใหญ่และซับซ้อน ทำให้ต้องมีการร่วมมือกันแก้ไขปัญหานี้อย่างตรงจุดและจริงจังมากขึ้น เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

1. สถานะหนี้ครัวเรือนและสินเชื่อรายย่อยของประเทศไทยในปัจจุบัน

จุดนำกังวลของปัญหาหนี้ครัวเรือนนั้น จะอยู่ที่หนี้ครัวเรือนซึ่งใช้เพื่อการบริโภคแล้วหมดไป อาทิ สินเชื่อบัตรเครดิต และสินเชื่อบุคคล ซึ่งอยู่ทั้งในรูปสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน หรือสินเชื่อที่นำหลักทรัพย์หรือสินทรัพย์อย่างเช่นรถยนต์มาใช้เป็นหลักประกัน ซึ่งมีแนวโน้มเติบโตขึ้นตามลำดับ และมีส่วนสำคัญที่ส่งผลให้สัดส่วนการกู้ยืมจากกลุ่มผู้ให้บริการสินเชื่อที่เป็นบริษัทบัตรเครดิต ลิซซิ่ง และสินเชื่อส่วนบุคคลทยอยสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ การเจาะปัญหาของกลุ่มที่มีหนี้สินหรือเข้าถึงสินเชื่ออยู่แล้ว (Bankable) สะท้อนถึงภาวะการเป็นหนี้ในปริมาณที่เพิ่มขึ้น เป็นหนี้หนักขึ้น และเป็นหนี้ตั้งแต่อายุน้อย

นอกจากนี้ ข้อกังวลยังอยู่ที่กลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อ (Underbanked และ Unbanked) อันได้แก่ ผู้กู้ยืมในกลุ่มรายได้น้อย กลุ่มอาชีพเกษตรกร ครุ และทหารที่มีภาระหนี้ต่อรายได้ (Debt Service Ratio: DSR) สูงกว่ากลุ่มแรก รวมถึงกลุ่มครัวเรือนที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ ซึ่งจะมีปัญหาที่ซับซ้อนกว่ากลุ่มแรก

2. ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสินเชื่อและปัญหาหนี้ครัวเรือน

การเพิ่มเติมข้อมูลจากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการสินเชื่อและผู้ที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้ให้บริการสินเชื่อนั้น พบว่า ปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อและการก่อหนี้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะเพื่อวัตถุประสงค์ของการบริโภคที่ใช้แล้วหมดไป ไม่ใช่เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินอย่างเช่นรถ หรือบ้าน ตลอดจนปัญหาของกลุ่ม นั้น มีสาเหตุจาก 3 ส่วนหลัก คือ ส่วนแรก ปัญหาในระดับมหภาค ได้แก่ การดูแลสถานการณ์เศรษฐกิจและ

รายได้ ค่าครองชีพ การศึกษา การขาดข้อมูลหนี้ในระดับครัวเรือนที่ครบถ้วน รวมถึงการขาดอำนาจการตัดสินใจที่เบ็ดเสร็จเมื่อปัญหาเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ส่วนที่สอง ปัญหาของผู้ให้บริการสินเชื่อ ซึ่งหลักๆ จะอยู่ที่ข้อจำกัดในการพิจารณาเครดิตและทรัพยากรที่ไม่เพียงพอ อาทิ ปัญหาด้านข้อมูลจึงทำให้การพิจารณาเครดิตยังยึดติดกับหลักประกันและการค้ำประกัน อันทำให้เงื่อนไขของสินเชื่อไม่เอื้ออำนวยต่อผู้กู้เท่าที่ควร เป็นต้น และส่วนที่สาม ปัญหาของผู้กู้ ซึ่งโดยมากจะเป็นปัญหาเงินออมน้อย ค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้ รวมถึงการขาดความตระหนักถึงวิธีการก่อหนี้และแก้หนี้ที่เหมาะสม

3. ผลการวิเคราะห์ และแนวทางของภาครัฐและภาคการเงินในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

การรวบรวมข้อมูลจากผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชนสะท้อนแนวทางการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อและบรรเทาปัญหาหนี้ครัวเรือนในหลายมิติ ประกอบด้วย

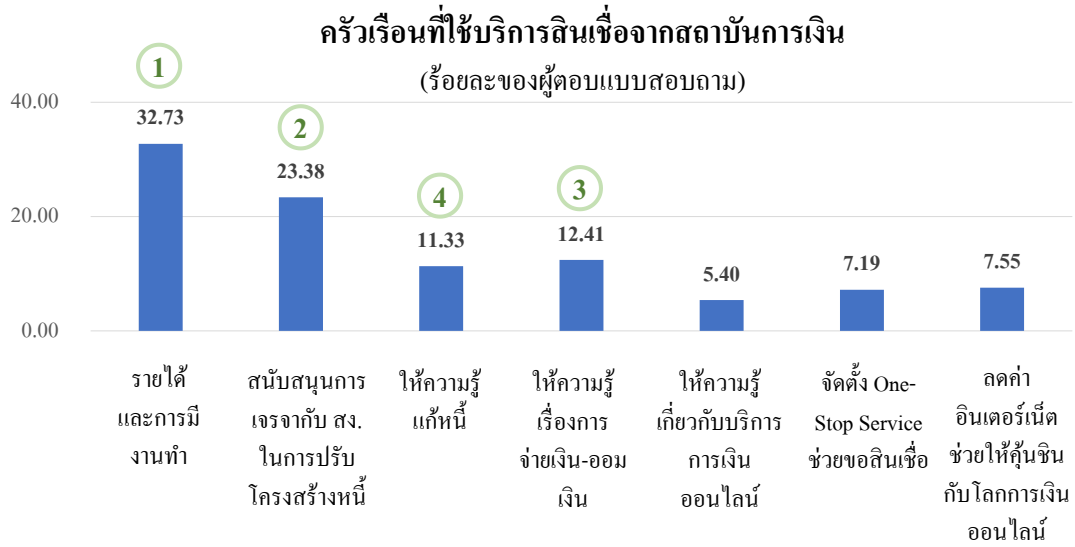
3.1 ข้อเสนอแนะจากผู้ให้บริการสินเชื่อกลุ่มที่ใช้บริการสินเชื่อและกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อ

3.1.1. ข้อเสนอแนะสำหรับภาครัฐ ครัวเรือนที่มีภาระหนี้สินหรือใช้บริการสินเชื่ออยู่แล้วกับสถาบันการเงิน (Household with Debts) ต้องการให้เน้นเรื่องการสร้างรายได้และการมีงานทำ (ร้อยละ 32.73 ของผู้ตอบที่เป็นหนี้ทั้งหมด) ช่วยสนับสนุน/เจรจากับสถาบันการเงินเพื่อลดภาระหนี้และปรับโครงสร้างหนี้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน (ร้อยละ 23.38) ให้คำแนะนำและความรู้ในการจัดลำดับความสำคัญของการใช้จ่ายและวิธีออมเงิน (ร้อยละ 12.41) และให้คำแนะนำและความรู้ในการแก้หนี้ (ร้อยละ 11.33)

ทั้งนี้ เมื่อเจาะลึกลงไปยังกลุ่มที่ใช้บริการสินเชื่อเฉพาะจากธนาคารพาณิชย์ (Bankable) ที่มีอัตราส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ (DSR) มากกว่าและน้อยกว่าร้อยละ 40 พบว่ากลุ่ม Bankable ที่มี DSR มากกว่าร้อยละ 40 ให้น้ำหนักมากขึ้นกับข้อเสนอแนะภาครัฐในมิติของการให้คำแนะนำในการจัดลำดับความสำคัญของการใช้จ่ายและออมเงิน การส่งเสริมให้ค่าบริการอินเทอร์เน็ตถูกลงเพื่อให้คุ้นชินกับโลกออนไลน์มากขึ้น รวมถึงการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะในลักษณะ One-Stop Service สำหรับอำนวยความสะดวกด้านสินเชื่อและให้ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

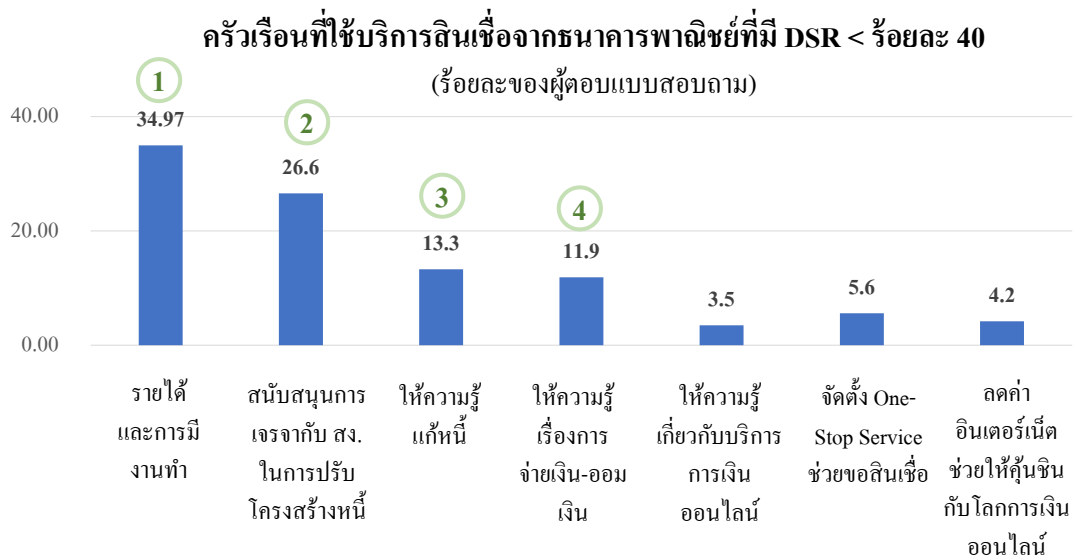
เมื่อจำแนกระหว่างกลุ่ม Bankable กับกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ (Underserved) จะพบข้อแตกต่างที่น่าสนใจ กล่าวคือ กลุ่ม Underserved จะแสดงความสนใจกับความช่วยเหลือด้านการให้คำแนะนำและความรู้ผ่านช่องทางออนไลน์มากกว่า ซึ่งความสนใจต่อความช่วยเหลือผ่านช่องทางออนไลน์ยิ่งเพิ่มน้ำหนักขึ้นสำหรับกลุ่มที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินเลย (Unserved)

แผนภาพที่ 5-1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่มีภาระหนี้สิน

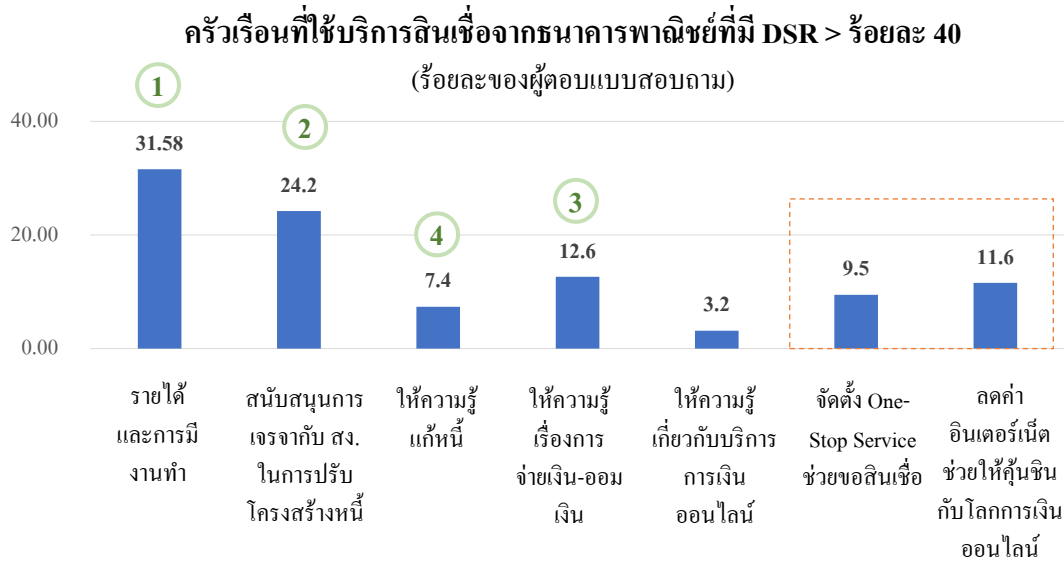
ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 5-2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่มี DSR < ร้อยละ 40

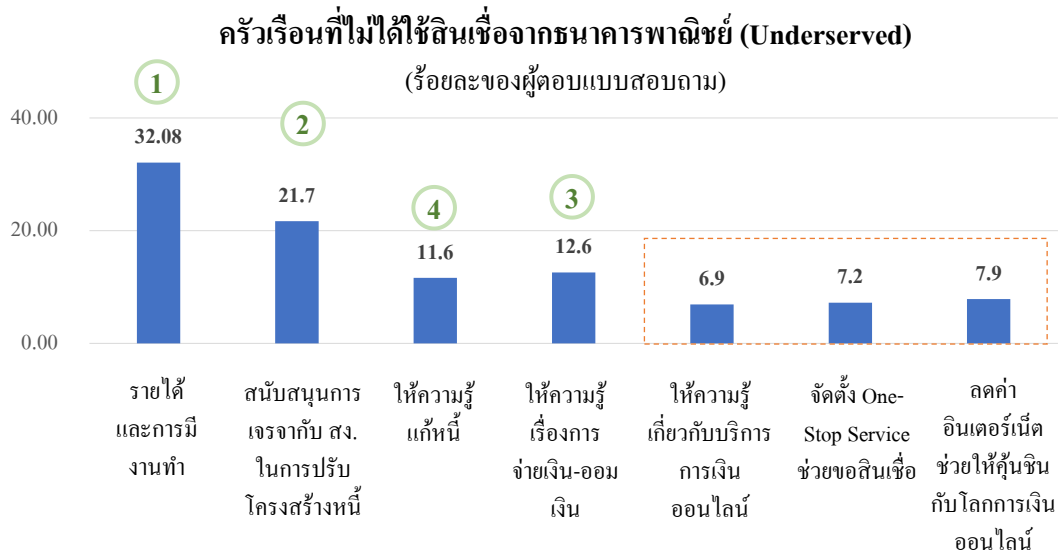
ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 5-3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่มี DSR > ร้อยละ 40

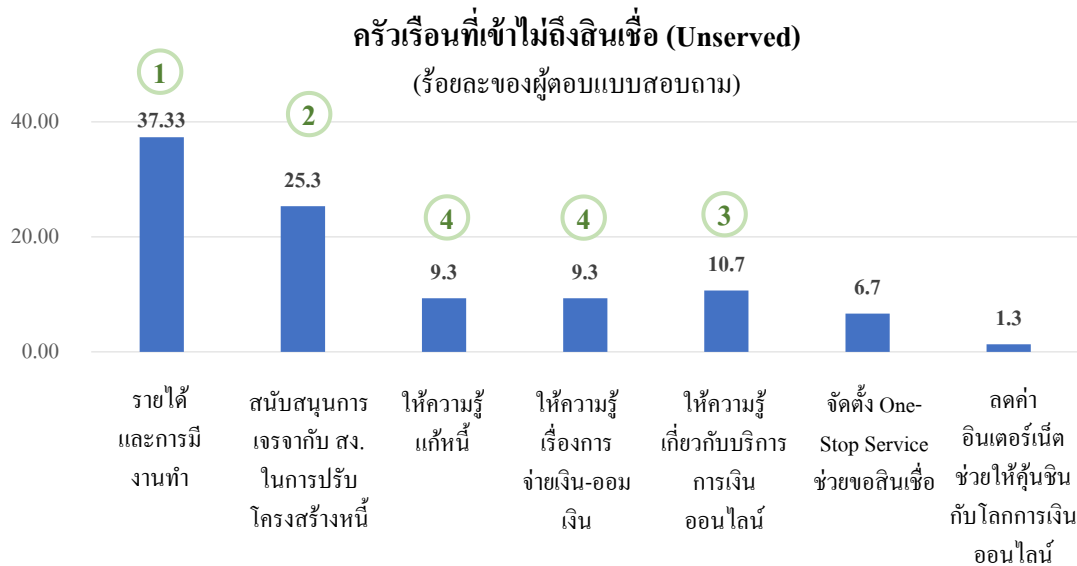
ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 5-4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ (Underserved)

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 5-5 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐจากกลุ่มครัวเรือนที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ (Unserved)

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

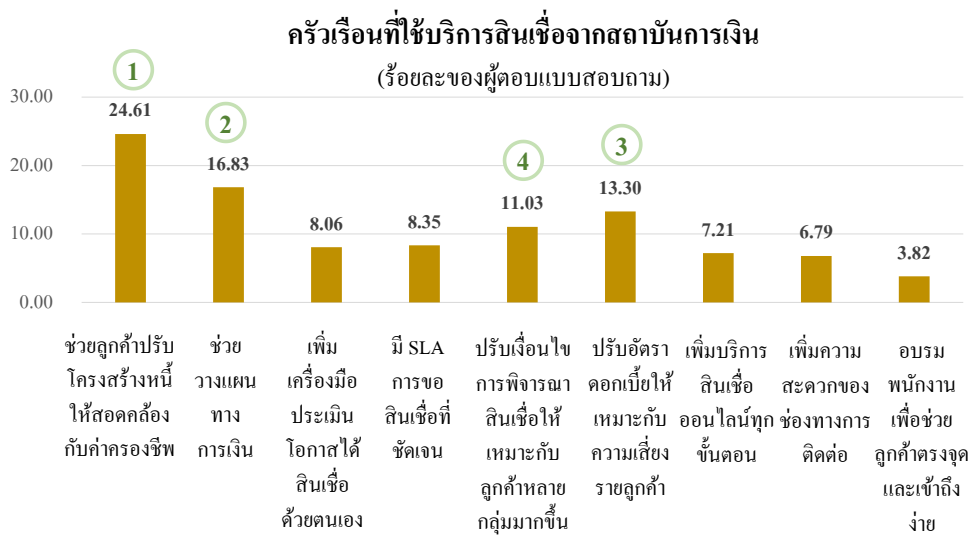
3.1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับสถาบันการเงิน ครัวเรือนที่มีภาระหนี้สินหรือใช้บริการสินเชื่ออยู่แล้วกับสถาบันการเงิน (Household with Debts) ระบุว่าต้องการให้ช่วยเหลือค่าในการปรับโครงสร้างหนี้ที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อให้ยอดผ่อนต่อเดือนไม่สูง สอดคล้องกับค่าครองชีพและรายได้ (ร้อยละ 24.61) ช่วยวางแผนทางการเงินทั้งเรื่องเงินออมและการชำระหนี้ (ร้อยละ 16.83) ปรับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ให้เหมาะสมกับความเสี่ยงแต่ละราย (ร้อยละ 13.30) และปรับเงื่อนไขการพิจารณาสินเชื่อให้เหมาะสมกับลูกค้ามากขึ้น อาทิ อาชีพอิสระ ลูกค้าในภาคเกษตร (ร้อยละ 11.03)

ทั้งนี้ เมื่อเจาะไปที่กลุ่ม Bankable ที่มี DSR มากกว่าร้อยละ 40 พบว่าอันดับข้อเสนอแนะจะแตกต่างกันไป โดยแม้อันดับแรก จะยังอยู่ที่ความต้องการให้สถาบันการเงินช่วยเหลือค่าปรับโครงสร้างหนี้ แต่อันดับสอง จะเป็นการปรับอัตราดอกเบี้ยให้เหมาะสมกับความเสี่ยงของลูกค้าแต่ละรายมากขึ้น ตามมาด้วยการช่วยวางแผนทางการเงิน และการปรับเงื่อนไขการพิจารณาสินเชื่อให้ยืดหยุ่นกับอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้ การเน้นหนักไปที่การปรับเงื่อนไขการพิจารณาสินเชื่อให้ยืดหยุ่นขึ้น และการปรับอัตราดอกเบี้ยให้เหมาะสมกับความเสี่ยงลูกค้า จะมากกว่ากลุ่ม Bankable ที่มีสัดส่วน DSR ต่ำกว่าร้อยละ 40 ขณะที่กลุ่ม Bankable ที่มีสัดส่วน DSR ไม่สูงดังกล่าว จะสนใจเรื่องของความสะดวกของช่องทางติดต่อ รวมถึงขีดความสามารถและความเป็นมิตรของพนักงานในการช่วยเหลือและให้ข้อมูลมากกว่า

เมื่อจำแนกระหว่างกลุ่ม Bankable กับกลุ่มที่มีปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อหรือไม่ได้ใช้สินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ (Underserved) จะพบข้อแตกต่างที่น่าสนใจ กล่าวคือ กลุ่ม

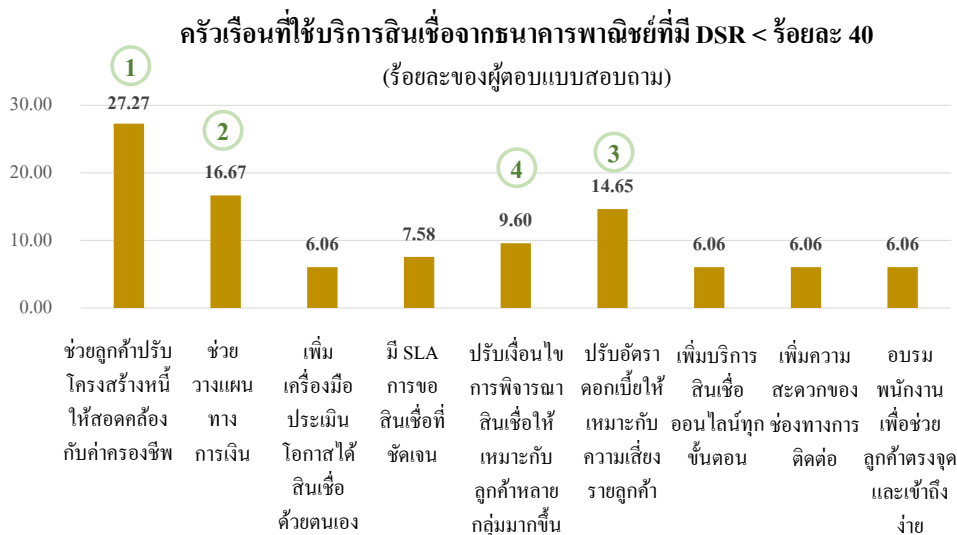
Underserved จะแสดงความสนใจกับเครื่องมือที่ช่วยประเมินโอกาสการได้รับสินเชื่อด้วยตนเอง และการมีกระบวนการตอบกลับลูกค้า (SLA) ที่ชัดเจน รวมถึงบริการออนไลน์ไม่ว่าจะเป็นบริการสินเชื่อออนไลน์ทุกขั้นตอน และความสะดวกของช่องทางการติดต่อสอบถามข้อมูล (ดังจะเห็นจากน้ำหนักของการตอบตัวเลือกต่างๆ ข้างต้นที่สูงกว่ากลุ่ม Bankable) ซึ่งสะท้อนความพยายามในการพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้ ความสนใจต่อเครื่องมือ การมี SLA ที่ชัดเจน และช่องทางออนไลน์ยิ่งเพิ่มน้ำหนักขึ้นสำหรับกลุ่มที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินเลย (Unserviced)

แผนภาพที่ 5-6 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือนที่มีภาระหนี้สิน

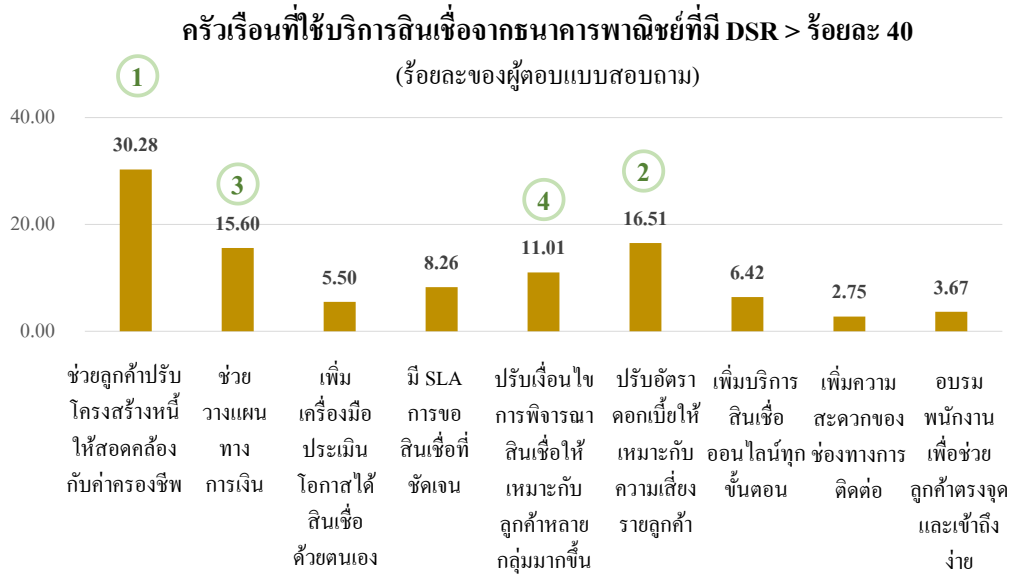
ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 5-7 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือนที่ DSR < ร้อยละ 40

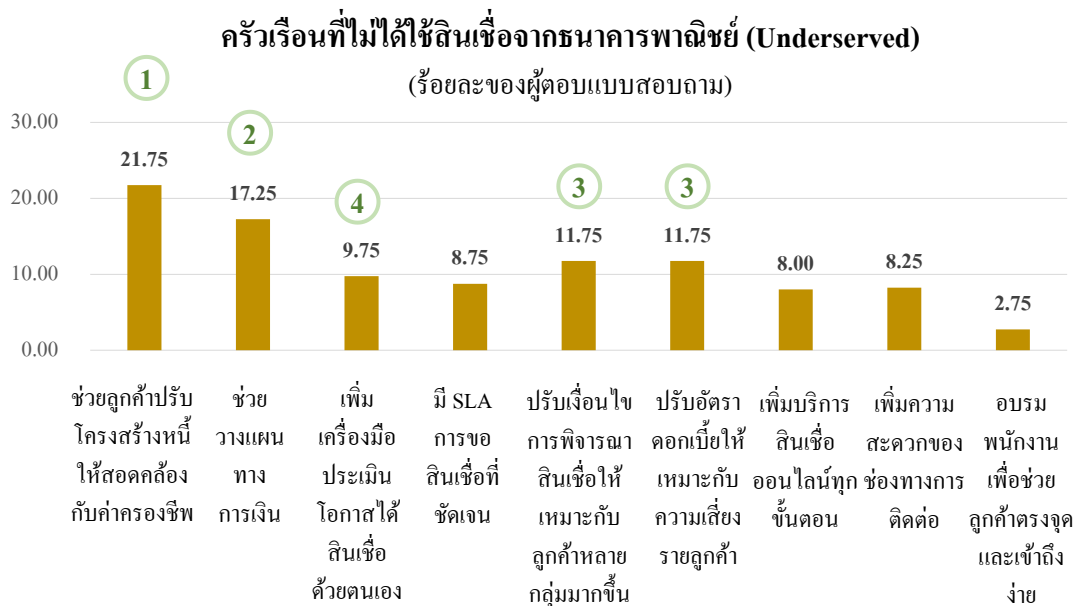
ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 5-8 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือนที่ DSR > ร้อยละ 40

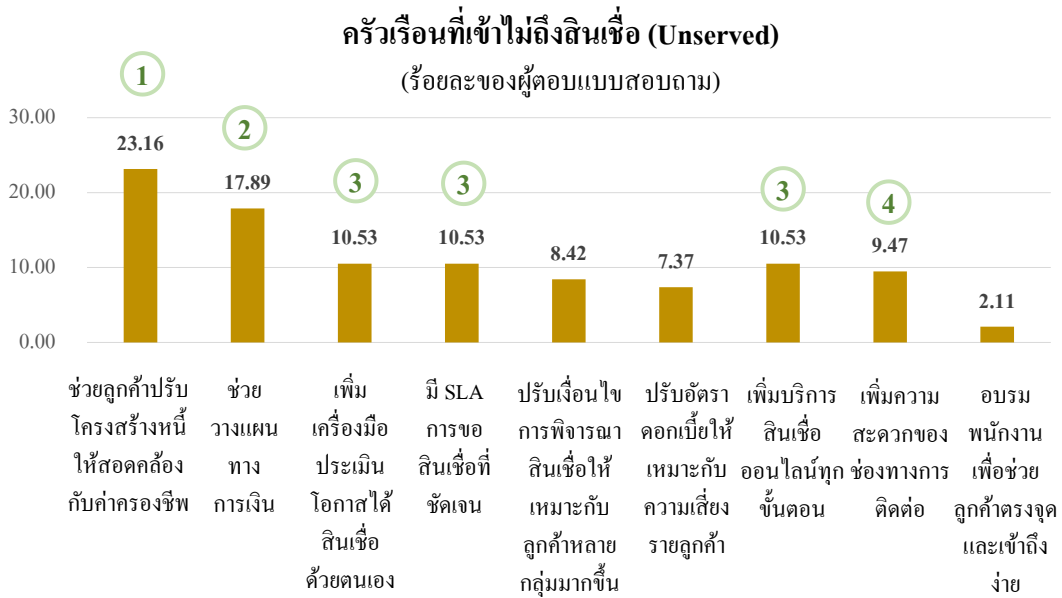
ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 5-9 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีสินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ (Underserved)

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 5-10 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันการเงินจากกลุ่มครัวเรือนที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ (Unserved)

ที่มา : ประมวลโดยผู้วิจัย

3.2 ข้อเสนอแนะจากผู้ให้บริการสินเชื่อ ต่อภาครัฐและระดับมหภาค

3.2.1. ควรเน้นการแก้ที่ต้นเหตุ คือ การเพิ่มรายได้ ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มเงินออม ซึ่งจะช่วยลดการก่อหนี้ และลดภาระเงินต้น

3.2.2 การสร้างฐานข้อมูลเครดิตของประเทศที่ครอบคลุมหนี้ทั้งในและนอกระบบ เพื่อให้เกิดการจัดการที่ถูกต้อง โดยอาจมีกลไกที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินการจากภาครัฐ เช่น หากผู้ประกอบการไม่รายงานข้อมูล จะไม่สามารถส่งลูกหนี้ฟ้องศาลได้ เป็นต้น ทั้งนี้ในปัจจุบัน ฐานข้อมูลหนี้ครัวเรือนหลักของธนาคารแห่งประเทศไทยยังไม่ครอบคลุมหนี้ที่อยู่กับบริษัททางการเงินประเภทอื่นๆ เช่น บริษัทแพ็คเกจอริง และเครดิตยูเนี่ยน รวมถึงยังไม่ครอบคลุมบริษัทเช่าซื้อและลีสซิ่งทั้งหมด ขณะที่ข้อมูลเครดิตบูโรเป็นการรวบรวมจากบริษัทที่เป็นสมาชิก ซึ่งอาจไม่ได้ครอบคลุมสินเชื่อของสหกรณ์ออมทรัพย์และเครดิตยูเนี่ยน รวมถึงไม่ได้ครอบคลุมบริษัทเช่าซื้อและลีสซิ่ง บริษัทแพ็คเกจอริงที่ไม่ได้เป็นสมาชิก เป็นต้น

3.2.3 การนำหนี้นอกระบบเข้าสู่ในระบบ และสนับสนุนการปล่อยสินเชื่อกับลูกค้ากลุ่มนี้ให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดประวัติการทำธุรกรรมทางการเงินในระบบ อันจะช่วยสนับสนุนการปล่อยสินเชื่อในอนาคต

3.2.4 กลุ่มที่มีหนี้อยู่แล้ว ควรหาแนวทางแปลงสินเชื่อเพื่อการบริโภค ให้เป็นสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย รถยนต์ หรือการประกอบอาชีพ ซึ่งเมื่อมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองแทนการเช่า ก็จะมีคามมั่นคง ขณะเดียวกัน ก็หาวิธีลดการก่อหนี้เพื่อการบริโภคที่ไม่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน

3.2.5 ให้ความรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน รายรับ-รายจ่าย เพื่อนำมาวิเคราะห์และลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และการปลูกฝังความรู้ทางการเงินและค่านิยมการใช้จ่ายที่ถูกต้องให้กับคนรุ่นใหม่ อาทิ ลดการเล่นหวย ซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ นอกจากนี้ ยังควรสร้างทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการก่อหนี้และใช้หนี้ด้วย

3.2.6 สนับสนุน Risk-Based Pricing หรือการปรับโครงสร้างการคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ให้สอดคล้องกับความเสี่ยงของลูกค้า ซึ่งจะเป็นการให้รางวัลผู้กู้ที่ประวัติดีผ่านอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำลง เท่ากับเป็นการลดภาระดอกเบี้ยไปพร้อมๆ กัน และบรรเทาปัญหาพฤติกรรมเบี้ยวหนี้เพื่อรับความช่วยเหลือทางการเงินจากเจ้าหนี้

3.2.7 ควรระวังไม่ให้การกำกับดูแลผู้ให้บริการสินเชื่อเข้มงวดเกินไป จนสร้างต้นทุนให้กับผู้ประกอบการ ซึ่งจะเท่ากับจำกัดไม่ให้นำบริการไปที่ตลาดล่างที่ต้นทุนสูง

3.2.8 ควรสนับสนุนให้เกิดการแข่งขันในการปล่อยสินเชื่อให้กับตลาดผู้มีรายได้น้อย เพื่อนำไปสู่การแข่งขันด้านราคาและเพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อ โดยช่วยลดอุปสรรค อาทิ การเข้าถึงข้อมูล (Open Data) และไม่กำหนดคดึกาที่เข้มงวดเกินไป โดยเฉพาะในระยะแรกที่มีการคุมวัตถุประสงค์การกู้เงิน จะทำให้ผู้ปล่อยสินเชื่อปล่อยกู้ไม่ได้

3.2.9 ให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีกับนายจ้างที่ให้ความช่วยเหลือกับพนักงาน (Welfare) ในเรื่องการแก้หนี้ครัวเรือน อาทิ ในมิติของการให้ความรู้ทางการเงิน การทำบัญชีรายรับรายจ่าย การทำงานร่วมกันกับสถาบันการเงินหรือ Startups ในการปลูกฝังค่านิยมการใช้จ่ายและก่อหนี้ที่เหมาะสม ตลอดจนการให้สินเชื่อหมุนเวียนระยะสั้น ซึ่งโครงการลักษณะนี้ สอดคล้องกับลักษณะของโครงการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (ESG) ได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

เพื่อแก้ไขปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน (Sustainability) อีกทั้งเหมาะสมสำหรับลูกหนี้แต่ละกลุ่ม อันจะนำไปสู่การบรรเทาปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นระบบ และเพิ่มระดับคุณภาพชีวิตในระยะยาว จึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายทั้งในระยะสั้น ปานกลาง และยาว สำหรับภาครัฐและหน่วยงานกำกับดูแลต่างๆ ในภาคการเงินไทย รวมถึงแนวทางสำหรับผู้เล่นในภาคการเงิน เพื่อวางแผนสนับสนุนด้านเงินทุน และ

ด้านที่ไม่ใช่เงินทุน เพื่อเอื้ออำนวยให้ครัวเรือนเข้าถึงสินเชื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นกรองข้อเสนอแนะดังกล่าวจากการวิเคราะห์ปัญหาในบทที่ 4 ข้อเสนอแนะของผู้ให้บริการสินเชื่อ ผลสำรวจภาวะหนี้สินของประชาชนโดยผู้วิจัย และรวมถึงความเห็นเพิ่มเติมของผู้วิจัย ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย สำหรับทั้งภาครัฐและผู้กำกับดูแลภาคการเงิน

1.1 มาตรการภาพรวมเชิงมหภาค

1.1.1 การดูแลเสถียรภาพเศรษฐกิจและรายได้ประชากร รวมถึงบรรเทาปัญหาค่าครองชีพ (ระยะสั้น-กลาง-ยาว) โดยทั้งผู้ให้บริการสินเชื่อและผู้ตอบแบบสอบถามในผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชน โดยผู้วิจัย ให้น้ำหนักเป็นอันดับแรก ซึ่งเสถียรภาพเศรษฐกิจที่ดี จะมีผลโดยตรงต่อเสถียรภาพด้านรายได้และการมีงานทำ ขณะที่ การบรรเทาปัญหาค่าครองชีพจะช่วยจำกัดรายจ่ายในชีวิตประจำวัน ทำให้ลดโอกาสการก่อหนี้เพิ่ม และ/หรือเพิ่มโอกาสการออมและใช้หนี้คืนได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การสร้างรายได้ จะต้องมาจากโอกาสในการทำงาน อันขึ้นอยู่กับแผนการยกระดับขีดความสามารถหรือทักษะของแรงงาน ซึ่งภาครัฐควรดำเนินการเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพื่อให้ประชากรสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว ลดการพึ่งพิงความช่วยเหลือจากภาครัฐ ท่ามกลางภาวะที่รัฐบาลกำลังเผชิญปัญหาวิกฤตหนี้สาธารณะที่ปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการเข้าไปเยียวยาปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจหลากหลายครั้งในช่วงที่ผ่านมา ดังนั้น ทางการจึงควรให้น้ำหนักกับการสร้างทักษะแห่งอนาคตให้กับแรงงานไทย อาทิ ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทักษะที่สนับสนุนความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม นอกเหนือไปจากการสร้างอาชีพเสริม และทักษะเฉพาะทางให้กับประชากร ทั้งนี้ แนวทางการสร้างอาชีพดังกล่าวให้กับประชากรเฉพาะกลุ่ม อาทิ กลุ่มเกษตรกรนั้น ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และพื้นฐานความรู้ของประชากรแต่ละท้องที่ ควบคู่กับความต่อเนื่องของการดำเนินการด้วย ซึ่งคงต้องอาศัยการทำงานร่วมกันกับระดับชุมชนในระดับท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากขึ้น

1.1.2 การยกให้ปัญหาหนี้ครัวเรือนเป็นวาระแห่งชาติ (ระยะกลาง-ยาว) ทั้งนี้ เนื่องจากปัญหาหนี้ครัวเรือนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของประเทศ มีหลายองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกภาคการเงิน อาทิ กระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานศาลยุติธรรม กรมบังคับคดี ศาลล้มละลายกลาง บริษัท ข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด เป็นต้น ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีขอบเขตการทำงานและอำนาจตามกฎหมายแตกต่างกัน ขณะที่ปัญหาหนี้ครัวเรือนในระดับจุลภาค อาทิ หนี้สินข้าราชการ จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ดังนั้น การจะบรรลุเป้าหมายของการแก้หนี้ได้อย่างยั่งยืนได้ จึงต้องอาศัยการมองเป้าหมายให้เป็นภาพเดียวกัน มีการรวมศูนย์การตัดสินใจและ

มีอำนาจการตัดสินใจที่เด็ดขาดจากผู้มีอำนาจสูงสุดของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้ออกนโยบายที่ชัดเจน และมีการขับเคลื่อนให้เกิดความก้าวหน้าที่เป็นรูปธรรม ภายใต้เป้าหมายตัวชี้วัด (KPI) ที่ชัดเจน รวมถึงควรต้องมีการรวมศูนย์งบประมาณที่มาจากแต่ละหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการจัดสรรงบประมาณประสิทธิภาพ ไม่ซ้ำซ้อน นอกจากนี้ การดำเนินโครงการควรมีความต่อเนื่อง เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง รวมถึงควรมีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำมาปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้นและมีเป้าหมายที่ชัดเจนขึ้น ทั้งหมดนี้ ก็เพื่อให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากกับดักหนี้และกับดักของการพัฒนา จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและปัญหาเชิงโครงสร้างข้างต้น

1.1.3 การจัดทำฐานข้อมูล (Big Data) นี้ครัวเรือนของประเทศ (ระยะสั้น-กลาง-ยาว) โดยรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ อาทิ กระทรวงการคลัง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย บริษัท ข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด ผู้ให้บริการด้านสินเชื่อที่ไม่อยู่ภายใต้การกำกับของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งจะทำให้เห็นข้อมูลนี้ครัวเรือนของประเทศที่แท้จริง และทำให้เห็นภาระหนี้ในระดับบุคคล เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้อง รวมถึงการดูแลการก่อหนี้ในระดับที่เหมาะสมกับความสามารถในการจ่ายชำระหนี้ในระดับบุคคลอย่างแท้จริง

1.1.4 การจัดตั้งหน่วยงานกลางที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการไกล่เกลี่ยหนี้กับเจ้าหนี้ทุกราย (ระยะกลาง-ยาว) ซึ่งจะแตกต่างจาก โครงการแก้หนี้ที่เคยดำเนินการ ซึ่งจะรวมเฉพาะเจ้าหนี้สถาบันการเงิน และเจ้าหนี้ที่ไม่ใช่สถาบันการเงินภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นหลัก แต่ไม่ได้รวมเจ้าหนี้ที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทยอย่างครอบคลุม ขณะที่ เมื่อเจ้าหนี้ได้รับหนี้คืน ก็จะสามารถทยอยลดหนี้ให้ลูกหนี้และลดภาระการตั้งสำรองค่าเผื่อหนี้สูญและหนี้สงสัยจะสูญได้ตามไปด้วยในกรณีของสถาบันการเงิน ทั้งนี้ แนวทางของการรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจ ฐานข้อมูลนี้ครัวเรือนของประเทศ และหน่วยงานกลางที่มีอำนาจในการไกล่เกลี่ยหนี้ที่เบ็ดเสร็จ จะช่วยอุดช่องโหว่ของการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนและการเข้าถึงสินเชื่อในปัจจุบัน ที่กระจายอยู่ในแต่ละหน่วยงาน ไม่สามารถเห็นภาพข้อมูลที่ครบถ้วน และไม่สามารถดึงผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียมาหาทางออกร่วมกันที่ดีที่สุดสำหรับลูกหนี้ได้ ซึ่งแม้ที่ผ่านมาธนาคารแห่งประเทศไทยจะมีความพยายามในการปรับปรุงโครงสร้างหนี้ผ่านแนวทางการปรับปรุงโครงสร้างหนี้อย่างยั่งยืน โครงการทางด่วนแก้หนี้ คลินิกแก้หนี้ มหกรรมไกล่เกลี่ยหนี้ หมอหนี้ และมาตรการรวมหนี้ อันเป็นแนวทางที่ดี แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมเจ้าหนี้ทุกประเภท หนี้ทุกประเภท หรือมีอำนาจในการบังคับให้ปฏิบัติตาม ด้วยขอบเขตหน้าที่ตามกฎหมายที่จำกัด ดังนั้น จึงอาจทำให้ไม่ได้ประสิทธิภาพอย่างเต็มที่

1.1.5 One-Stop Service ในการขอสินเชื่อและให้ความรู้ทางการเงินที่เกี่ยวข้อง (ระยะกลาง-ยาว) เพื่อเป็นการช่วยเหลือกลุ่ม Underserved และ Unserved ที่มีความรู้ทางการเงินจำกัด มีปัญหาในการเดินทาง และกังวลกับการติดต่อสถาบันการเงิน โดยจะต้องมีขั้นตอนที่กระชับ เข้าใจง่าย และสามารถเชื่อมต่อกับองค์กรที่เกี่ยวข้องได้อย่างรวดเร็ว

1.1.6 การเปิดกว้างให้มีการใช้ประโยชน์จากข้อมูล (Open Data) และเปิดกว้างให้ผู้ให้บริการกลุ่มต่างๆ เข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานทางการเงินด้วยต้นทุนที่เหมาะสมและเป็นธรรม (Open Infrastructure) (ระยะกลาง-ยาว) ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับรายงานภูมิทัศน์ใหม่ภาคการเงินไทยเพื่อเศรษฐกิจดิจิทัลและการเติบโตอย่างยั่งยืนของธนาคารแห่งประเทศไทย โดย Open Data จะช่วยให้ผู้ให้บริการสินเชื่อทั้งรายปัจจุบันและรายใหม่ที่อาจเป็นผู้ให้บริการที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน หรือ FinTech สามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลลูกค้า อาทิ พฤติกรรมการใช้โทรศัพท์ ไฟฟ้า ประปา การเดินทาง Social Media ต่างๆ หรือพยากรณ์อากาศ ในการปล่อยสินเชื่อให้กับประชาชนที่มีรายได้ไม่ประจำ ไม่มีหลักประกัน หรือกลุ่มเกษตรกร ขณะที่ Open Infrastructure ควรรวมถึงสิทธิในการเข้าถึงระบบกลางทางการเงินที่ช่วยให้เกิดประสิทธิภาพในการปล่อยสินเชื่อ และทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้อง อาทิ ATM Pool บนหลักการคิดค่าธรรมเนียมที่เหมาะสมกับต้นทุนที่เกิดขึ้นจากการเข้าถึงหรือใช้บริการระบบกลาง

1.1.7 ปรับปรุงระบบสหกรณ์ (ระยะสั้น-กลาง) โดยเน้นที่กลไกการตรวจสอบที่ได้มาตรฐานและเป็นระบบ รวมถึงการบริหารความเสี่ยงและการคิดดอกเบี้ยที่มีประสิทธิภาพตามความเสี่ยงที่แท้จริงของลูกค้า ยกตัวอย่างเช่น การปรับลดอัตราดอกเบี้ยให้กับการปล่อยสินเชื่อให้สมาชิกสหกรณ์มีลักษณะการตัดบัญชีหน้าของเงินเดือน ซึ่งมีความเสี่ยงต่ำมาก ในขณะที่เดียวกัน ก็สามารถปรับลดการให้ผลตอบแทนกับผู้ถือหุ้นและผู้ฝากเงินมูลค่าสูง เพื่อให้ต้นทุนทางการเงินของสหกรณ์ลดลงตามไปด้วย นอกจากนี้ สหกรณ์อาจสามารถพิจารณาให้นำหุ้น เงิน ช.พ.ค. หรือสินทรัพย์ชนิดที่หลากหลายนี้อัปมาใช้ค้ำประกันสินเชื่อ เพื่อทำให้ภาระอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ลดต่ำลงด้วย ขณะเดียวกัน ควรมีข้อกำหนดให้สหกรณ์นำส่งรายละเอียดการกู้เงินของสมาชิกให้กับหน่วยงานที่กำหนด อาทิ บริษัท ข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด เพื่อให้สามารถเห็นระดับการก่อหนี้ของสมาชิกในสถาบันหรือแหล่งเงินกู้อื่นๆ ประกอบเป็นภาพการก่อหนี้โดยรวม ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาการอนุมัติปล่อยกู้ในอัตราที่สูงกว่าเพดานความสามารถในการชำระหนี้ของลูกค้า อาทิ กรณีครู และข้าราชการทหาร ทั้งนี้ ในเดือนมิถุนายน 2565 มีจำนวนสหกรณ์ออมทรัพย์ที่เข้าเป็นสมาชิกบริษัท ข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด เพียง 3-4 แห่ง จากจำนวนสหกรณ์ออมทรัพย์ ชุมชมสหกรณ์ และเครดิตยูเนียน จำนวน 2,089 แห่ง (แบ่งเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ 1,403 แห่ง ชุมชมสหกรณ์ 107 แห่ง และเครดิตยูเนียน 579 แห่ง)

1.1.8 ให้แรงจูงใจบริษัทนายจ้าง เพื่อเป็นอีกแรงเสริมในการช่วยแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนและการสร้างวินัยทางการเงิน (ระยะสั้น-กลาง) ทั้งนี้ แม้ว่าปัญหาหนี้สินจะเป็นเรื่องของลูกหนี้และผู้ให้บริการสินเชื่อ แต่การแก้หนี้ที่ขับเคลื่อนผ่านสถาบันการเงินมักทำให้ลูกหนี้ขาดแรงจูงใจ และมักจบลงด้วยการกู้ยืมแหล่งใหม่มาชำระหนี้เดิม ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย เพราะสถาบันการเงินขาดทรัพยากรในการดูแลลูกหนี้ในระดับรายบุคคล ซึ่งหากต้องการให้การแก้หนี้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ก็ควรครอบคลุมไปถึงวินัยการใช้จ่าย และการแก้ปัญหาเฉพาะบุคคล ด้วยเหตุนี้ แรงผลักดันจากฝั่งนายจ้างที่อยู่ใกล้ชิดลูกหนี้และดูแลฝั่งรายได้โดยตรง จึงมีบทบาทเสริมที่สำคัญที่จะกระตุ้นพฤติกรรมควบคุมการใช้จ่าย การออมรายวัน/รายสัปดาห์ และความรู้ในการแก้หนี้ที่ถูกต้องเหมาะสม ผ่านกลไกการให้ความรู้ ทดลองปฏิบัติไปที่ละขั้น (Small Steps, Small Success) ซึ่งอาจเสริมด้วยความช่วยเหลือทางการเงินจากเงินกองทุนของนายจ้างหรือความร่วมมือระหว่างนายจ้างและผู้ให้บริการสินเชื่อ สุดท้ายแล้ว นายจ้างที่ตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมแก้ปัญหานี้สินนี้ จะได้ประโยชน์ผ่านความตั้งใจในการทำงานและประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานที่สูงขึ้น ความผูกพันและความซื่อสัตย์ต่อองค์กร (Engagement and Loyalty) ที่เพิ่มขึ้นด้วย ขณะที่ภาครัฐ สามารถช่วยผลักดันการมีส่วนร่วมดังกล่าว ผ่านการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีกับนายจ้างที่ดำเนินโครงการลักษณะดังกล่าว เป็นต้น

1.2 มาตรการสำหรับลูกหนี้กลุ่มที่เข้าถึงสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ (Bankable)

1.2.1 มาตรการสำหรับลูกหนี้ที่มีสถานะปกติ

1.2.1.1 มาตรการสนับสนุนการแปลงหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคทั่วไป เป็นหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย เช่าซื้อยานยนต์ หรือการประกอบอาชีพ (ระยะสั้น-กลาง) อาทิ ผ่านการเพิ่มการลดหย่อนภาษีดอกเบี้ยเงินกู้สำหรับสินเชื่อประเภทดังกล่าว

1.2.1.2 มาตรการควบคุมการก่อหนี้สินเชื่อไม่มีหลักประกัน (ระยะสั้น-กลาง) โดยเน้นไปที่ผู้ที่มีรายได้ประจำ ที่เป็นกลุ่มที่เข้าถึงบริการทางการเงินของธนาคารพาณิชย์ เพื่อดูแลการใช้จ่ายที่ไม่มีวัตถุประสงค์ชัดเจนให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ไม่เป็นการก่อหนี้เกินตัว ซึ่งในปัจจุบัน ธนาคารแห่งประเทศไทยมีมาตรการควบคุมเพดานหนี้และจำนวนบัญชีบัตรเครดิตและสินเชื่อบุคคลอยู่แล้ว ขณะที่ เกณฑ์ดังกล่าวอาจต้องพิจารณาปรับให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น สำหรับกลุ่มที่ไม่มีรายได้ประจำ ซึ่งมักใช้สินเชื่อส่วนบุคคลเป็นทางเลือกหนึ่งในการประกอบอาชีพ หรือเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินในการประกอบอาชีพ

1.2.1.3 สนับสนุนการทำ Risk-Based Pricing (ระยะสั้น-กลาง) เพื่อลดปัญหา Moral Hazard และให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น จึงควรปรับ โครงสร้างการคิดอัตราดอกเบี้ยใหม่ จากปัจจุบันที่ลูกหนี้ที่มีประวัติการจ่ายชำระหนี้ดีส่วนใหญ่ ถูกคิดอัตราดอกเบี้ยสินเชื่อรายย่อยตามเพดานที่ทางการกำหนด แต่ลูกหนี้ที่ผิคนัดชำระหนี้สามารถขอปรับปรุงโครงสร้างหนี้เพื่อลด

ภาระดอกเบี้ยได้ รวมถึงหากกระบวนการเดินหน้าถึงขั้นตอนการเจรจาปรับโครงสร้างหนี้ขั้นท้ายๆ หรือการขายหนี้ต่อไปที่บริษัทบริหารสินทรัพย์ ก็มีโอกาสดำเนินการ Haircut หนี้เพื่อจ่ายหนี้ด้วยมูลค่าหนี้ที่น้อยกว่าภาระหนี้ที่มีกับสถาบันการเงินเริ่มแรกได้อีก จึงทำให้เกิดพฤติกรรมการยื้อหนี้ของลูกค้าหนี้ ทั้งนี้ แนวทางการทำ Risk-Based Pricing ควรเกิดขึ้น คู่ขนานไปกับการปรับปรุงกระบวนการปรับโครงสร้างหนี้และการใกล้เคียงหนี้ที่เบ็ดเสร็จและมีประสิทธิภาพ เพื่อไม่ให้ภาระท้ายสุด ตกอยู่กับสถาบันการเงินผู้ปล่อยกู้มากเกินไป อันจะย้อนกลับมาจำกัดหรือเข้มงวดกับการปล่อยสินเชื่อใหม่ได้

1.2.2 มาตรการสำหรับลูกหนี้ที่มีสถานะหนี้สิ้น

1.2.2.1 มาตรการปรับโครงสร้างหนี้อย่างยั่งยืน และการผ่อนปรนเกณฑ์การจัดชั้นและการกันเงินสำรองที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงโครงสร้างหนี้สำหรับสถาบันการเงิน (ระยะสั้น-กลาง) ซึ่งในกรณีที่ยังไม่สามารถรวมศูนย์ข้อมูลหนี้หรือการใกล้เคียงหนี้ได้ ภาครัฐคงต้องให้น้ำหนักกับแนวทางการปรับโครงสร้างหนี้อย่างยั่งยืนของธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ตั้งอยู่บนการประเมินกระแสเงินสดและความสามารถในการชำระหนี้ของลูกค้าในแต่ละรายในอนาคต อย่างไรก็ตาม ด้วยสถานการณ์ภาพรวมเศรษฐกิจ รายได้ และค่าครองชีพที่มีความไม่แน่นอนสูง อาจกระทบต่อความแม่นยำในการประเมินข้อมูลลูกหนี้ข้างต้น ดังนั้น การผ่อนปรนเกณฑ์การจัดชั้นฯ แนวทางการพิจารณาการเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญของความเสี่ยงด้านเครดิต (SICR) จึงต้องมีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ตามไปด้วย จากปัจจุบันที่กำหนดให้สิ้นสุดการผ่อนปรนภายในปี 2566 ไม่เช่นนั้น เกณฑ์ต่างๆ ดังกล่าวจะกลายเป็นข้อจำกัดในการสนับสนุนแนวทางการปรับโครงสร้างหนี้อย่างยั่งยืนได้

1.2.2.2 การให้ความรู้ทางการเงิน (ระยะสั้น-กลาง-ยาว) ซึ่งจะต้องเน้นการปลูกฝังค่านิยมการใช้จ่ายที่ถูกต้องและวินัยทางการเงิน โดยเฉพาะกับวัยรุ่นและวัยเริ่มทำงานที่เริ่มมีปัญหานี้สิน

1.3 มาตรการสำหรับลูกหนี้กลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อและกลุ่มที่เข้าถึงไม่ถึง (Underserved และ Unserved)

1.3.1 มาตรการสำหรับลูกหนี้ที่มีสถานะปกติ

1.3.1.1 การเพิ่มการแข่งขัน (Open Competition) (ระยะสั้น-กลาง-ยาว) ซึ่งเป็นกลไกตลาดในการกระตุ้นให้ผู้ให้บริการสินเชื่อแสวงหารูปแบบธุรกิจ (Business Model) ที่เหมาะสมในการให้บริการลูกค้ากลุ่มนี้ อาทิ รูปแบบออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็น Digital Lending หรือ Digital-Only Bank ซึ่งทางการควรกำหนดลูกค้ากลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อให้การให้บริการในรูปแบบดังกล่าว เล็งผลเลิศในการเพิ่มการเข้าถึงบริการทางการเงินกับกลุ่มที่มีปัญหาอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ทางการจำเป็นต้องติดตามข้อมูลอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสี่ยงเชิงระบบตามมาในอนาคตจากการปล่อยสินเชื่อที่มากเกินไปเกินความสามารถในการชำระหนี้ของลูกค้านี้ รวมถึงไม่ควรกำหนดกฎกติกาที่มากเกินไปจนเพิ่มต้นทุนให้กับผู้ประกอบการ ในขณะเดียวกัน ก็จำเป็นต้องเร่งเดินหน้าการ Open Data และ Open Infrastructure เพื่อช่วยให้เกิดกระบวนการพิจารณาเครดิตและเครื่องมือเครดิตใหม่ๆ ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นสำหรับลูกค้ากลุ่ม Underserved และ Unserved

1.3.2 มาตรการสำหรับลูกหนี้ที่มีสถานะหนี้ล้น

1.3.2.1 มาตรการปรับโครงสร้างหนี้อย่างยั่งยืน และการผ่อนปรนเกณฑ์การจัดชั้นและการกันเงินสำรองที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงโครงสร้างหนี้สำหรับสถาบันการเงิน (ระยะสั้น-กลาง-ยาว) ซึ่งจุดแตกต่างจากกรณีลูกหนี้กลุ่ม Bankable คือ ลูกหนี้กลุ่มนี้จะมีปัญหารายได้และค่าใช้จ่ายอย่างต่อเนื่อง ทำให้การปรับโครงสร้างหนี้ต้องทำอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ดังนั้นเกณฑ์การกันสำรองฯ และจัดชั้นหนี้ของผู้ให้บริการสินเชื่อกับลูกหนี้กลุ่มนี้ ซึ่งอาจเป็นกรณี Digital Lending, Digital-Only Bank ธนาคารเฉพาะกิจของรัฐ หรือโครงการสินเชื่อที่ให้กับลูกหนี้กลุ่มนี้ จึงควรมีการผ่อนปรนและยืดหยุ่นมากกว่ากลุ่ม Bankable

1.3.2.2 โครงการแก้หนี้นอกระบบ (ระยะสั้น-กลาง-ยาว) ซึ่งควรเป็นหน่วยงานของภาครัฐอย่างเช่นธนาคารเฉพาะกิจของรัฐ ในการให้สินเชื่อหมุนเวียนระยะสั้น ควบคู่กับการช่วยเหลือจากเจ้าหนี้นอกระบบ และการให้ความรู้ทางการเงิน เพื่อปรับทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมการใช้จ่ายให้เหมาะสม อีกทั้งควรเป็นโครงการที่มีความต่อเนื่อง

1.3.2.3 การปรับทัศนคติทางการเงินและการให้ความรู้ทางการเงิน (ระยะสั้น-กลาง-ยาว) ซึ่งควรเน้นไปที่ค่านิยม ทัศนคติที่ถูกต้องในการจ่ายชำระหนี้และแก้ไขหนี้ การทำบัญชีครัวเรือน ความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สินหลายก้อน ลำดับการจ่ายชำระหนี้ การออม รวมถึงการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น เพื่อให้เกิดทักษะการต่อการจัดการภาระค่าใช้จ่ายและหนี้สิน รวมถึงสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินในระยะยาว ทั้งนี้ความสำเร็จในการปรับทัศนคติขึ้นกับความต่อเนื่องและความเข้าใจบริบทเฉพาะของครัวเรือน ซึ่งต้องอาศัยหน่วยงานในระดับชุมชนและท้องถิ่นเป็นกลไกหลักในการผลักดันภายใต้การขับเคลื่อนและการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในระดับที่ใหญ่ขึ้น

ตารางที่ 5-1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย สำหรับทั้งภาครัฐและผู้กำกับดูแลภาคการเงิน

	ข้อเสนอแนะมาตรการ	
ภาพรวม	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ดูแลเสถียรภาพเศรษฐกิจและรายได้ประชากร รวมถึงบรรเทาปัญหาค่าครองชีพ ▪ ยกให้ปัญหาหนี้ครัวเรือนเป็นวาระแห่งชาติ ที่มีผู้มีอำนาจตัดสินใจดูแล และรวมศูนย์การตัดสินใจสำหรับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ▪ จัดทำฐานข้อมูล (Big Data) หนี้ครัวเรือนของประเทศ ▪ มีหน่วยงานกลางที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการใกล้เคียงหนี้กับเจ้าหนี้ทุกราย ▪ One-Stop Service ในการขอสินเชื่อและให้ความรู้ทางการเงินที่เกี่ยวข้อง ▪ Open Data และ Open Infrastructure โดยรวมข้อมูลจากผู้ให้บริการนอกภาคการเงินและหน่วยงานของรัฐ ▪ ปรับปรุงระบบสหกรณ์ โดยเฉพาะกลไกการบริหารความเสี่ยง และการคิดดอกเบี้ย รวมถึงนำข้อมูลลูกหนี้สหกรณ์เข้าเครดิตบูโร ▪ ให้แรงจูงใจบริษัทนายจ้างในการช่วยแก้หนี้ครัวเรือน การสร้างวินัยทางการเงิน อาทิ สิทธิประโยชน์ทางภาษี อันจะช่วยให้นายจ้างได้ประโยชน์จากประสิทธิภาพในการทำงานที่สูงขึ้น 	
	สถานะหนี้ปกติ	สถานะหนี้ล้น
Bankable	<ul style="list-style-type: none"> ▪ กระตุ้นการแปลงเป็นหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย ยานยนต์ หรือการประกอบอาชีพ ▪ ควบคุมการก่อหนี้สินเชื่อไม่มีหลักประกัน อาทิ บัตรเครดิต และสินเชื่อบุคคล ▪ Risk-Based Pricing เพื่อกระตุ้นพฤติกรรมเครดิตที่ดีและสร้างความยุติธรรมกับลูกหนี้ที่ความเสี่ยงต่ำ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ปรับโครงสร้างหนี้อย่างยั่งยืน ▪ ให้ความรู้ทางการเงิน โดยเฉพาะวินัยทางการเงิน และการปลูกฝังค่านิยมการใช้จ่ายที่ถูกต้อง โดยเฉพาะกับวัยรุ่นและวัยเริ่มทำงาน
Underserved และ Unserved	<ul style="list-style-type: none"> ▪ เพิ่มการแข่งขัน (Open Competition) ระหว่างผู้ให้บริการ โดยเฉพาะช่องทางออนไลน์ อาทิ Digital Lending และ Digital-Only Bank 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ปรับโครงสร้างหนี้อย่างยั่งยืน ที่มาพร้อมกับเกณฑ์การกันสำรองฯ และจัดชั้นหนี้ที่ชัดเจนกว่ากรณีกลุ่ม Bankable ▪ โครงการแก้หนี้ในระบบ อาทิ ให้สินเชื่อระยะสั้น (Revolving Credits) และเจรจากับเจ้าหนี้ในระบบ ▪ การปรับทัศนคติทางการเงินและให้ความรู้ทางการเงิน อาทิ การทำบัญชีครัวเรือน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ให้บริการสินเชื่อ

2.1 ปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริหารความเสี่ยงและกลไกการตั้งราคาในลักษณะ Risk-Based Pricing ที่เหมาะสมกับลูกค้าแต่ละรายมากขึ้น เพื่อปรับกลไกการตั้งราคาจากลักษณะ One Size Fits All มาเป็นแบบเฉพาะบุคคล อันจะช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมเครดิตที่ดี อย่างไรก็ตาม จากผลสำรวจภาวะหนี้สินของภาคประชาชน โดยผู้วิจัย นำมาสู่ข้อสังเกตว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีภาระหนี้สูงมีความต้องการให้ปรับปรุงกลไกการตั้งราคาให้เป็นแบบ Risk-Based Pricing มากกว่ากลุ่มที่มีภาระหนี้ต่ำชัดเจน ซึ่งอาจสะท้อนปัญหาความรู้ทางการเงินและความเข้าใจผิดว่าจะได้ดอกเบี้ยที่ต่ำลง สวนทางกับข้อเท็จจริงที่ผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มนี้กลับจะเผชิญอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ที่สูงกว่ากลุ่มที่ภาระอัตราดอกเบี้ยน้อย หรืออาจสะท้อนว่ากลุ่มที่ใช้บริการสินเชื่อตัดเงินเดือนมองว่าควรได้รับอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำลงตามความเสี่ยงของตนที่อยู่ในระดับต่ำ ทั้งนี้สำหรับผู้ให้บริการคงต้องอาศัยขีดความสามารถของระบบวิเคราะห์ข้อมูล และการเข้าถึงข้อมูลที่มากพอ เพื่อให้สามารถประเมินความเสี่ยงเครดิต ทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างแม่นยำมากขึ้น

2.2 พัฒนาบริการสินเชื่อและบริการให้คำปรึกษาทางการเงินในรูปแบบออนไลน์ ซึ่งเหมาะสมกับความต้องการและข้อจำกัดของลูกค้ากลุ่ม Underserved และ Unserved ขณะที่ต้นทุนการให้บริการที่ลดลงจากการใช้ช่องทางออนไลน์ คงช่วยสนับสนุนให้เงื่อนไขของสินเชื่อดี โดยเฉพาะในมิติของราคา นอกเหนือจากความเร็วของการบริการที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ผู้ให้บริการสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี และข้อมูลลูกค้าในรูปแบบที่หลากหลายขึ้น ภายใต้อการพัฒนาด้วยตนเอง หรือการเป็นพันธมิตรกับ FinTech เพื่อนำไปสู่การสร้างโมเดลธุรกิจใหม่ๆ อาทิ P2P Lending หรือการปล่อยสินเชื่อให้กับกลุ่มลูกค้าเฉพาะผ่านช่องทางของพันธมิตร อาทิ E-Commerce สำหรับการปล่อยยืมให้พ่อค้าแม่ค้าออนไลน์ ซึ่งจะช่วยลดการปัญหาฟุ้งฟิงหลักประกันในการปล่อยกู้

2.3 ออกผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับลูกค้าเฉพาะกลุ่มมากขึ้น โดยนอกจากด้านราคาแล้ว ก็ควรคำนึงถึงระยะเวลาการชำระคืนที่เหมาะสมกับลักษณะการรับรู้รายได้ของลูกค้าเฉพาะมากขึ้น ซึ่งปัจจัยนี้ขึ้นกับการบริหารความเสี่ยง ขีดความสามารถของระบบเทคโนโลยีและทรัพยากรของผู้ให้บริการสินเชื่อเป็นสำคัญ ขณะที่ ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับลูกค้ากลุ่ม Underserved อาจต้องมีลักษณะเป็นวงเงินสินเชื่อพร้อมใช้มากกว่าการให้สินเชื่อที่กำหนดวัตถุประสงค์ชัดเจน และต้องสามารถปรับเงื่อนไขสินเชื่อที่ยืดหยุ่นตามศักยภาพการชำระหนี้ของลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วง นอกจากนี้ ผู้เล่นในระบบการเงินควรพิจารณาผลิตภัณฑ์เงินออมที่กระตุ้นการออมที่มีความถี่มากขึ้นในระดับรายวัน หรือรายสัปดาห์ เพื่อให้เหมาะสมกับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของกลุ่มลูกค้าที่มีรายได้ไม่ประจำ

2.4 ปรับปรุงแนวทางการแก้ไขหนี้ที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะกลุ่มลูกค้าหรือบุคคล เนื่องจากปัญหาในการชำระหนี้สำหรับลูกหนี้ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับปัญหาการค่าใช้จ่ายจากครอบครัว ซึ่งด้วยสภาพเศรษฐกิจสังคมและค่าครองชีพที่ยังมีความไม่แน่นอนสูง ประกอบกับจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้เพิ่มสูงขึ้นมาก ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ที่ลูกหนี้ที่จะเข้าสู่กระบวนการแก้ไขหนี้ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่การแก้ไขหนี้อย่างยั่งยืนคงขึ้นกับบริบทของลูกหนี้ในระดับบุคคล ทำให้ผู้ให้บริการสินเชื่อจะต้องพัฒนาเครื่องชี้วัดและเครื่องมือ กระบวนการติดตามหนี้ที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับระดับปัจเจกบุคคลมากขึ้น

2.5 สนับสนุนการให้ความรู้ทางการเงินอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับภาพลักษณ์ที่เข้าถึงง่าย ไม่ซับซ้อน เนื่องจากกลุ่มลูกค้าที่ Underserved และ Unserved แสดงความต้องการความช่วยเหลือด้านการให้ความรู้ทางการเงินที่ชัดเจน อาทิ การใช้จ่าย การทำบัญชีครัวเรือน ลำดับความสำคัญของการจ่ายหนี้หลายก้อน รวมถึงการออมเงิน และการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกัน ก็มองว่าการใช้บริการจากสถาบันการเงินในระบบ ควรปรับปรุงให้มีภาพลักษณ์ที่เข้าถึงง่ายขึ้น และขั้นตอนการให้บริการไม่ซับซ้อน โดยเฉพาะช่องทางออนไลน์ นอกจากนี้ การให้ความรู้ทางการเงิน และการทดลองปฏิบัติตามแนวทางการสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่ดี อาจมีประสิทธิผลมากขึ้นเมื่อมาควบคู่กับการให้สินเชื่อเงินก้อนขนาดเล็กหรือแรงจูงใจอื่นใด เพื่อให้กระตุ้นให้พฤติกรรมดังกล่าวคงทนถาวรมากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางสำหรับผู้สนใจจะทำการศึกษาในครั้งต่อไป โดยการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงสินเชื่อและปัญหาหนี้ครัวเรือนของลูกหนี้แต่ละกลุ่ม ทั้งกลุ่มที่เข้าถึงสินเชื่ออยู่แล้ว และกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อ เพื่อนำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหามีคุณภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน (Sustainability) สำหรับลูกหนี้กลุ่มต่างๆ ดังกล่าว ซึ่งการศึกษาชี้ว่า ปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อและหนี้ครัวเรือนสำหรับลูกหนี้เฉพาะกลุ่ม จะยังมีความซับซ้อนของปัญหา จึงทำให้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและสถาบันการเงิน เพื่อแก้ไขปัญหามหาภาค และปัญหาจุลภาค รวมถึงขับเคลื่อนพฤติกรรมของลูกหนี้ให้ปรับตัวไปในทิศทางที่พึงประสงค์อย่างยั่งยืน บนเงื่อนไขของความต่อเนื่องของการดำเนินมาตรการและการกระจายความช่วยเหลือให้ลงไปถึงระดับรากหญ้า ที่จะต้องมาจากความเข้าใจบริบทเฉพาะของลูกหนี้กลุ่มนั้นๆ สุดท้ายแล้ว การดำเนินการต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ก็เพื่อจะให้นำไปสู่การออกแบบมาตรการดูแลและช่วยเหลือที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มและเฉพาะบุคคล (More Personalized) มากขึ้น

ส่วนการศึกษาครั้งต่อไป ควรเน้นการประเมินปัญหาเฉพาะกลุ่มดังกล่าวในระดับที่ลึกขึ้น โดยสามารถทำเป็น Focus Group ในกลุ่มลูกหนี้เป้าหมายและในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อยืนยันแนวทางแก้ไขปัญหาและเพื่อให้ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ที่ยั่งยืนมากขึ้น นอกจากนี้ เนื่องจากระยะเวลาการสำรวจปัญหาภาระหนี้สินของประชาชน โดยผู้วิจัย ยังอยู่ในช่วงการระบาดของไวรัสโควิด-19 ซึ่งการระบาดของไวรัสดังกล่าว นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในหลายด้านตามมา อาทิ รูปแบบการทำงาน ลักษณะการจ้างงาน และการใช้ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ยกตัวอย่างเช่น รูปแบบการจ้างงานปรับมาสู่ลักษณะอาชีพอิสระ (Self-Employed) มากขึ้น ซึ่งย่อมจะมีผลกระทบต่อขีดความสามารถในการใช้จ่าย ก่อหนี้ และชำระหนี้ ท่ามกลางภาวะที่ผู้ให้บริการอยู่ระหว่างการเพิ่มขีดความสามารถในการให้บริการสินเชื่อออนไลน์ ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการเข้าถึงสินเชื่อและหนี้ครัวเรือนภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงในช่วงหลังการระบาดของไวรัสโควิด-19 เพื่อปรับปรุงแนวทางการช่วยเหลือและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้เหมาะสมมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. "คำปรารภ" ใน คำฟ้อง ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระดาบส, 2551.

สถาบันการศึกษาการธนาคารและการเงินไทย, สมาคม. คู่มือการเงินการธนาคารสำหรับนักการธนาคารไทย. กรุงเทพฯ : สมาคมสถาบันการศึกษาการธนาคารและการเงินไทย, 2546.

วารสาร หนังสือพิมพ์

ณัฐพงษ์ ทองภักดี. "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ความเป็นมาและความหมายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา", พัฒนบริหารศาสตร์. ปีที่ 47 (1/2007), 2550.

เอกสารวิจัย

ชุกดาภา ผิวเผือก. "ปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์สินเชื่อบริษัทพาณิชย์ในประเทศไทย". สารนิพนธ์บัณฑิตยศึกษาระดับปริญญาโท, สาขาวิชาการบัญชี วิทยาลัยบริหารธุรกิจนวัตกรรมและการบัญชี, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2562.

สัมภาษณ์

นัตรชัย แก้วบุตรดา, ประธานกรรมการบริหาร บมจ. ศรีสวัสดิ์ คอร์ปอเรชั่น. สัมภาษณ์. 18 เมษายน 2565.

ชัยศ ดันพิสุทธิ์, ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ บมจ. ธนาคารกสิกรไทย. สัมภาษณ์. 11 เมษายน 2565.

ชูชาติ เพ็ชรอำไพ, ประธานกรรมการบริหาร บมจ. เมืองไทย แลปปีดอล. สัมภาษณ์. 18 เมษายน 2565.

ธิษณา รัตติศักดิ์สกุล, ผู้ร่วมก่อตั้งและซีอีโอ บริษัท โนบุโร จำกัด. สัมภาษณ์. 22 เมษายน 2565.

พนชกร วรกรม, นักวิจัย, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. สัมภาษณ์ FM101.5 วิทยุจุฬาฯ. 28 สิงหาคม 2561.

ภูมิ วิสิฐนรภัทร, ผู้ร่วมก่อตั้งและซีเอฟโอ บริษัท โนบูโร จำกัด. สัมภาษณ์. 22 เมษายน 2565.
 อติพัฒน์ อัสวจินดา, ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ บมจ. ธนาคารกสิกรไทย. สัมภาษณ์. 13 พฤษภาคม
 2565.

กฎหมาย

“พระราชบัญญัติ แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2557”. ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 131, 13 พฤศจิกายน 2557, หน้า 14-20.
 “พระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ. 2551”. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 125 (ตอนที่ 27 ก), 5
 กุมภาพันธ์ 2551, หน้า 3-4.
 “ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580”. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 (ตอนที่ 82 ก), 13 ตุลาคม 2561.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

คณะกรรมการกำกับการแก้ไขหนี้สินของประชาชนรายย่อย. “รายงานสรุปผลการดำเนินการของ
 คณะกรรมการกำกับการแก้ไขหนี้สินของประชาชนรายย่อย”. 23 ธันวาคม 2564.
 เชาว์ เก่งชน และคณะ. “การลดข้อจำกัดในการเข้าถึงเงินทุนในระบบธนาคารพาณิชย์ไทย
 (Mitigating of Financing Constraints in the Thai Banking System)”. เอกสาร
 ประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2557 (BOT Symposium 2014). ตุลาคม 2557.
 ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะเศรษฐศาสตร์. “พฤติกรรม
 เชิงลึก และไลฟ์สไตล์ทางการเงินของคนรุ่นใหม่”. เอกสารประกอบการสัมมนา
 ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. 18 มกราคม 2565.
 ธนาคารแห่งประเทศไทย. “ถอดรหัสปัญหาหนี้ครัวเรือนไทย”. เอกสารนำเสนอ งานเสวนา
 เครือข่ายบุคลากรด้านเสถียรภาพระบบการเงิน (Financial Stability Networking)
 ประจำปี 2562. 30 ตุลาคม 2562.
 ธนาคารไทย, สมาคม. “ผลการดำเนินงานสมาคมธนาคารไทย ประจำปี 2560”. 2561.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ขจร ชนะแพศย์. “ข้อเสนอแนวทางการแก้ไข ปัญหาหนี้ค้างชำระของ กยศ.”. (ออนไลน์). เข้าถึง
 ได้จาก : [https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/
 Article_23Jun2021.aspx](https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_23Jun2021.aspx), 2564.

- คมชัดลึกออนไลน์. “โฆษก ตร.ชี้ ตำรวจความเครียดพุ่งปมสุขภาพ เข้าปี 65 ฆ่าตัวตายแล้ว 2 ราย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.komchadluek.net/news/499698>, 4 มกราคม 2565.
- ไทยรัฐออนไลน์. “ว่าด้วยเรื่องตำรวจไทย กับอุบัติเหตุทางการเงิน ปัญหานี้สิน 2.7 แสนล้าน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.thairath.co.th/news/crime/2281741>, 6 มกราคม 2565.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวและข้าราชการ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://m.youtube.com/watch?v=1Me3kRMI7zA&feature=youtu.be>, 2564.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “ผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทยปี 2556”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.1213.or.th/th/flsurveyreport/2556ThaiFLsurvey.pdf>, 2556.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “ผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทยปี 2559”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.1213.or.th/th/flsurveyreport/2559ThaiFLsurvey.pdf>, 2559.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “ผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทยปี 2561”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.1213.or.th/th/flsurveyreport/2561ThaiFLsurvey.pdf>, 2561.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “ผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทยปี 2563”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.1213.or.th/th/flsurveyreport/2563ThaiFLsurvey.pdf>, 2563.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “ภูมิทัศน์ใหม่ภาคการเงินไทย เพื่อเศรษฐกิจดิจิทัลและการเติบโตอย่างยั่งยืน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.bot.or.th/landscape>, 2565.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “รายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน ปี 2553”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitutions/Highlights/FSMP2/FinancialAccessSurveyOfThaiHouseholds_2010.pdf, 2553.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “รายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน ปี 2556”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitutions/Highlights/FSMP2/FinancialAccessSurveyOfThaiHouseholds_2013.pdf, 2556.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “รายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน ปี 2559”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitutions/Highlights/FSMP2/FinancialAccessSurveyOfThaiHouseholds_2016.pdf, 2559.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “รายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน ปี 2561”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitutions/Highlights/FSMP2/FinancialAccessSurveyOfThaiHouseholds_2018.pdf, 2561.

- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “รายงานผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน ปี 2563”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitutions/Highlights/DocLib_FinancialAccessSurveyOfThaiHouseholds_2020/FinancialAccessSurveyOfThaiHouseholds_2020.pdf, 2563.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “สถิติเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=891&language=th, 2564.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. “สินทรัพย์และหนี้สินของสถาบันรับฝากเงินอื่น และ สินทรัพย์และหนี้สินของสถาบันการเงินอื่น”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=891&language=th, 2564.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย, ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน. “บริการที่ รพท. กำกับดูแล : สินเชื่อ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.1213.or.th/th/serviceunderbot/loans/Pages/loans.aspx>, 2565.
- ปิยะลักษณ์ พุททวงศ์ และคณะ. “หนี้นอกระบบ : ปัญหาและแนวทางแก้ไขภายใต้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.econ.cmu.ac.th/econmag/journals/issue20-1_4.pdf, 2559.
- มติชนออนไลน์. “เร่งหาสหกรณ์ต้นแบบแก้ปัญหาตำรวจติดหนี้มาถึง 2.5 แสนรายวงเงินกว่า 2.8 แสนล้านบาท”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_3114642, 3 มกราคม 2565.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. “โครงการศึกษาภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนวทางการปรับปรุงศักยภาพการดำเนินงานกองทุนในกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2019/05/ภาวะหนี้สินเกษตรกรFinal-Report.pdf>, 2558.
- รชต ตั้งนรารัชกิจ. “หนี้ครัวเรือน : ปัญหาที่ทุกคนต้องร่วมด้วยช่วยกันแก้”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/DocLib_/Article_18Jan2022-2.pdf, 2565.
- สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. “มุมมองใหม่หนี้ครัวเรือนไทยผ่าน Big Data ของเครดิตบูโร”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.pier.or.th/abridged/2017/10>, 2560.
- สถานิติบัญญัติแห่งชาติ, คณะกรรมการการเศรษฐกิจ การเงิน และการคลัง. “รายงานการพิจารณาศึกษาเรื่องการศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของ SME”.

- (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.senate.go.th/document/Ext17514/17514748_0002.pdf, 2560.
- สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. “(ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.nesdc.go.th/download/document/Yearend/2021/plan13.pdf>, 2565.
- สรา ชื่นโชคสันต์ และคณะ. “8 ข้อเท็จจริง ปัญหาการเงินของครัวเรือนไทย”. ธนาคารแห่งประเทศไทย. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/DocLib_/Article_30Oct2019.pdf, 2562.
- สรา ชื่นโชคสันต์ และคณะ. “หนี้ครัวเรือนไทย : ข้อเท็จจริงที่ได้จาก BOT-Nielsen Household Financial Survey, FOCUSED AND QUICK (FAQ) Issue 143”. ธนาคารแห่งประเทศไทย. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/ArticleAndResearch/FAQ/FAQ_143.pdf, 2562.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. “พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.krisdika.go.th/librarian/get?sysid=443287&ext=pdf>, 2564.
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. “การแก้ไข ปัญหาหนี้สินข้าราชการตำรวจ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.youtube.com/watch?v=I9vQVZ7jMa4>, 2564.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. “บริการข้อมูล”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.nso.go.th/sites/2014/บริการข้อมูล1>, 2565.
- สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. “สถานการณ์หนี้ในระบบและแนวทางการป้องกัน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.pier.or.th/files/workshops/2019/pier_household_debt_2019_1_3_presentation.pdf, 2562.
- สุพริศร์ สุพรรณิก. “การศึกษาพฤติกรรมของครัวเรือนไทยจากฐานข้อมูล Townsend Thai Data”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_20Mar2021.aspx, 2564.
- สุพริศร์ สุพรรณิก. “แสงสว่างปลายอุโมงค์ของหนี้กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_7Aug2021.aspx, 2564.
- โสมรัมย์ จันทรัตน์ และคณะ. “เข้าใจโครงสร้างตลาดสินเชื่อรายย่อยไทยและพฤติกรรมของสถาบันการเงิน จาก Big Data ของเครดิตบูโร”. สถาบันวิจัยป๊อปปูล่าร์. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.pier.or.th/abridged/2018/05/>, 2561.

- โตสมรค์มี จันทร์รัตน์ และคณะ. “เข้าใจพลวัตหนี้ครัวเรือนไทยผ่าน Big data ของเครดิตบูโร”. สถาบันวิจัยป๊าย อิงภากรณ์. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : [https://www.pier.or.th/abridged/2019/09/, 2562](https://www.pier.or.th/abridged/2019/09/,2562).
- โตสมรค์มี จันทร์รัตน์ และคณะ. “มุมมองใหม่หนี้ครัวเรือนไทย ผ่าน Big Data ของเครดิตบูโร”. สถาบันวิจัยป๊าย อิงภากรณ์. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : [https://www.pier.or.th/abridged/2017/ 10/, 2560](https://www.pier.or.th/abridged/2017/10/,2560).
- อัจฉนา ลำซ่า และคณะ. “บริการทางการเงินของประเทศไทย : มุมมองเชิงพื้นที่จากข้อมูลจุดพิกัดกว่า 300,000 จุดทั่วประเทศ”. สถาบันวิจัยป๊าย อิงภากรณ์. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : [https://www.pier.or.th/abridged/2018/03/, 2561](https://www.pier.or.th/abridged/2018/03/,2561).
- อาชวี ปวีณวัฒน์. “ข้อจำกัดด้านการกู้ยืมและการตัดสินใจเป็นผู้ประกอบการของครัวเรือนไทย”. สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๊าย อิงภากรณ์. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก [https://www.pier.or.th/abridged/2017/01/, 2560](https://www.pier.or.th/abridged/2017/01/,2560).

ภาษาต่างประเทศ

Books

- Bajtelsmit, Vickie. Personal Finance : Skills for Life. New Jersey : John Wiley & Sons, 2006.
- Duesenberry, James S. Income, Saving, and the Theory of Consumer Behavior. Cambridge : Harvard University Press, 1949.
- Friedman, Milton. A Theory of the Consumption Function. Princeton : Princeton University Press, 1957.
- Gitman, Michael D., Lawrence J. and Joehnk. Personal Financial Planning. 8th edition. Fort Worth : South-Western College Pub, 1999.
- Keynes, John Maynard. The General Theory of Employment, Interest and Money. New York : Harcourt Brace, 1936.
- Modigliani, Franco and Brumberg, Richard. "Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data", in The Collected Papers of Franco Modigliani Volume 6 Franco Modigliani. Cambridge : The MIT Press, 2005. p.1-45.
- Stillman, Richard J. Guide to Personal Finance : a Lifetime Program of Money Management. 4th edition. New Jersey : Prentice – Hall, 1984.

Suparit Suwanik and Kanin Peerawattanachart. Household Debt in SEACEN Economies : Thailand. Kuala Lumpur : The SEACEN Centre, 2018.

The Millenium Challenge Corporation. "Economic Rates of Return". (Online). Available : [https://www.mcc.gov/our-impact/err#:~:text=Economic%20Rates%20of%20Return%20\(ERRs,to%20be%20considered%20for%20investment,2022](https://www.mcc.gov/our-impact/err#:~:text=Economic%20Rates%20of%20Return%20(ERRs,to%20be%20considered%20for%20investment,2022).

The Organisation for Economic Co-operation and Development, International Network on Financial Education (OECD/INFE). Measuring Financial Literature : Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy. Paris : OECD Publishing, 2011.

Journals and Newspaper

Ando, Albert and Modigliani, Franco. "The Life Cycle Hypothesis of Saving : Aggregate Implications and Tests", The American Economic Review. March 1963. p.55–84.

Cateau, Gino, Roberts, Tom and Zhou, Jie. "Indebted Households and Potential Vulnerabilities for the Canadian Financial System : A Microdata Analysis", Bank of Canada Financial System Review. December 2015. p.49-58.

Dey, Shubbasis, Djoudad, Ramdane and Terajima, Yaz. "A Tool for Assessing Financial Vulnerabilities in the Household Sector", Bank of Canada Review. Summer 2008. p.47-56.

Drehmann, Mathias and Juselius, Mikael. "Do Debt Service Costs Affect Macroeconomic and Financial Stability?", BIS Quarterly Review. September 2012. p.21-35.

Hall, Robert E. "Stochastic Implications of the Life Cycle-Permanent Income Hypothesis : Theory and Evidence", Journal of Political Economy. December 1978. p.971–987.

Levine, Rose. "More on Finance and Growth : More Finance, More Growth?", Federal Reserve Bank of St. Louis Review. February 2003. p.31–46.

Lombardi, Marco J., Mohanty, Madhusudan and Shim, Ilhyock. "The Real Effects of Household Debt in the Short and Long Run", BIS Working Paper. January 2017. p.1-40.

Lusardi, Annamaria and Tufano, Peter. "Debt Literacy, Financial Experiences, and Overindebtedness", Journal of Pension Economics & Finance. October 2015. p.332-368.

- Mahdzan, Nurul S. and Tabiani, Saleh. “The Impact of Financial Literacy on Individual Saving : an Exploratory Study in the Malaysian”, Transformations in Business & Economics. January 2013. p.41–55.
- Mian, Atif, Rao, Kamalesh and Sufi Amir. “Household Balance Sheets, Consumption, and the Economic Slump”, The Quarterly Journal of Economics. September 2013. p.1687–1726.
- Mian, Atif, Sufi, Amir and Verner Emil. “Household Debt and Business Cycles Worldwide”, The Quarterly Journal of Economics. May 2017. p.1755–1817.
- Mian, Tariq S. “Examining the Level of Financial Literacy Among Saudi Investors and its Impact on Financial Decisions”, International Journal of Accounting and Financial Reporting. October 2014. p.312–328.
- Paulson, Anna L. and Townsend, Robert M. “Entrepreneurship and Financial Constraints in Thailand”, Journal of Corporate Finance. 10, March 2004. p.229-262.
- Paulson, Anna L. and Townsend, Robert M. “Financial Constraints and Entrepreneurship: Evidence from the Thai Financial Crisis”, Economic Perspectives. 29, Third Quarter 2005. p.34–48.
- Ratnawati, Kusuma. “The Impact of Financial Inclusion on Economic Growth, Poverty, Income Inequality, and Financial Stability in Asia”, Journal of Asian Finance, Economic and Business. October 2020. p.73–85.
- Robb, Cliff A. and Woodyard, Ann S. “Financial Knowledge and Best Practice Behavior”, Journal of Financial Counseling and Planning. January 2011. p.60–70.
- Sethi, Dinabandhu and Acharya, Debashis. “Financial Inclusion and Economic Growth Linkage : Some Cross Country Evidence”, Journal of Financial Economic Policy. June 2018. p.369–385.
- Sevim, Nurdan, Temizel, Fatih and Sayilir, Özlem. “The Effects of Financial Literacy on the Borrowing Behaviour of Turkish Financial Consumers”, International Journal of Consumer Studies. September 2012. p.573–579.

Research, Report and Thesis

Atkinson, Adele and Messy, Flore-Anne. "Measuring Financial Literacy : Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study". OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, 2012.

Electronic Data Base

Alter, Adrian., Feng, Alan and Valckx, Nico. "Understanding the Macro-Financial Effects of Household Debt : a Global Perspective". (Online). Available : <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/04/06/Understanding-the-Macro-Financial-Effects-of-Household-Debt-A-Global-Perspective-45744>, 2018.

Asian Development Bank. "Advancing National Financial Literacy : Financial Literacy Assessment in Thailand - Summary of Country-specific Analysis Report". (Online). Available : <https://www.adb.org/projects/documents/tha-48152-001-tacr-2>, 2015.

Athiphat Muthitacharoen, Phacharaphot Nuntramas and Pasit Chotewattanakul. "Rising Household Debt : Implications for Macroeconomic Stability". (Online). Available : <https://www.botl.or.th/item/book/01000073059>, 2014.

Ayyagari, Meghana., Demirgüç-Kunt, Asli and Maksimovic, Vojislav. "What Determines Protection of Property Rights? An Analysis of Direct and Indirect Effects". (Online). Available : <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8446>, 2006.

Chen, Sally. et al. "Virtual Banking and Beyond". (Online). Available : <https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap120.pdf>, 2022.

International Monetary Fund. "Global Financial Stability Report October 2017 Chapter Two : Household Debt and Financial Stability". (Online). Available : <https://www.imf.org/~e/media/Files/Publications/GFSR/2017/October/chapter-2/Documents/C2.ashx>, 2017.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นาย กฤษณ์ จิตต์แจ้ง
วัน เดือน ปีเกิด	17 พฤษภาคม 2514
การศึกษา	2537 ปริญญาตรี (บริหารธุรกิจ – ภาควิชาการธนาคาร) เกียรตินิยมอันดับ 2 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2541 ปริญญาโท (บริหารธุรกิจ) Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology, USA (นักเรียนทุนธนาคารกสิกรไทย) 2553 วุฒิบัตร หลักสูตร Director Certification Program (DCP) รุ่น 140/2553 สมาคมส่งเสริมสถาบันกรรมการบริษัทไทย 2557 Advanced Human Resource Executive Program, University of Michigan Ann Arbor, USA 2559 Executive Coaching Certification Program, Berkeley Executive Coaching Institute 2561 วุฒิบัตร หลักสูตร Corporate Governance for Capital Market Intermediaries (CGI) สมาคมส่งเสริมสถาบันกรรมการบริษัทไทย
ประวัติการทำงานโดยย่อที่ บมจ. ธนาคารกสิกรไทย	2546 ผู้อำนวยการฝ่าย ฝ่ายบริหารความเสี่ยงองค์กร สายงานการเงินและควบคุม 2549 ผู้อำนวยการฝ่ายอาวุโส ฝ่ายบริหารความเสี่ยงองค์กร สายงานการเงินและควบคุม 2551 ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ สายงานการเงินและควบคุม 2553 รองกรรมการผู้จัดการ สายงานการเงินและควบคุม 2553 รองกรรมการผู้จัดการ ผู้บริหารสายงานกำกับและตรวจสอบ 2557 รองกรรมการผู้จัดการ ผู้บริหารสายงานทรัพยากรบุคคล 2558 รองกรรมการผู้จัดการอาวุโส ผู้บริหารสายงานทรัพยากรบุคคล 2561 รองกรรมการผู้จัดการอาวุโส ผู้บริหารสายงานบริหารความเสี่ยงองค์กร 2563 กรรมการผู้จัดการ
ตำแหน่งปัจจุบัน	กรรมการผู้จัดการ ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน)

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ

เรื่อง แนวทางการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัย นาย กฤษณ์ จิตต์แจ้ง หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 64

ตำแหน่ง กรรมการผู้จัดการ ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หนี้สินของภาคครัวเรือนเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญของเศรษฐกิจไทย เพราะนอกจากจะเป็นประเด็นใกล้ตัวของประชาชนทุกภาคส่วนแล้ว ยังเป็นหนึ่งในปัจจัยเปราะบางที่อาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของเศรษฐกิจและระบบการเงินไทยในระยะยาว ทั้งนี้ปัญหาสำคัญของภาคครัวเรือนไทยอาจแบ่งได้เป็น 2 เรื่องหลัก ได้แก่ ปัญหาภาระหนี้สินที่อยู่ในระดับสูง และปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินในระบบ สำหรับในส่วนของภาระหนี้ภาคครัวเรือนที่อยู่ในระดับสูง สะท้อนได้จากข้อมูลยอดคงค้างเงินให้กู้ยืมของภาคครัวเรือนที่รายงานโดยธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องมาแต่ระดับสูงที่สุดเป็นประวัติการณ์ที่ 14.58 ล้านล้านบาท ณ สิ้นไตรมาสที่ 4 ปี 2564 หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 90.1 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ โดยหนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นการกู้ยืมมาเพื่อใช้ซื้ออสังหาริมทรัพย์ เพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เพื่อการประกอบอาชีพ และเพื่อซื้อหรือเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ ตามลำดับ ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า หนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลที่ไม่มีหลักประกันปรับตัวสูงขึ้นมากในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งอาจเป็นมาตรวัดที่บ่งชี้ว่า ครัวเรือนหลายกลุ่มมีปัญหาฐานะทางการเงินที่เปราะบาง นอกจากนี้ งานศึกษาของโสมรศมี จันทรัตน์ และคณะ (2562) พบว่า ครัวเรือนไทยส่วนหนึ่งไม่สามารถหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ได้ หรือติดกับดักหนี้ (Debt Trap) และมีหนี้สินล้นพ้นตัว (Over-Indebtedness) กล่าวคือ หนี้ครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วงสิบปีที่ผ่านมา มาจากการก่อหนี้ของผู้กู้รายเดิมมากกว่ารายใหม่ และผู้กู้มีพฤติกรรมกู้หลายบัญชีและหลายสถาบันการเงินเพิ่มขึ้น ซึ่งนำไปสู่ภาระการผ่อนชำระหนี้ที่มากและนานขึ้น และในท้ายที่สุดแล้ว ครัวเรือนที่ติดกับดักหนี้ก็จะไม่มีเงินออมและขาดกันชนทางการเงินเพื่อรับมือกับความเสี่ยงในอนาคต

สำหรับปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินในระบบของภาคครัวเรือนนั้น การศึกษาของ Townsend Thai Project พบว่า ครัวเรือนไทยที่มีรายได้น้อยเผชิญทั้งข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการทางการเงินและข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินเพื่อการลงทุนในธุรกิจและการขยายกิจการ ขณะที่รายงานผลการสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือนปี 2563 ของธนาคาร

แห่งประเทศไทย พบว่า แม้สัดส่วนครัวเรือนที่มีการใช้สินเชื่อจะเพิ่มขึ้นมาอยู่ที่ร้อยละ 45.5 จากร้อยละ 35.8 ในปี 2561 แต่ผลสำรวจก็พบว่า มีสัดส่วนครัวเรือนที่ใช้สินเชื่อทั้งในระบบและนอกระบบ ในปี 2563 เพิ่มขึ้นเล็กน้อยมาที่ร้อยละ 13.3 และร้อยละ 1.7 จากระดับร้อยละ 12.4 และร้อยละ 1.6 ในปี 2561 ตามลำดับ โดยปัญหาของครัวเรือนที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อจากผู้ให้บริการที่เป็นธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐนั้น ส่วนใหญ่มีสาเหตุจากฐานะทางการเงินไม่ดีหรือรายได้ไม่เพียงพอ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ประเภทสินเชื่อ กังวลเรื่องเงื่อนไขและขั้นตอนที่ยุ่งยาก และไม่กล้าไปติดต่อกับผู้ให้บริการโดยคิดว่าจะถูกปฏิเสธ ตามลำดับ

จากข้อมูลต่างๆ ข้างต้น กล่าวได้ว่าปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินและปัญหาหนี้ครัวเรือนที่ผ่านมา มีสาเหตุมาจากปัญหาเศรษฐกิจมหภาคซึ่งกระทบฐานะทางการเงินของภาคครัวเรือน ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้บริการสินเชื่อ อาทิ ความซับซ้อนของผลิตภัณฑ์และขั้นตอนการขอใช้บริการ ตลอดจนปัญหาของผู้กู้ที่ขาดทักษะทางการเงิน ดังนั้นเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อของภาคครัวเรือนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน จึงจำเป็นจะต้องประเมินสาเหตุและลักษณะของหนี้ครัวเรือน ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสินเชื่อของประชาชนรายย่อย เพื่อนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อรายย่อยสำหรับกลุ่มต่างๆ ซึ่งหากสามารถทูลเกล้าปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ควบคู่ไปกับการรักษาสมดุลระหว่างการก่อหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือน และหลีกเลี่ยงปัญหาการก่อหนี้ที่เกินความจำเป็นได้แล้ว ก็จะทำให้ภาคครัวเรือนสามารถช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้อย่างเต็มที่ และนำมาสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินสาเหตุและลักษณะของหนี้ในมุมมองของลูกหนี้และผู้ให้บริการสินเชื่อ เพื่อทำความเข้าใจปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อของประชาชนรายย่อย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสินเชื่อจากมุมมองของประชาชนรายย่อย ทั้งกลุ่มที่เข้าถึงและกลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ
3. เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับผู้ให้บริการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน (Sustainability) สำหรับประชาชนรายย่อย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน” มีขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้เน้นการศึกษาสถานการณ์หนี้ครัวเรือนและการเข้าถึงบริการสินเชื่อรายย่อยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนบุคคล และเพื่อประกอบอาชีพในนามบุคคลธรรมดา ขณะที่ผู้ให้บริการสินเชื่อรายย่อย ประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ สถาบันเฉพาะกิจที่รับฝากเงิน สหกรณ์ออมทรัพย์ บริษัทบัตรเครดิต ลิซซิ่ง บริษัทที่ให้บริการสินเชื่อส่วนบุคคล และสถาบันการเงินอื่นๆ ในระบบ ตลอดจนแหล่งกู้เงินกึ่งในระบบและนอกระบบ
2. ขอบเขตด้านประชากร การศึกษานี้ครอบคลุมประชากรในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปริมณฑล ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ดำเนินการโดยการสำรวจความคิดเห็นและมุมมองจากประชาชนรายย่อยจำนวน 417 ตัวอย่าง จากทุกภูมิภาคของประเทศ รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบการที่อยู่ในแวดวงตลาดสินเชื่อรายย่อยจำนวน 6 ราย
 - 1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ดำเนินการโดยศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ อาทิ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ ตลอดจนหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ
2. การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการโดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลและเนื้อหาตามหลักการทางสถิติ และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบตามหลักการต่างๆ
3. การนำเสนอข้อมูล นำเสนอข้อมูลแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ รวมถึงนำเสนอแนวทางการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงสถานการณ์หนี้สินของภาคครัวเรือนในมิติต่างๆ จากข้อมูลในฝั่งของลูกหนี้และผู้ให้บริการสินเชื่อ
2. ทำให้เข้าใจปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงสินเชื่อของประชาชนรายย่อย ทั้งกลุ่มที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้ว และกลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ ซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ให้บริการภาคการเงินในการวางแผนสนับสนุนการเข้าถึงสินเชื่ออย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

3. ทำให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานกำกับดูแลในภาคการเงินไทย เพื่อบรรเทาปัญหาหนี้ครัวเรือนไทยอย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับปัญหาของลูกหนี้แต่ละกลุ่ม อันจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือน และส่งผลดีต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว

ผลการวิจัย

จากการศึกษาสถานการณ์การเข้าถึงบริการสินเชื่อและปัญหาหนี้ครัวเรือนไทย รวมถึงการสอบถามผู้ใช้บริการสินเชื่อและผู้ที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสินเชื่อ ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้ให้บริการสินเชื่อรายย่อยนั้น พบว่า ปัญหาการเข้าถึงบริการสินเชื่อและหนี้ครัวเรือนไทยในภาพรวมมีสาเหตุสำคัญมาจาก 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และด้านอื่นๆ ในระดับมหภาค ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินและการกำกับดูแลสถาบันการเงิน และปัญหาในส่วนของผู้กู้หรือประชาชนรายย่อย โดยในส่วนของปัญหาในระดับมหภาคสะท้อนผ่านสถานการณ์เศรษฐกิจและรายได้ ค่าครองชีพ การศึกษา ตลอดจนข้อจำกัดทางกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขหนี้และปรับโครงสร้างหนี้ให้กับภาคครัวเรือน ขณะเดียวกันจากการที่มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและข้อมูลหนี้ในระดับบุคคลขาดการรวมศูนย์จึงทำให้กลายเป็นอุปสรรคต่อการมองภาพหนี้ครัวเรือนที่แท้จริงและการตัดสินใจแก้ปัญหาย่างเป็นระบบ เป็นต้น สำหรับส่วนของสถาบันการเงินนั้น ปัญหาจะอยู่ที่การแข่งขันปล่อยสินเชื่อซึ่งกระตุ้นความต้องการกู้เงินเพื่อวัตถุประสงค์ที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพชีวิต ปัญหาการคิดอัตราดอกเบี้ยที่สูงเกินไปในหลายกรณี ปัญหาการกำหนดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะการรับรู้รายได้ของลูกหนี้ ทำให้อัตราชำระคืนเงินต้นทำได้ยาก เป็นต้น และสุดท้าย ปัญหาในส่วนของผู้กู้หนี้ ปัญหาส่วนใหญ่จะมาจากเงินออมน้อย และค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้ รวมถึงการขาดความตระหนักถึงวิธีการก่อหนี้และแก้หนี้ที่เหมาะสม โดยกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อ จะมีปัญหาความรู้ทางการเงินที่ชัดเจนกว่ากลุ่มที่เข้าถึงบริการสินเชื่ออยู่แล้ว

ทั้งนี้ หากสามารถบรรเทาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ข้างต้นได้ ก็คงจะมีผลให้ประชาชนรายย่อยสามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบได้ดีขึ้น ด้วยอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าการใช้หนี้นอกระบบมาก ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพและยกระดับคุณภาพชีวิต สำหรับในส่วนผลการประเมินมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากการเพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อในระบบ ผู้วิจัยพบว่า หากสามารถช่วยให้ประชากรกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อ ให้สามารถเข้ารับบริการสินเชื่อในระบบ และนำสินเชื่อดังกล่าวไปประกอบอาชีพแล้ว ก็จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้ประมาณ 9.1 พันล้านบาท หรือร้อยละ 0.05 ต่อจีดีพี ทั้งนี้ แม้อัตราส่วนดังกล่าว จะไม่สูงมากนัก แต่หากคิดเป็นจำนวนครัวเรือนที่มีปัญหาการพึ่งพิงหนี้นอกระบบในปัจจุบัน จะสามารถช่วยเหลือได้ไม่น้อยกว่า 1.1 ล้านครัวเรือน และบรรเทาผลกระทบเชิงสังคมไปควบคู่กัน

ข้อเสนอแนะ

เพื่อแก้ไขปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยแบบมีคุณภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน (Sustainability) อีกทั้งเหมาะสมสำหรับลูกหนี้แต่ละกลุ่ม อันจะนำไปสู่การบรรเทาปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นระบบ และเพิ่มระดับคุณภาพชีวิตในระยะยาว จึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะใน 2 ด้าน ได้แก่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับทั้งภาครัฐและผู้กำกับดูแลภาคการเงิน และข้อเสนอแนะสำหรับผู้ให้บริการสินเชื่อ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในระดับมหภาคและผู้กำกับดูแลภาคการเงิน ซึ่งครอบคลุมไปถึงการดูแลเสถียรภาพเศรษฐกิจ การเติบโตของรายได้ประชากร และการบรรเทาปัญหาค่าครองชีพ รวมถึงการยกให้ปัญหาหนี้ครัวเรือนเป็นวาระแห่งชาติ เพราะหนี้ครัวเรือนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของประเทศมีหลายองค์ประกอบทั้งในและนอกภาคการเงินเกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานศาลยุติธรรม กรมบังคับคดี ศาลล้มละลายกลาง บริษัท ข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด เป็นต้น ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีขอบเขตการทำงานและอำนาจตามกฎหมายแตกต่างกัน ดังนั้นการจะบรรลุเป้าหมายของการแก้หนี้สินภาคครัวเรือนอย่างยั่งยืนคงจะต้องอาศัยการรวมศูนย์ในหลายๆ เรื่อง ทั้งอำนาจการตัดสินใจในการออกนโยบายที่ชัดเจนเพื่อให้มีการขับเคลื่อนให้เกิดความก้าวหน้าที่เป็นรูปธรรม ควรเร่งปรับปรุงระบบสหกรณ์ โดยเฉพาะกลไกการบริหารความเสี่ยง และการคิดดอกเบี้ย รวมถึงนำข้อมูลลูกหนี้สหกรณ์เข้าเครดิตบูโร ตลอดจนการจัดทำฐานข้อมูล (Big Data) ของประเทศจากผู้ให้บริการสินเชื่อรายย่อยทุกประเภท เพื่อสะท้อนตัวเลขหนี้ทั้งหมดของครัวเรือน และทำให้เห็นภาระหนี้ในระดับบุคคล เพื่อประโยชน์ในแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้อง รวมถึงการดูแลการก่อหนี้ในระดับที่เหมาะสมกับความสามารถในการจ่ายชำระหนี้ในระดับบุคคลอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานกลางที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการไกล่เกลี่ยหนี้ทุกประเภทกับเจ้าหนี้ทุกรายเพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยหนี้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะแตกต่างจากโครงการแก้หนี้ที่เคยดำเนินการที่จะรวมเฉพาะเจ้าหนี้สถาบันการเงิน แต่ไม่ได้รวมเจ้าหนี้ที่ไม่ใช่สถาบันการเงินและเจ้าหนี้ที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของทางการ พร้อมกันนี้ควรสนับสนุนให้มีการเปิดกว้างให้มีการใช้ประโยชน์จากข้อมูล (Open Data) และเปิดกว้างให้ผู้ให้บริการกลุ่มต่าง ๆ เข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานทางการเงินด้วยต้นทุนที่เหมาะสมและเป็นธรรม (Open Infrastructure) อันจะช่วยเพิ่มโอกาสการเข้าถึงบริการสินเชื่อในระบบ และสอดคล้องกับแนวนโยบายการปฏิรูปทัศนภาคการเงินไทยเพื่อเศรษฐกิจดิจิทัลและการเติบโตอย่างยั่งยืนของธนาคารแห่งประเทศไทย นอกจากนี้ควรเร่งผลักดันให้มีหน่วยงานทำหน้าที่เสมือน One-Stop Service ในการให้ความรู้

ทางการเงิน ไปจนถึงกระบวนการขอสินเชื่อเพื่อให้สามารถช่วยเหลือผู้กู้ทั้งในกลุ่มที่สามารถเข้าถึงสินเชื่ออยู่แล้ว และกลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อ ทั้งนี้ หากมุ่งเป้าหมายไปที่กลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อและกลุ่มที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อั้น ทางกรควรเพิ่มการแข่งขันเพื่อกระตุ้นให้ผู้ประกอบการสินเชื่อหารูปแบบธุรกิจที่เหมาะสม โดยเฉพาะรูปแบบออนไลน์ ซึ่งตรงกับความต้องการของผู้บริโภค โดยที่ไม่กำหนดกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดเกินไปจนสร้างต้นทุนให้ผู้ให้บริการ นอกจากนี้ยังต้องเดินหน้าโครงการที่ปรับทัศนคติทางการเงินและให้ความรู้ทางการเงินซึ่งควรมีความต่อเนื่องและอาศัยกลไกของหน่วยงานระดับท้องถิ่นเป็นตัวขับเคลื่อน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ให้บริการสินเชื่อ ซึ่งผู้วิจัยมองว่า ควรมีการปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริหารความเสี่ยงและกลไกการตั้งราคาในลักษณะ Risk-Based Pricing ที่เหมาะสมกับลูกค้าแต่ละรายมากขึ้น อันจะช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมเครดิตที่ดี นอกจากนี้อาจต้องมีการพัฒนาบริการสินเชื่อและบริการให้คำปรึกษาทางการเงินในรูปแบบออนไลน์ที่สอดคล้องกับความต้องการและข้อจำกัดของลูกค้ากลุ่ม Underserved และ Unserved ขณะที่ต้นทุนการให้บริการที่ลดลงจากการใช้ช่องทางออนไลน์ คงช่วยสนับสนุนให้เงื่อนไขของสินเชื่อดี โดยเฉพาะในมิติของราคา นอกเหนือจากความเร็วของการบริการที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ผู้ให้บริการสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี และข้อมูลลูกค้าในรูปแบบที่หลากหลายขึ้น ภายใต้การพัฒนาด้วยตนเอง หรือการจับมือและอาศัยจุดแข็งของพันธมิตร อาทิ FinTech และ E-Commerce เพื่อนำไปสู่การสร้างโมเดลธุรกิจใหม่ๆ สำหรับให้สินเชื่อกับกลุ่มลูกค้าเฉพาะ และลดปัญหาฟัฟงหลักประกันในการปล่อยกู้ลง

สำหรับลูกหนี้ที่เริ่มมีปัญหาในการชำระหนี้ มองว่า ผู้ให้บริการสินเชื่อควรปรับปรุงแนวทางการแก้ไขหนี้ที่ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทเฉพาะกลุ่มลูกค้าหรือบุคคลท่ามกลางภาวะที่การชำระหนี้สำหรับลูกหนี้ส่วนใหญ่เกี่ยวพันกับปัญหาส่วนตัวหรือภาระค่าใช้จ่ายจากรอบครัว ซึ่งด้วยสภาพเศรษฐกิจสังคมและค่าครองชีพที่ยังมีความไม่แน่นอนสูง ประกอบกับจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้เพิ่มสูงขึ้นมาก ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ที่ลูกหนี้ที่จะเข้าสู่กระบวนการแก้ไขหนี้ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น โดยผู้ให้บริการสินเชื่ออาจจะต้องพัฒนาเครื่องชี้วัดและเครื่องมือกระบวนการติดตามหนี้ที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับระดับปัจเจกบุคคลมากขึ้น นอกจากนี้ผู้ให้บริการสินเชื่อยังควรให้ความสำคัญกับอีกบทบาทหนึ่งในการสนับสนุนการให้ความรู้ทางการเงินอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับภาพลักษณ์ที่เข้าถึงง่าย มีขั้นตอนที่ไม่ซับซ้อน โดยเฉพาะช่องทางออนไลน์ นอกจากนี้ การให้ความรู้ทางการเงิน และการทดลองปฏิบัติตามแนวทางการสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่ดี อาจมีประสิทธิผลมากขึ้นเมื่อมาควบคู่กับการให้สินเชื่อเงินก้อนขนาดเล็กหรือแรงจูงใจอื่นใด เพื่อกระตุ้นให้พฤติกรรมดังกล่าวคงทนถาวรมากขึ้น

ส่วนการศึกษาครั้งต่อไป ควรเน้นการประเมินปัญหาเฉพาะกลุ่มในระดับที่ลึกขึ้น โดยสามารถทำเป็น Focus Group ในกลุ่มลูกหนี้และพื้นที่เป้าหมาย เพื่อให้สามารถวางแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ที่ยั่งยืนมากขึ้น นอกจากนี้ควรมีการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการเข้าถึงสินเชื่อและสถานการณ์นี้คร่าวๆ ภายใต้อิทธิพลของเศรษฐกิจไทยซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปในหลายมิติ อาทิ รูปแบบการทำงาน ลักษณะการทำงาน และการใช้ชีวิต หลังการระบาดของไวรัสโควิด-19 เพื่อปรับปรุงแนวทางความช่วยเหลือและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้เหมาะสมมากขึ้น